

TÜRKİYE' DEKİ NAMUS CİNAYETLERİNİN DİNAMİKLERİ: HAREKET OLASILIKLARI

1. Giriş

Bu projenin genel amacı, Türk toplumundaki namus anlayışının ve namus cinayeti dinamiklerinin anlaşılması, ve asıl hedef olarak, bu konudaki kapsamlı bir hareket programı için geri-bildirim temin edilmesidir. Araştırma önerisinde belirtildiği gibi, nitel araştırma teknikleri kullanılarak, saha araştırması ve dört farklı şehirden veri toplanması için zemin hazırlayan bir atölye çalışması ile bu hedefe ulaşılmıştır.

11 Aralık 2004' te 32 katılımcı ile Ankara' da yürütülen atölye çalışması ile ilgili rapor, ve 6-30 Ocak 2005 tarihleri arasında İstanbulda toplanan veriler ile ilgili taslak rapor daha önceden sunulmuştur. Namus cinayetlerinin nispeten daha sık meydana geldiği şehirlerden gelen akademisyenler ve farklı çalışma sahalarından katılımcıların yer aldığı atölye, namus ve namus cinayetleri konusundaki bilgilerimizi güncelleme ve yeniden şekillendirme fırsatı vermiş, ve aynı zamanda sahada veri toplamaya başladığımızda faydasını anladığımız yeni bilgiler, yorumlar ve yeni temaslar elde etme şansı yaratmıştır.

Araştırma projesinin İstanbul' daki ilk aşaması bize, bu konuda araştırma yapmanın, özellikle namus suçları kurbanlarına ve onların ailelerine ulaşmanın zorluklarını anlama şansı verdi, ve namusun nasıl ve neden farklı kişilerce farklı şekillerde algılandığını anlamamıza yardımcı oldu. Bize namusun algılanışı ve namus cinayetleri konusunda bol miktarda veri sağladı, ve aynı zamanda bazı hedef gruplara ulaşmaktaki kuvvet ve zayıflıklarımızı gösterdi. Anket kılavuzlarımızı yeniden ve farklı özgeçmişlere sahip daha geniş bir grupla test etme şansı verdi. Ayrıca, anket konularımız üzerinde küçük gruplar (örneğin Sivil Toplum Kuruluşlarındaki (STK) kadınlar veya genç üniversite öğrencileri gibi) ile tartışma yapma, ve kahvehanelere girip insanlarla sohbet etmeye başlama ve doğal ortamlarının uygun koşulları içerisinde küçük gruplarla (2-3 kişi) görüşme deneyimleri yaşadık.

İstanbul' daki tecrübeler ışığında, 17 Şubat- 5 Mart arası Adana' da, 20 Mart- 10 Nisan arası Şanlıurfa' da, 10 Nisan- 25 Nisan Arası Batman' da saha araştırması gerçekleştirildi.

Bu raporda, dört şehirde yürütülen, ve konusu temelde namus suçlarına zemin hazırlayan, ve sözde "ahlaksız davranışlara" verilen cezaları meşrulaştıran namus kavramı algılamaları olan, nitel araştırmanın sonuçları bir araya getirilmeye çalışılacaktır. Araştırma ekibinin her bir şehirdeki tecrübeleri ve farklı şehirlerdeki bulgularının bir ön

değerlendirmesi neticesinde; herbir şehirdeki sosyo-yapısal farklılıkların "ahlaksız davranışların" yapısını ve sonuçlarını kaçınılmaz bir şekilde etkilemesine rağmen, genel değerlendirmeler yapmayı ve gerektiğinde ve mümkün olduğunda farklı şehirlerde gözlenen farklı eğilimleri belirtmeyi tercih ettik. Ayrıca, kişilerin anlattıklarından derlenen farklı "ahlaksız davranış" vakaları, herbir durum için cezalandırma şekillerini etkileyen farklı faktörleri bulmak amacıyla analiz edilecektir. Tüm bunlar, ve kişilerden ve STK' ndan hareket önerileri konusunda toplanan bilgiler hareket olasılıklarını tartışmakta kullanılacaktır.

Daha ilerlemeden önce, bir konunun tekrar altını çizmeliyiz. Dört şehirden çok miktarda veri toplanmış ve harcanan emeğe değer gözlemlerde bulunulmuş olmasına rağmen, bunun **nitel bir araştırma** olduğu unutulmamalıdır. Ne rastgele örnekler kullandık, ne de istatistiksel analiz için sonuçlar çıkarmaya uygun katı bir yapıya sahip anketler uyguladık. **Dolayısıyla, burada bir araya toplayacağımız bulgular genelleştirilemez. Bunlar yalnızca, görüştüğümüz insan grupları içerisindeki farklı eğilimler olarak ifade edilmelidir. Bırakın Türkiye' yi, bu dört şehir halkı içerisinde bile söz konusu eğilimlerin yaygınlığı ve istatistiksel ağırlığı konusunda hiçbir şey söyleyemeyiz. Ancak, insanlarda bu algılama ve yaklaşımların (bazen çok güçlü biçimde) var olduğunun bilinmesi çok önemlidir.**

2. Veri Toplama Yöntemi

2.A. kapsam ve Hedef Gruplar

Toplamda, dört şehirde 194 görüşme gerçekleştirildi (**Ek I**), ve bu proje önerimizde belirttiğimiz **iki katından fazladır**. Bu görüşmelerden 37' si STK ile, 71' i profesyoneller ile, ve 86' sı dört şehrin farklı ilçelerinde yaşayan kişiler ile yapıldı. Araştırmanın yürütüldüğü ilçeler **Ek II** 'de verilmiştir; **Ek III** incelenen şehirlerde kendisine ulaşılan ve görüşülen profesyonelleri göstermektedir; **Ek IV** 'te araştırmaya dahil edilen STK' ları hakkında bilgi verilmiştir.

Farklı ilçelerdeki münferit görüşmeler, bulunduğu şehire Türkiye' nin farklı bölgelerinden göç etmiş değişik yaşlardaki kadın ve erkekler ile yapılmıştır. Herbir şehirde, farklı ilçelerin sosyo-ekonomik yapısı ile ilgili genel bilgiler farklı kaynaklardan (önceki araştırmalar, yerel yöneticiler ve yerel profesyoneller) toplanmaya çalışılarak, mümkün olduğunca değişik etnik ve dini geri-plana sahip kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Farklı kişilerle yapılan görüşmelerden 18 tanesi, 2- 5 kişilik grup görüşmesi olarak gerçekleştirilmiştir. (**Ek I**) Bunların bazıları STK' ndan kişileri de kapsayan grup görüşmeleri olarak, veya genç erkek ya da bayan üniversite öğrencileri grubu ile birlikte düzenlenmiştir. Ancak bazen bir kahvehanede veya evde bir görüşme gerçekleştirilirken grup kendiliğinden oluşmuştur. Bu görüşmeleri "odak grubu" olarak adlandıramasak ta, doğal

interaktif ortam çoğu durumda kişileri hassas konular üzerinde konuşmak ve bunları daha açık tartışmak bakımından çok cesaretlendirici olmuştur.

Bu araştırmanın hedef grupları, **söz konusu şehirde yaşayan kişiler** (diğer bölgelerden **göç etmiş** veya "**doğma büyüme**" o şehirli), konuya nispeten yakın **profesyoneller**, ve özellikle kadın sorunları ve insan hakları konularındaki **STK'** nı kapsamaktadır. Son hedef grubumuz **namus cinayeti muhtemel kurbanları**, ve **kurbanların akraba ve yakınları** idi. İstanbul' da, bu gruba ulaşmak çok sorunlu ve tehlikeli oldu. Bu tür vakalara yalnızca STK veya bazı profesyoneller aracılığıyla ulaşabildik, ancak çoğu zaman onlar da hala tehdit altında olan kişilerin güvenliğini tehlikeye sokmak istemediler. Bu nedenle, kişisel ilişkileri kullanarak özel ayarlamalar yaptıktan sonra, sadece bir kadına ve bir kurbanına destek vermiş bir imama ulaşabildik.

Namus ile ilgili vakalar konusunda İstanbul' da bazı bilgiler edindikten sonra, Adana' da bu tür vakalar ile ilgilenen avukatlar ve benzer olaylara doğrudan müdahale etmiş yerel yöneticiler ile temas kurduk, ve bize tek verebildikleri vaka ile ilgili bilgi ve bazı vakaların mahkeme dosyaları oldu. Bazıları, muhtemel kurbanlar veya akrabaları ile doğrudan temas kurmamızı sağlamaya çalışacaklarına söz vermiş olsalar da, bu mümkün olmadı. Dolayısıyla, araştırmacılarımız bu tür bazı olayların meydana geldiği ilçelerde "yarı dedektif" gibi çalışmaya başlayarak insanlardan olaylar konusunda bilgi almaya çalıştılar, ve bir biçimde kurbanın yakınlarına ulaşmayı ümit ettiler.

İstanbul ve Adana' daki tecrübelerimiz, hem kurbanlar ve ailelerinin çok yakını olan hem de bize güvenen insanlarla kişisel bağlar haricinde, bu insanlara ulaşmanın hemen hemen imkansız olduğunu gösterdi. Şanlıurfa' da bağlantı kurduğumuz kişilerden birçok kez, namus suçu işlenmiş bir ailedeki kişilerin bırakın yabancıları kendi aralarında bile bu konuda konuşmadıklarını duyduk. Sonuçta, "doğru" şahsi temaslarla veya ilçelerde yapılan görüşmeler esnasında yalnızca tesadüf eseri olarak, birçok "ahlaksız davranış" kurbanına veya akrabalarına ulaştık. Bunun yanında, Adana, Batman ve Şanlıurfa' da, özellikle de Şanlıurfa' da, insanlar bize ölüm dahil değişik cezalar ile sonuçlanmış birçok "ahlaksız davranış" hikayesi anlattılar. Dolayısıyla biz de, (bazen olayların çok yakın şahidi olan) insanlardan olabildiğince fazla veri toplamaya, bu bilgileri başkalarının anlattıkları ile doğrulamaya ve avukat ve yargıçlardan (eğer varsa) dava ile bilgiler elde etmeye çalıştık.

2B. Verilerin Toplanması, Kaydedilmesi ve Değerlendirilmesi

Saha ekibi beş kişiden oluşuyordu, üç görüşmeci (üç kadın ve bir erkek), ve temel olarak temasların kurulması ve organizasyondan sorumlu olan; ancak gerektiğinde görüşmelere de katılan bir saha koordinatörü.

Ekibin tüm üyeleri sosyal bilimler alanında eğitim almışlardı (farklı üniversitelerin sosyoloji, antropoloji, gazetecilik bölümlerinden mezundular) ve nitel araştırma ve derinlemesine görüşme konusunda bazı tecrübeleri vardı. Ayrıca, görüşmeciler çoğu Aralık ayındaki atölye çalışmasına katıldılar, bu da onlara namus ve namus cinayetleri konusunda temel bir görüş edinme imkanı sağladı. Saha çalışmasına başlamadan önce, nitel yöntem, araştırma projesinin hedefleri ve kullanılacak görüşme formları konusunda bir günlük eğitim aldık. Prof. Dr. Belma Akşit (Başkent Üniversitesi eğitim görevlisi ve Nüfus Fonu üyesi) nitel yöntem üzerinde konusunda bir sunum yaparak eğitime katkıda bulundu, ve konu üzerinde Marmara Üniversitesinde doktora çalışması yapan Leyla Pervizat namus cinayetlerini araştırmanın teorik yönleri üzerindeki tecrübelerini, ve bu konudaki lobi faaliyetlerine katılımını bizimle paylaştı. Eğitimden sonra, her bir görüşmeci en az bir görüşme yapmak ve bunu yazılı olarak kaydetmek zorundaydı. Ardından bir günlük bir eğitim daha yaparak, yapılan görüşmeler, uygulamadaki hatalar gözden geçirildi, ve gerektiğinde bazı soruların şekli değiştirildi.

Araştırma esnasında temel olarak iki ver toplama formu veya görüşme kılavuzu kullanıldı, biri şahıslar (veya gruplar) için, diğeri ise STK ` lar için. Ancak, şahsi görüşmeyi bir profesyonel ile yaparken, konu başlıklarından bazıları görüşülmeyip, onun yerine şiddet, namus suçları, şiddet kurbanları vs. konularındaki iş tecrübeleri ile ilgili bilgi toplanmaya çalışıldı. Ayrıca, muhtemel namus cinayeti kurbanları veya onların yakınları ile görüşülürken, bazı sorular özel dikkat ile soruldu, ve görüşmeci bu insanların duygularını incitmemeye veya çok duygusal durumlar yaratmamaya özellikle dikkat etti. Soru formları çok katı bir yapıya sahip olmadıkları için, görüşmeciler formları cevap veren kişinin istekliliğine göre, ve mümkün olan en çok bilgiyi alacak şekilde esnek bir biçimde kullandılar.

Saha çalışmasının çok zor olmasına ve anlatılanların insanı kolayca depresyona sokabilecek (Adana araştırmasının görüşmecileri tarafından bildirilmiştir) yapıda olmasına rağmen, ekip tüm araştırma boyunca kararlılığını korudu. Adana' da bir ve Batman' da iki yeni yedek görüşmeci göreve alındı. Bunların üçüde nitel araştırma tecrübesi olan kadınlardı. (Araştırma ekibinin isimleri ve faaliyetleri için bkz. **Ek V**)

Profesyoneller ile yapılan bazı görüşmeler dışında, görüşmelerin çoğu kaydedildi. Görüşmeciler genellikle iki kişilik gruplar halinde çalışmaya gayret ettikleri için, biri not almakla görevliydi.

Görüşmeler saha ekibi tarafından da kaydedildi, ve saha ekibindeki her görevli kendi notlarını tutmakla yükümlüydü. Bu çoğu zaman başarılı, bunun dışında kalan hallerde ise, özellikle görüşmecileri iki şehir arasında hiç dinlenmeden çalıştıkları Şanlıurfa ve Batman' da diğer görüşmecilerden yardım alındı. Görüşmelerin süresi ve kalitesi görüşme şartlarına, cevap veren kişinin istekliliği ve ifade kabiliyetine, ve görüşmenin yapıldığı yere

vs. bağı olarak değişmektedir. Görüşmeler ortalama olarak 15 ila 30 sayfa arası uzunlukta, grup görüşmelerinde ise çok daha uzundur.

Araştırma koordinatörü İstanbul ve Şanlıurfa' da birkaç gün saha ekibiyle birlikte çalıştı. Proje başladıktan sonra, yapılanları değerlendirilmek ve daha sonraki çalışmalar için kararlar almak amacıyla proje süresi boyunca ekip beş kez (İstanbul araştırmasından sonra, Adana tamamlandıktan sonra, ve saha çalışması bittikten sonra üç kez daha) bir araya geldi. Bu toplantılar yalnızca çalışmaları sistematik şekilde yürümesini değil, aynı zamanda ekibin konuya tam konsantre olmasını ve birlikte çalışmaktan zevk almasını da sağladı. Bu toplantılar, neler yapılmakta olduğunun genel değerlendirilmesi bakımından da çok faydalı oldu.

Saha ekibinin gönüllü üyeleri, yazılı görüşme tutanaklarından bir kısmını belirli konulara odaklanarak okumak, ve "ahlaksız davranış" lara verilen cezaları derleyip sistematik hale getirmek suretiyle verilerin değerlendirilmesine ve nihai raporun yazılmasına da katkıda bulundular. Toplanan verilerin değerlendirilmesi de, saha ekibinin bazı üyeleriyle birlikte tartışıldı.

3. Namusun Algılanış Şekilleri

Dört şehirdeki sonuçların genel bir değerlendirmesi, insanların namus anlayışlarının yaşları, geçmişleri, eğitimleri, yaşadıkları yer (şehir veya kırsal) ve sosyal ilişkileri ile bağlantılı olduğunu göstermektedir.

Cevap veren kişilerden bazıları namusun "*hayatlarındaki en önemli ve her şeyden önce gelen şey*" olduğunu söylemiş ancak namusu tam ve doğru olarak tarif edememiştir. Dört şehrin hepsinde karşılaştığımız bu yaklaşım, Şanlıurfa' da daha da kuvvetliydi. 20' li yaşlardaki genç bir üniversite öğrencisinin söylediği "*Şanlıurfa' da herkes namusu için yaşar*" sözü, bu şehide yapılan birçok görüşmede hissedilen bir yaklaşımdı. Bu tür cevaplar, kırsal geçmişi olan ve yaşadıkları ortamdan hayatları boyunca fazla uzaklaşmamış olan kişilerde daha da yaygındı. Bu tür cevaplar verenlerin büyük çoğunluğu güçlü aile bağlarına sahiptirler ve bazen (özellikle Şanlıurfa' da) aşiret bağları vardı, ve görüşmelerin çoğunda dinin hayata yaklaşımlarındaki önemi hissediliyordu. Ancak, konuşmalarında çok abartılı ifadeler kullanan genç, hatta bazen şehirli, insanlar da vardı. Bu tarz bazı ifadeler aşağıda verilmiştir:

"Namus bizim yaşama sebebimizdir. Yani biz namus için yaşıyoruz. Bilmiyorum ama, namus olmadan hayatın anlamı yok..... paranız olmayabilir, fakat saygınlığınız olmalı. (Şanlıurfa, 19-22 yaş arası erkek üniversite öğrencileri ile grup görüşmesinden)

"Namus herşeyden önce gelir, özellikle biz Kürtler ya da Doğulu insanlar için namus herşeyin önündedir". (Adana, bayan, yaş 31, Siirt' li)

"Çok büyük, uğruna insanların öldürüldüğü birşeydir" (Şanlıurfa, bayan, yaş 16, 3.sınıftan terk)

3A. Kadın ve Kadın Cinselliği Odaklı Namus

Tüm bölgelerde araştırmaya cevap verenler arasında, namus kavramını kadın, kadın cinselliği ve kadının kontrolü ile bağdaştırma yönünde kuvvetli bir eğilim vardı. Bekaret, evlenmeden önce cinsel ilişkide bulunmamak, düzgün giyinmek, bir kadından beklendiği şekilde davranmak, geleneklere göre görevlerini bilmek, bu anlayışta vurgulanan noktalardan bazılarıydı. Çoğunlukla genç erkekler daha katı, orta yaşlılar ise nispeten daha toleranslı idi. Cevap verenlerden bazıları bu görüşü kendi destekledikleri görüş olarak ifade ederken, diğerleri bunu 'toplumun' genel görüşü olarak, veya bazı STK üyelerinde olduğu gibi 'diğerlerinin' görüşü olarak ifade ettiler. Kendi görüşlerini aşağıdaki şekillerde ifade ettiler:

"İnsan niye çalışır? Hatta niye yaşar ki? Birincisi namusu için, ikincisi günlük ekmeği için. Eğer insan açsa, küçük bir şey yiyip açlığını bastırabilir. Ama namusunu kaybederse, yapılacak bir şey yoktur, geri dönüş yoktur... namus nedir? Namus helalindir. [Helalin kelimesi üzerinde hak sahibi olduğun; sana serbest olan kişi anlamına gelir] (İstanbul, erkek, yaş 25, polis memuru, Adanalı)

"Yaşlıların dediği gibi, "at, avrat, silah"; bu üç şey kutsaldır. Namus karının seni aldatmasıdır, diğer erkeklerle ilişkiye girmeye başlar..... Sonuçta insan namusu ve saygınlığı için yaşar. Ve senin namusun karındır. Eğer sana ihanet ederse, saygınlığın lekelenir". (Adana, yaş 39, polis memuru)

Anketlerimizde, namusun ne olduğunu sorduğumuzda, cevap verenlerin yüzde yetmiş kadın olduğu söylüyor. Kadınların kendileri bile..." (Batman, kadın, SELIS kadın STK'ndan)

"Namus beynimiz, kalbimiz ve yaşayış biçimimizdir, fakat ne yazık ki bizim toplumumuz için namus kadının vücudu, kadına karşı davranış şekli, kadının davranışı, oturup kalkması v.s. dir. Bu şekilde kavranılır ve kadını bağlayıcı bir şey olarak ele alınır. Erkek için geçerli bir kavram olarak kabul edilmez." (Şanlıurfa, erkek, yaş 31, üniversite terk, STK üyesi)

"Namus yalnızca cinsellikle ilgili değildir. Ancak cinsellikten anlaşılan oldukça geniştir. Batman' da bir kız yalnızca "tüm sevenlerden sevdiklerine" programından şarkı istediği için öldürüldü. Mardin' de bir kız sinemaya gittiği için, bir diğeri ise düğüne pantolon ile geldiği için aynı sonu paylaştılar... (Batman, kadın, yaş 31, KDM' den STK üyesi)

"Namus eşittir kadın diyen bir kültürümüz var. Namus eşittir kadın dediğimizde, namus nedir örneğin? Bakışları, saçları, uyuma şekli, eteği,

ya da ne bileyim, belki başka bir yeri” (Adana, kadın, yaş 39, Çukurova Üniversitesi Kadın Merkezi’ nden)

“Namus herşeyden iyidir! İnsan namusun değerini bilmelidir. Akıllı bir kadın namusuna leke sürmez, namusun değerini bilir. Kendini erkeklerden korur..... Sürekli ortalıkta dolaşan kadın iyi değildir.... Kadın evde oturur. Yani, çok fazla dışarı çıkmak, yabancı erkeklerle konuşmak iyi değildir.... ayrıca “sehep” in [yani sahip, kadının sahibi olan babası, amcaları, erkek kardeşleri] için saygınlığını korumalısın” (Şanlıurfa, kadın, yaş 70, okuma yazması yok, doğma büyüme Şanlıurfalı)

“Kadın eğer boyun eğerse namusludur; eğer boyun eğmezsen, cevap verirken, intihar edersen, sevdiğinle evlenmek için ölümü göze alırsan, o zaman namussuzsun..., eğer özgür bir ruhun varsa, namuslu olamazsın....” (Şanlıurfa, yaş 30, 8. sınıfı bitirmiş, Viranşehir Kültür Merkezindeki kadınlar grubu görüşmesinden)

“... o zaman namus kocamın, ağabeylerimin hakimiyeti anlamına geliyor, yani benim kişiliğimle alakalı değil, toplum ile alakalı” (İstanbul, kadın, yaş 32, avukat, insan hakları destekçisi)

“Burada namus erkeklerin tekelinde, yani baba, erkek kardeş, amca ve dayılar; kişilerin kendisine ait değil... Şimdi eskisinden farklı giyiniyor olabiliriz, evlerimizde farklı bir yaşam sürebiliriz, fakat namus kavramı hiç değişmedi.” (Şanlıurfa, bir STK olan Yaşam Evi’nde 26-40 yaşları arasındaki kadınlarla yapılan grup görüşmesinden)

Erkeklerin kadınlar üzerindeki kontrolü ile ilgili benzer bir yaklaşım, erkeklerin sürekli kadınların hareketlerini izleyen “namus jandarmaları” gibi davrandığını söyleyen, genç bir göçmen kadın tarafından da dile getirildi. (İstanbul, kadın, yaş 21, lise mezunu, İstanbul’ da doğmuş)

Öte yandan, erkekler açısından, kadınların kontrolü kendi namuslarının belirlenmesinde çok önemliydi. Aşağıdaki sözlerde ifade edilen bu görüş, Adana’ da bir imam tarafından Allah’ın emirlerine uymak şeklinde ifade edildi:

“Namus benim için her şeydir. Eğer evli olsaydım, evlendiğim kız benim namusum olurdu. Kız kardeşim de benim namusumdur, akrabalarım, halam ve amcamın kızları da benim namusumdur. Yani hepsi benim namusumdur. Benim ve ailemin etrafında olup biten her şey benim namusumdur. (Batman, erkek, yaş 24)

“Namus dinimizin emrettiği gibi yaşamaktır. Namusumuzun sınırları aşılmamalıdır. Yani, namus Allah’ın yasakladığı yerlerden uzak durmak, sınırları aşmamaktır. Örneğin, bir erkeğin sadece karısı değil, annesi, kız kardeşleri ve komşuları da namusudur... Erkek, kendi namusunu koruduğu

gibi, başkalarının namusunu da korumalıdır. (Adana, erkek, yaş 30, Mardin'li, imam)

Kadın ve kadın cinselliğinin kontrolü merkezli namus yönünden, kızların bekareti, evlilikte sadakatsizlik ve boşanma da tartışıldı.

Genç erkeklerin, özellikle kırsal bölgelerden şehire göç etmiş olanların, kadın kontrolü konusunda daha çok giyiniş şekli, okula gidip gitmeyecekleri, çalışıp çalışmayacakları, kimlerle arkadaşlık edecekleri vs. hususlarını vurguladıkları gözlemlendi. Diğer taraftan, yaşları ilerledikçe daha toleranslı görünüyorlardı:

"Eski zamanda dedelerimiz peçe takan kadınların namuslu olduğunu düşünürlerdi. Böyle bir şey yok. İnsanın kalbi namuslu olmalıdır, kapalı olup olmaması önemli değildir." (Batman, erkek, yaş 35, ilk okul mezunu, Siirt'li)

Ayrıca bekaret konusunda da, genç erkekler yaşlılara göre çok daha hoşgörüsüzdüler:

".... önemli olan bir kızın bekaretidir, eğer onu kaybederse her şeyini kaybeder." (Batman, erkek, yaş 26, lise mezunu, doğma büyüme Batman'lı)

Genç erkeklerin boşanma konusundaki tavrı da oldukça bağnazcaydı. Orta yaşlı ve nispeten daha eğitilmiş erkekler sadakatsizlik durumunda boşanabileceklerini söylerken, bazı genç erkekler bu seçeneği tamamen reddetti:

"Boşanmaya kesinlikle karşıyım. Eğer karım beni aldatırsa, onu öldürürüm, ya da bir erkek kardeşi, bir ağabeyi varsa ona kız kardeşini öldürmesini söylerim. Yani, o kadının beni aldatmasına dayanmam." (Batman, erkek, yaş 34, lise terk, Batman'ın bir köyünden)

"Eğer karım beni aldatırsa, onu öldürmek yerine, çünkü bu kendimi de öldürmek ve çocuklarımın hayatını mahvetmek olur, ondan boşanırım." (Batman, erkek, yaş 40, lise mezunu, doğma büyüme Batman'lı)

Öte yandan, kırsal geleneklere bağlı ve/veya güçlü dini bağları olan daha yaşlı, okuması yazması olmayan kadınlar, ve genç fakat eğitimsiz ve çok kapalı geleneksel bir ortamda yaşayan kadınlar hariç; kadınlar genel olarak namus konularında erkekler, özellikle de genç erkekler kadar bağnaz değildiler. Kadınların büyük bir kısmı namus kavramlarını kadın cinselliğine dayandırsa da, büyük çoğunluğu bir kadının sevgilisiyle kaçıp evlendiğinde namussuz olacağını düşünmüyordu. Ayrıca kızlarının okula gitmesini destekliyor ve kocalarının kız çocuklarını erken evlendirmesini engellemeye çaba gösteriyorlardı.

Ayrıca kadınlar, özellikle evlilikte sadakatsizlik durumunda boşanılması gerektiğini düşünüyorlardı; ancak toplum boşanmış bir kadına kötü gözle baktığı ve ekonomik güvenceleri olmaması nedeniyle birçoğu kendisine güvenemediği için, düşüncelerini ifade etmekten çekiniyorlardı. Ayrıca, özellikle akraba evliliklerinde, çift artık birlikte yaşamak istemediğinde, aileler arasındaki ilişkiye çocuklarının mutluluğundan daha çok önem veren aile büyükleri bu beraberliğin sürmesi için ısrar ediyorlardı. Aşağıdaki sözler bu görüşlerden bazılarını yansıtmaktadır:

"Kötü bir koca sokaklardan iyidir." (Batman, kadın, yaş 42, okuma yazması yok, Siirt' li)

"Beni dövdüğü zaman, çocukları öldürecek gibi oluyorum. O anda kendimi öldürmeyi düşünüyorum. Ailene geri dönersen, sana destek olmazlar. Doğu' da böyledir. Ölsen de geri dönemezsin. Çok aç ve muhtaç olsak ta kalmaya mecburuz, başka yolu yok. Yaşamak ve bütün bunlara katlanmak zorundasın. (Adana, kadın, yaş 32)

3B. Namuslu Erkek ve Kadın Nasıl Davranmalı?

Yukarıda tanımlandığı gibi namus, erkeklerin kontrolünde olan, kadınlara ait bir özelliktir. Kadınlar, namuslu olarak kabul edilen davranış kurallarına uymak zorundadırlar, dolayısıyla rolleri pasiftir, erkekler ise kadınların bu kurallara uymasını sağlamak zorundadır, dolayısıyla aktif bir rol oynamaları gerekir. Sonuç olarak, "namus" hem kadınları hem erkekleri belirli bir şekilde davranmaya zorlayan birşey olarak tanımlanıyordu. Bu araştırmaya cevap verenlerin ifadeleriyle kadınları "kendilerine, özellikle erkeklerle ilişkilerine dikkat etmeye" ve erkekleri "gözlerini kadınlar üzerinde bulundurmaya" zorlayan bir şey.

Istanbul' da, araştırmamıza cevap verenler arasındaki bir psikolog, toplumun namus ve namuslu davranışa erkekler ve kadınlar açısından nasıl farklı yaklaştığınının, tecavüz mağduru erkek ve kız çocukların durumu ve rehabilitasyon sürecinde kendini gösterdiğini ifade etti. Toplumun kız ve erkek çocuklara biçtiği farklı rolleri tanımlarken, kızların evlenmeden önce cinsel ilişki kurmasına izin verilmediğini ve yalnızca kocalarını mutlu etmek ve çocuk doğurmak için cinsel ilişki kurmalarının beklendiğini, fakat erkeklerin daha aktif olmasının beklendiğini açıkladı. *"Dolayısıyla, kızların tecavüze uğraması bu senaryoyu bozuyor. Diğer taraftan erkek çocuklar için bekaret sorun değil. Veya bir erkek çocuk cinsel tacize uğrarsa, kızlar gibi kirlenmiş kabul edilmiyor. Bekaretini kaybeden kızlar, her türlü erkek ile serbestçe beraber olabilecek kadınlar olarak kabul ediliyor..... Sonuç olarak, kızlar toplumun düşüncesine yaklaşıyor ve kendilerini erkek çocuklardan çok daha fazla suçluyorlar, ve daha uzun bir rehabilitasyon süreci gerektiriyorlar."* (Kadın, yaş 24, istismar edilmiş ve madde bağımlısı çocuklarla çalışmış)

Namus bakımından kadınlar ve erkeklerden farklı şeyler beklenmesiyle ilgili olarak, bir imam ile yapılmış olan görüşmeden aşağıdaki alıntılar, kutsal hikayeler ve din buyrukları ile de çevrelenmiş bir şekilde, kadının sıkı kontrolünü gerektiren geleneksel, ataerkil yaklaşımın mükemmel bir tanımını oluşturmaktadır. (Adana, erkek, yaş 30, imam, Suriye' de din okulunda eğitim görmüş). Erkekten (koca ve oğul olarak) ve kadından (eş ve kız çocuk olarak) beklenen namuslu davranış konusundaki görüşlerini şu şekilde ifade etti:

"İyi bir koca herşeyden önce dinimizin emrettiği şekilde yaşamalıdır, çünkü dinimiz kötü birşeyi emretmez. Koca, karısına adil şekilde davranmalıdır. Karısı ona hizmet etmekle yükümlü olsa da, onu aşağılamamalıdır. Örneğin "sen, git bana bir bardak su getir" demek yerine "lütfen bana bir bardak su getirir misin" diyerek su isteyebilir. Ona karşı acımasız olmamalıdır....."

"İyi bir oğul, herşeyden önce iyi huylu ve ahlaklı olmalıdır.... Babasına ve annesine saygı göstermelidir.... Kazandığı parayı ailesine getirmelidir; ailesinden aldığı harçlık ona yeter. Dünyevi ve dinsel vazifelerini iyi bilmelidir".

"Kız evlat terbiyeli olmalıdır. Ortada dolaşması ve herkesle konuşması iyi değildir. Ailesine, kız ve erkek kardeşlerine karşı saygılı olmalıdır. Kızlar çalışmamalıdır. Bu namus bakımından uygun değildir. Bu utanç verici birşeydir. Eğer iş yerinde herkes ona bakarsa, eğer kötü bir ortamdaysa, namus bu, ne olacağını hiç bilemezsin. Ve eğer aile namusunu kaybederse sefil olur. Bu nedenle kızların çalışmaması daha iyidir. Zamanı geldiğinde evlenmeleri çok daha iyidir."

"Namuslu bir kadın her zaman kocasının sözünü dinler. Kocasına karşı gelmemelidir. Eğer karşı gelirse kocasını küçük düşürür. Nasıl giyindiğine dikkat etmelidir, giysileri tahrik edici olmamalıdır. Kocasına sadık olmalıdır. Kadının gözü sürekli başkalarındaysa, bu aile mutlu bir hayat süremez. Kadın her zaman kocasına bağlı olmalıdır. Onunla başka kişilerle olduğundan fazla vakit geçirmelidir. Böyle işte..... Diğer bir husus ta, kadın kocasının sırlarını açığa vurmamalıdır. Bu sırları başka hiçkimseye söylememelidir..... Eğer kadın kocasının sırlarını açıklarsa, ailede huzur kalmaz. .... Dedikleri gibi "koca sever de döver de". Tamam, birisi sürekli dövüyorsa buna tahammül edilmez, ama arada sırada dövüyorsa, bunu başkalarına duyurmak ailenin huzurunu bozar. Bir kadın yalnızca kocasının yanında çiçek gibi açılabilir. Örneğin, kadın hastaysa ve kocası birkaç gün bulaşıkları yıkarsa bunda utanılacak birşey yoktur. Ayrıca, kadın yanlış birşey yapar ve gidip kocasından özür dilerse, bu da bir kusur değildir....."

"Bakın, namuslu bir kadın çok önemlidir. Ahlakın ve toplumun temel taşıdır. Eğer kadınlar bozulursa, toplum da bozulur. Nasıl derler bilirsin "eğer kadın kuyruk sallamazsa [yani istekli görünmezse] bu işler olmaz."

Yani, bu iş kadınların elindedir. Dinine uygun yaşarsa namuslu olur. Bir kadın her zaman kocasına itaat etmelidir, gözü dışarıda olmamalıdır ve iyi ahlaklı olmalıdır. Eğer günümüzde islami eğitim olsaydı, herşey farklı olurdu.... (Sonra, namuslu bir kadının kendisinde gözü olan bir adamı eğitip doğru yol getirdiği ile ilgili bir hikaye anlattı)

İmamın ifade ettikleri, Şanlıurfa Din İşleri Başkanlığında, Müftü yardımcısı tarafından da daha genel ve resmi bir dille tekrarlandı. İmamın cümleleri kadar somut olmamakla birlikte, namusa temelde kadın ve cinsel ilişki ağırlıklı olarak yaklaştı, fakat bunu milli gelenekler ve aileye bağlılık ile çerçevlendirdi. Namuslu yaşamak şöyle ifade edildi:

"Şimdi, namus gayri-meşru kişilerle ilişki kurmamak [gayri-meşru ilişki kurmamayı kastediyor], erkek ve kadının dışarıdan ilişki kurmaması [muhtemelen evlilik dışı ilişkiyi kastediyor], ve milli gelenek ve kurallarımıza göre yaşamak, saygın ve ailesine bağlı bir yaşam sürmek, ve zina teşkil eden hareketler karşısında Türk ve Müslüman ailesinin temel prensiplerine uygun hareket etmektir". (Şanlıurfa, yaş 54, üniversite mezunu, Müftü yardımcısı)

Adana' daki imam tarafından açıkça tanımlanan, erkekler ve kadınlardan beklenen "milli gelenek ve kurallar ve İslam prensiplerine" uygun davranışlar yalnızca din adamlarının görüşleri değildi, toplumun değişik kesimlerinden gelen ve araştırmaya cevap veren çok sayıda kişi tarafından değişik şekiller ve derecelerde kabul ve ifade ediliyordu. Bazen açıklamalarda kültür ve toplum, bazen de dini prensipler vurgulanıyordu; fakat çoğu zaman **kurallar, gelenekler ve aile** anahtar sözcüklerdi. STK' nda çalışan (ve bazen sorumlu görevlerdeki) erkekler için dahi bu namus yaklaşımının bir derecede geçerli olması önemsenmeyecek bir husus değildir. Ayrıca görüşmeler gösterdi ki, kadınlara karar verme ve topluma katılma konusunda bir dereceye kadar özgürlük tanınsa da, temelde tüm bunların kendi kontrolleri altında yapılmasını istiyorlar. Yani, kızların genç yaşta evliliğe zorlanmasına karşılar; kızların okula gönderilmesi gerektiğini düşünüyorlar, fakat kadınlar ve kızların erkekler ile eşit olduğunu kabul etmiyorlar, dolayısıyla erkeklerin kadınların giyinişi, nereye gittikleri, kiminle gittikleri vs. konusunda sıkı bir kontrol uygulaması gerektiğini düşünüyorlar.

Namuslu kabul edilen kadınlara neyin serbest neyin yasak olduğu, araştırmaya cevap verenlerin bazıları tarafından (bazı STK üyeleri dahil) aşağıdaki şekilde ifade edildi:

"...Kadınların korunmaya ihtiyacı vardır; erkekler kadar güçlü değildirler. Kız kardeşim dışarıya çıkarken her zaman babamdan izin alır. Kadınların yalnız gezmesinin doğru olmadığını düşünüyorum." (Batman, erkek, yaş 29, bir STK başkanı)

".... kot pantolonlar, çok kısa etekler, ve serbest hareketler... bütün bunlar 90' lardan sonra başladı. [.....] Yani, erkek arkadaşları ile kefelere giden,

etrafta el ele gezen, biryerlerde beraber oturan genç kızlar... Bütün bunların çok doğal olduğunu düşünmüyorum." (Batman, erkek, yaş 38, lise mezunu, bir STK başkanı)

"... bir erkek yoldan geçerken, kadınlar kapılarından içeride durmalıdır; bizde böyledir." (İstanbul, kadın, yaş 77, okuma yazması yok, Türkiye' nin Doğusundan)

"Bir kızın erkek arkadaşı olması bile normal değildir". (Şanlıurfa, erkek, yaş 32, doğma büyüme Şanlıurfalı)

"Bazen örneğin şöyle şeyler var, 6. veya 7. sınıftaki bir kız erkek arkadaşına mektup yazarsa bu namussuzluk olarak kabul ediliyor..." (Batman, erkek, yaş 32, Şanlıurfalı, rehber öğretmen)

"... buradaki bir aşirette, aşık olmak yasaktır. Eğer bir kız birisini severse onu öldürürler, sağ bırakmazlar. Eğer bir kız kaçarsa, yaşaması mümkün değildir." (Şanlıurfa, kadın, yaş 27, 8. sınıftan terk, doğma büyüme Şanlıurfalı)

".... kızların yaşı büyüdüğünde onları alırız [okuldan bahsediyor]. Örneğin bu kız orada erkeklerin içinde yoldan çıkabilir, bundan korkarız." (Batman, erkek, yaş 56, Batman' da doğmuş, fakat yaklaşık on yıl Adana' da yaşamış)

"Bu söylenen şeye sahipsek.... [namus demeye çalışıyor], nasıl desem, bir kız büyüdüktan sonra nasıl erkeklerle aynı okula gider?(Şanlıurfa, erkek, yaş 60, ilkokul terk, doğma büyüme Şanlıurfalı)

".... Biz Türkler olarak sağlam aile ilişkileri istiyoruz. Neden? Çünkü bu bizim namusumuzdur. Toplumumuzdaki herkesin buna dahil olmasını isteriz, fakat bunu yapamayız. Aile ilişkileri ve namus hem dinimizde hem de Türk toplumunda çok önemlidir. Fakat şimdi bunlar çok zayıfladı.... Geleneklere uygun yaşayan kadın, namuslu kadındır. Eğer dul bir kadın yalnız başına Adana' ya gelirse, düşünün namusunu nasıl koruyabilir? Bir kadının aile bağları zayıf ise, namuslu kalma ihtimali %5 kadardır". (Adana, yaş 54, 8. sınıftan terk, Tarsuslu, uzun yıllardır Adana' da)

"... kadın ve erkek arasındaki bu fark Allah tarafından verilmiştir. Hayatları boyunca kadınlar tek bir erkekle ilişki kurmak [cinsel ilişki anlamında] zorundadırlar. Onların yaratılışı böyledir. [.....] Sevdiğiniz kıza zarar vermek istemezsiniz, bu nedenle evlenmeden onunla cinsel ilişki kurmazsınız; evlilik kontratı (nikah) olmadan sizin helaliniz değildir." (Şanlıurfa' da genç, erkek, 19-22 yaş arası üniversite öğrencileri ile yapılan grup görüşmesinden)

Erkeğin namusu tartışılırken, araştırmaya cevap verenlere birden fazla kadınla evlenme ve erkeğin eşini başka bir kadınla aldatmasıyla ilgili

sorular da soruldu. Batman ve Şanlıurfa' da görüşülen (profesyonel veya STK üyesi olmayan), özellikle kırsal alandan gelen ve aşiret bağı olan kişiler arasında "Kuma" almak (ikinci bir kadınla evlenmek) çok normal kabul ediliyordu. Ancak cinsiyete bağlı bir farklılık vardı, çünkü kadınlar buna karşıydı, ancak içinde yaşadıkları şartlarda boşanmak daha iyi bir seçenek olmadığı için bunu kabullenmek zorunda kalıyorlardı. Ayrıca, zaten boşanma yukarıda açıklandığı gibi toplumsal olarak kabul görmüyordu. Erkekler için durum farklıydı. Genç veya yaşlı, erkekler arasındaki eğilim ikini evliliği normal kabul etmek ve aldatma olarak görmemektir. Aslında bu, aşağıdaki adamın sözlerinden görüldüğü gibi, sadakatsizliği veya karısı ile anlaşmazlığı önlemenin bir yoluydu:

"Ne erkek ne de kadın birbirini aldatmamalıdır. Eğer erkek başka bir kadını çok isterse, onu ikinci eş olarak alabilir." (Batman, erkek, yaş 26, lise mezunu, doğma büyüme Şanlıurfalı)

"Eğer bir erkek karısını aldatıyorsa, kadın da aynı şeyi yaptığında kızmaması gerekir.... Fakat kadın kötü huylu ise, erkek eve ikinci bir kadın getirebilir." (Batman, erkek, yaş 56, Batman doğumlu, fakat yaklaşık 10 yıl Adana' da yaşamış)

Diğer bir tartışma konusu erkeklerin diğer kadınlar ile ilişkileri ve hangi durumlarda namussuz davranışla suçlanacakları idi. Bu konuyu tartışan genç üniversite öğrencileri görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade ettiler:

"Erkeklerin namuslu davranışları konusunda çifte standart var gibi görünüyor. Eğer bir erkek en yakın akraba ve komşu çevresi dışından bir kadın ile flört ederse buna çapkınlık deniyor ve kabul görüyor; fakat yakın çevresindeki bir kadın ile bunu yaparsa, o zaman ahlaksız davranış olarak adlandırılıyor." (genç üniversite öğrencileriyle grup görüşmesinden, bayan, yaş 19-20)

3C. Diğer Namus Algılamaları

Kadın ve kadın cinselliği odaklı namus anlayışı dışındaki algılamalar, genel ahlaka dayanan kavramlardı. Bu eğilim, daha bireysel yaşam biçimlerine sahip şehir kökenli kişiler, yüksek eğitim düzeyi gerektiren meslek sahipleri, ve STK ile siyasi partilerde insan hakları ile cinsiyet eşitliği konuları ile ilgilenen kişilerde daha yaygındı. İfadeleri arasında saygılı insan ilişkileri, dürüst çalışma vs. yer alıyordu.

Profesyoneller ile yapılan görüşmelerin çoğunda, "namus" kavramını iki düzeyde tartışma eğilimi vardı, toplumdaki baskın anlayışı kadın ve erkeğe yaklaşımı yönünden dar ve çarpık buluyorlardı. Namusu daha ziyade hayatın tüm yönlerini kapsayan ahlak ve ahlaklı davranışlar olarak, aynı zamanda da insanların beynindeki kişisel, ve insanca yaşama ve çalışma prensipleriyle bağlantılı birşey olarak görüyorlardı.

Konu tartışılırken, içlerinden bazıları yaygın namus anlayışının kendi hayatlarını ve hatta mesleklerini yapış şekillerini nasıl etkilediğini de açıkladılar. İstanbul’ da görüşülen bir gazeteci bu kapsamda, fakat biraz alaycı bir şekilde “birisi namustan söz ettiğinde, kadının namusundan başka birşey düşünemiyorum!” dedi. (İstanbul, kadın, yaş 42, bir kadın dergisinin editörü) Şunları söyleyerek devam etti:

“Türkiye’ deki birçok kurumun çöktüğü söyleniyor, yalnızca kadınlar kendilerini koruyorlar, bir namus kalesi halinde, tüm geçmişte kalan ve kaybolanları temsil ederek!..... Eğer bana sorarsanız namus çok yıkıcı bir kavram.” Ayrıca, namus kriterlerinin farklı kişiler ve ortamlar için çok değişik olduğunu açıkladı.

İstanbul’ daki eğitimcilerden biri olan adli tıp profesörü, *bekaret temeline dayanan namus kavramı, kurbanlara karşı olumsuz yaklaşımlar, ve saldırganın misilleme yapacağı korkusu nedeniyle, bu tür vakaların yalnızca küçük bir bölümünün açıklandığını, ve bu nedenle kendisi için tecavüz vakalarını analiz etmenin zorlaştığını açıkça ifade etti.* (İstanbul, erkek, yaş 42, Adli Tıp Kurumunda profesör, özellikle cinsel suçlar ile ilgileniyor)

Bazıları açıkça toplumun kadın ve erkek namusunu farklı gördüğünü, fakat herkesin kendisine ait bir namus tanımı olması gerektiğini söylediler. Namusa bakış şekilleri, toplum kurallarının farkında olmakla birlikte, topluma bağlı veya hayatlarının toplum tarafından idare edilmesine izin vermeyen, daha ziyade bireysel hayat süren (ya da bunu arzu eden) kişiler olduklarını gösteriyordu.

Genel eğilim, namusu “kadın ve cinsellik” ile bağlantılı tanımlayan [İstanbul’ da, üniversite mezunu, 25 yaşında genç bir erkeğin söylediği gibi] toplumdaki yaygın söylemden uzak durmaya çalışarak, daha bireysel ve geniş kapsamlı bir namus tanımı yapmaya çalışmak şeklindeydi, ancak özellikle erkek ve kadın namusunun ne olduğu sorulduğunda, tanımladıkları özellikler yukarıdaki gruptan pek farklı değildi. Bekaret, erkeğin (veya kadının) baştan çıkartılması gibi konulardan söz etmediler, fakat yine **aileye ve çocuklara bağlılık, eşlerin birbirine sadakati saplantılar olarak ortaya çıktı.**

Bazı görüşme yapılan kişilerin aşağıdaki ifadeleri, namusu dar kapsamda tanımlamaktan nasıl kaçınmaya çalıştıklarını göstermektedir. Bunlardan bazıları, başkalarına muhtaç olmadan veya başkalarını sömürmeden geçimini sağlamanın önemini vurgulamışlardır:

“... Namus yalnızca kadın yönünden ele alınmamalıdır. Namuslu bir adam için, işi de namusudur. Yani, ailesini geçindirebilmek onun namusudur. Eğer insanın işi başkalarının sömürülmesini kapsamıyorsa, veya kazancı doğru yoldan elde edilmişse, bu kıymetli bir şeydir.... O zaman, bu insan namuslu ve saygındır. Benim için en saygın insan ağır işlerde çalışan işçilerdir.” (Adana, erkek, yaş 56, ilkokul mezunu, Muhtar, Malatyalı)

"... Diyorlar ki karın senin namusundur, tamam bu da doğru, fakat hepsi bu değil. Namus yalnızca evlilikle bağlantılı değil. Köyümden göç etmek zorunda kaldım, bu sefil şartlar altında yaşamak zorundayım; başkalarının desteğine muhtacım. Bu da bir namus meselesidir.... (Batman, erkek, yaş 35, ilkokul mezunu, Siirtli)

"... namus kadının bacakları arasında değildir; bu zina yapılsın ya da bir kadın fahişe olsun demek değil. Birisi hırsızlık yapabilir, bu da namussuzluktur." (Adana, kadın, yaş 31, Siirtli)

Namus ile insanların ekonomik koşulları arasındaki bağlantı konusunda, İstanbul Kapalıçarşı' da 140 yıllık aile dükkanını işleten bir tüccar; devletin herkese daha iyi yaşam koşulları sunarak "kimsenin diğerlerinin 'ekmeğinde, işinde, karısında ya da kocasında' gözü olmamasını sağlayacağını ve namusun korunacağını söyledi." (İstanbul, erkek, yaş 45, üniversite mezunu)

Diğerleri dürüstlüğü, ilişkilerde doğru ve adil olmayı, gurur ve öz-saygı sahibi olmayı vurguladılar:

"Benim için namus, saygınlık ve gurur birbiriyle bağlantılıdır. Fakat herşeyden önce namus dürüst olmak demektir." (Şanlıurfa, erkek, yaş 59, ilkokul mezunu, doğma büyüme Şanlıurfalı)

"Herşeyden önce, namus dürüst olmak demektir. Yani insan yalan söylememeli ve çalmamalıdır. Ayrıca insan diğerlerinin haklarına saygılı olmalıdır." (Adana, erkek, yaş 51, Alevi mezhebenden)

Diğerleri namusu toplum ile, ulus ile, ülke ile ve herşeyden önce toplum için birşeyler yapmakla tanımladılar, fakat aşağıdaki ifadelerden görüleceği gibi kadını tamamen konu dışına atmadılar:

"Toplumumuzdaki insanlar namusu bir mülkiyet, kadını da bir mülk olarak görüyorlar. Dolayısıyla kadınlara sahip olma haklarının olduğunu düşünüyorlar. Bence namus herşeyden önce ülke, üzerinde yaşadığın topraktır. Ondan sonra, ülkeneye birşeyler verebilmek, onun güvenliğini sağlamaktır. Millet te bizim namusumuzdur. Ve belki üçüncü sırada aile ve kadın gelir..." (Batman, erkek, yaş 29, bir STK başkanı)

"Namus bizim herşeyimizdir, Kadın, toprak, vatan...." (Batman, yaş 38, lise mezunu, bir STK başkanı)

".... şimdi örneğin bir insanın karısı onun namusudur, ama toprağı da namusudur. Herşey namusu olabilir. Herşeyden önce insanın toprağı namusudur." (Batman, erkek, yaş 43, lise mezunu, İmam, Mardinli)

Benzer bir şekilde, İstanbul Sarıgazi' deki imam namusun tanımında anavatan ve bayrak dahil tüm değerleri vurguladı. (İstanbul, erkek, yaş 40, Karadenizli ve beş yıl Almanya' da çalışmış) Namus kavramının, bir erkeğin karısı ve kızlarının namusundan öteye gitmeyen namus anlayışından çok daha geniş olduğunu söyledi. İnsanın kesinlikle diğerlerinin namusundan sorumlu olduğunu söyledi.

Alevilerin namus yorumlarında bazı farklılıklar vardı. Namusun insanların kafalarında abartılmış ve farklı kişiler tarafından farklı şekillerde algılanan bir şey olduğunu söyleyen, Alevi mezhebine mensup bir erkek belirgin bir örnektir. (İstanbul, erkek, yaş 48, ilkokul mezunu, Türkiye' nin Doğusundan) Ona göre eğer çiftler cinsel sorunlar dahil tüm sorunlar üzerinde sağlıklı bir diyalog kurabilseler ailelerde "namusla" ilgili bir sorun olmazdı [aslında yeni ilişkiler aramaya başlamazlardı demek istiyor], ve bu konuda açıkça konuşabilseler bir çözüm bulurlardı.

Şanlıurfa' da başka bir Alevi erkek te diyalogu vurgulayarak şöyle dedi: *"Bana göre namus bir insanın beynindedir. Özür dilerim, fakat namusu kadınların bacaklarının arasına koyan bir anlayışı kabul etmiyorum. Bir insan beynindekiler ile namusludur... İnsan elbette yemek içmek gibi sekse de ihtiyaç duyar. Elbette bu ilişkiler toplumun kurallarına göre yürütülmeli, yani flört vs. kızın ailesinin rahatsız olacağı kadar açık olmamalı. Ancak, kızlar ve erkekler evlenmeden önce birbirini tanımalıdır, ve benim temennim bunun böyle devam etmesidir..."* (Şanlıurfa, erkek, yaş 50, üniversite mezunu, doğma büyüme Şanlıurfalı)

Bazı profesyonel ve STK üyesi kadınlardan, ayrıca kadın STK' ları ile teması olan kadınlardan (eğitim seviyelerindeki ve geçmişlerindeki farklılıklara rağmen), ve bazı genç üniversite öğrencilerinden, bir kadının bakış açısıyla namus yorumları konusunda ipuçları elde edilebilir. Ancak bu grup, yukarıda sıralanan kategorilere kıyasla oldukça küçüktü. Birçok kadın, namusun kişinin cinsiyetinden bağımsız olarak, kendisi, doğa ve toplumla ilgili kişisel sorumluluğu olması gerektiğini vurguladılar. Eğer kişi kendi hareketlerinden sorumluysa, o zaman açık bir şekilde yaşayabilmeli ve yaptıklarını savunabilmelidir.

Tecavüz olaylarında bile kadınları sulu bulan bazı erkeklerin tam aksine, bu kadınlardan bazıları erkekleri namusla ilgili sorunları yaratmak, kadınları ahlaksız davranışlara sürüklemek, ve sonuçta toplumda ve toplumsal ilişkilerde bozulmalara neden olmakla suçladılar. (İstanbul, kadın, yaş 32, ilkokul mezunu, İstanbul doğumlu). Diğer bir kadın, namusu diğer insanlara karşı dürüst olmak, güvenilir olmak ve ayrıca toplumun sorunlarına karşı duyarlı olmak diye tanımladı. (İstanbul, kadın, yaş 43, ilkokul mezunu, Türkiye' nin Doğusundan)

Bu görüşler, toplumun farklı kesimlerinden bazı kadınlarca aşağıdaki şekilde dile getirildi:

"Bu toplumun değerleriyle alakalı değil. Bana göre, yaşadıklarını açıkça itiraf edebilen herkes namusludur. Yani, yaptıklarının arkasında durmalı ve sahip çıkmalıdır. Evde oturan ve genelevlerdeki kadınları aşağılayan birçok evli kadın var. Ancak onların kendi hayatlarında namussuzluk ve ikiyüzlülük var. Bu namussuzluk. (Adana, kadın, gazeteci)

"Bildiğiniz gibi biz feodal bir toplumda yaşıyoruz. Namus iki kişinin birbirine sadakati olarak kabul ediliyor. Ancak bir kadın başkasıyla ilişki kurarsa, hatta konuşursa bu namussuzluk olarak kabul ediliyor, ve bu sebeple öldürülüyor bile. Bu ne biçim bir namus anlayışı? Bunu anlayamıyorum. Sonra, 60 milyar Lira karşılığında 12 yaşındaki kızı 60 yaşındaki adama veriyorlar. Namusluluk bu mu? Ben namusu bu şekilde algılamıyorum." (Adana, kadın, yaş 45, doğma büyüme Adanalı, STK üyesi)

"Namusu hiçbir zaman cinsellikle veya cinsel ilişkilerle bağlantılı birşey olarak düşünmedim [.....] Doğaya, diğer insanlara zarar vermeyen, kimseyi sömürmeyen filan [.....] yani insani değerleri olan bir kişiyi namuslu kabul ederim. Bunun dışında, insanların seks hayatı yalnızca kendilerini ilgilendirir. Eğer insanlar başkalarını birşeylere zorlarsa, bu namussuzluktur [.....] Ataerkil bakış açısı herşeyi kadın vücuduna indiriyor, ve hergün bu tür görüşleri destekleyen birçok şeyle karşılaşırız." (Adana, kadın, yaş 31, kadınlarla ilgili STK üyesi)

- "Yani, olaylar bazen bizim kontrolümüz dışındadır, insanlara zorla tecavüz edilir. Bence bunun nedeni erkekler. Toplumsal bozulmaya yol açan erkekler, fakat bundan kadınlar sorumlu tutuluyor. Genellikle 'dişi köpek kuyruk sallamazsa, erkek köpek arkasından gitmez' diyor, fakat bunun doğru olduğuna inanmıyorum. Yani, eğer erkekler kendilerini kontrol edebilselerdi, böyle şeyler olmazdı.

- Bütün bu intiharlar da erkekler ve genç erkekler yüzünden meydana geliyor.

- İntiharlar ayrıca aileler yüzünden meydana geliyor. Eğer bir insan gerçekten özgürlüğüne düşkünse, bu özgürlük kısıtlandığında depresyona giriyor. İnsan kendisini rahat hissetmediğinde depresyona sürükleniyor." (Batman, İpragaz (ÇATKOM)' da genç bekar (yaş 17-25) bayanlar ile grup görüşmesinden)

"Namus bana ilk önce kişiliği hatırlatıyor..... Yani namussuzluk insanın kişiliğinde. [.....] akıllı bir insan kendi davranışlarından, kendisinden sorumludur." (Adana, bayan, yaş 21, doğma büyüme Adanalı, üniversite öğrencisi)

3D. Kadın ve Kadın Cinselliği Üzerine Kurulu Namustan, Namus Suçlarına

Genel olarak, bu bölümde tartışılan namus anlayışları aşağıdaki gibi birçok kategoride toplanabilir:

1. Namus, kadın ile, kadın ve erkek arasındaki cinsel ilişkilerle, genç kızların bekaretiyle, ve evlilikteki sadakatsizlikle bağlantılı bir kavramdır. Aileyi, toplum kurallarını ve gelenekleri korumak adına kadınlar erkeklerin kontrolü altında tutuluyorlar. Bu, dört şehirde ve farklı insan grupları arasında daha yaygın yaklaşım gibi görülüyor. Kadınlar, özellikle de genç kadınlar arasında bu yaklaşıma karşı olumsuz görüşler geliştiği hissediliyor.
2. Namus, toplumda, işyerinde ve aile içerisinde dürüst bir hayat sürmekle bağlantılı ahlaki değerleri ve iyi davranışları kapsamı gereken daha geniş bir kavramdır. Bireyler istedikleri taktirde böyle yaşamayı seçebilirler. İnsanlar bazen bunu kendileri ve çocukları için yaparlar, bazen de toplumları, milletleri, ülkeleri vs. için. Bu tür bir anlayış, yüksek öğrenimli profesyoneller, STK üyeleri ve büyük şehirlerde doğmuş ve büyümüş insanlar tarafından daha sıklıkla muhtelif biçimlerde ifade edildi. Vatan ve ülke vurgusu erkeklerde özellikle Batman' da daha belirgindi.
3. Toplumumuzda genel olarak anlaşıldığı şekliyle namus yıkıcı bir kavramdır, çünkü insanların özellikle de kadınların özgürlüğünü, yalnızca aile içinde değil fakat tüm toplum içinde erkeklerin kontrolü altına sokarak kısıtlamaktadır. Bu yaklaşım, bazı profesyonel gruplarında (özellikle kadınlar), genç bayan üniversite öğrencileri, STK için çalışan kadınlar ve kadınla ilgili STK ile bağlantısı olan kadınlar arasında belirgindi.

En yaygın namus anlayışı, ayrıca kadınların hayatına sıkı bir kontrol getirerek ve aile erkeklerine onları bir mal gibi kullanma hakkı vererek kadınların ezilmesine de ortam sağlıyor. Sonuçta okula gönderilmiyorlar, genç yaşta evlenmeye zorlanıyorlar (çoğunlukla tanımadıkları erkeklerle ve resmi nikah olmadan), bazen aileler arasındaki anlaşmazlıkları çözmek karşılığında veriliyorlar, ve kocalarının ikinci eşlerini (kuma) kabul etmek zorunda kalıyorlar. Kendi topluluklarında geçerli olan namuslu kadın davranışlarını sosyal hayata katıldıkları ilk yıllardan itibaren öğreniyorlar, ve kurallara uymaz veya bir parça saparlarsa, cezalandırılmayı hak ediyorlar. Namus için öldürülmeseler bile, yaşadıkları köy veya kasabayı terketmeye zorlanıyorlar, veya kendilerine uygun olmayan kişilerle evlendiriliyorlar. Bundan sonraki bölümde, sözde "namussuz davranış" vakalarını analiz ederken bu konuyla ilgili örnekler vereceğiz.

Namusun kadınların vücudu üzerine kurulması ve cinselliklerinin erkekler tarafından kontrolü, özellikle kadının zina yaptığının açıkça bilindiği durumlarda, insanların kafasında namus cinayetlerini bir anlamda meşrulaştırıyor.

İstanbul' da, insanların töre [yani aile meclisi kararıyla] cinayetleri ile diğer namus cinayetlerini birbirinden ayırdığını gördük. Bunları, belirli bir bölgeye ve o bölgenin insanlarına özgü, kendilerinden uzak sorunlar olarak görme eğilimindeydiler. İstanbul' a Karadeniz' den göç etmiş insanlar,

ısrarla kendi bölgelerinde namus cinayetleri olduğunu fakat töre cinayeti olmadığını belirttiler. Ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu' dan göç etmiş olanlardan bazıları, kendi şehirlerinde veya ailelerinde hiçbir zaman töre cinayeti olmadığını söylediler. Ve son olarak, bana bu tür suçlarla ilgili bazı hikayeler anlatan Şirvanlı (Türkiye' nin Güneydoğusu) bir adam, kendi ailesinde töre cinayetleri olmadığını; törelerinin (ahlak ve gelenekler) çağdaş olduğunu söyledi, muhtemelen bu tür anlaşmazlıklarda barışçıl şekilde uzlaşmaya varabildiklerini anlatmak istedi. Farklı sebeplerle, görüşülen kişilerin çoğu kendilerini töre cinayetlerinden mümkün olduğu kadar uzak tutmak istediler.

Aşağıdaki ifadeler bu görüşlerden bazılarını yansıtmaktadır:

"Töre cinayetlerinin temelinde yatan aslında namus değildir, ekonomik sebeplerdir. Hala başlık parası alıyorlar ve bu parayı kaybetmek istemiyorlar.... Bu olaylar eğitim düzeyinin düşük olduğu, feodal yapının tamamen yıkılmadığı yerlerde, Türkiye' nin Güneydoğusunda meydana geliyor...."

(İstanbul, erkek, yaş 45, üniversite mezunu, uzun yıllardır İstanbul' da)

"Töre cinayetleri Doğu' da daha sık meydana geliyor, orada aşiretler var ve yargısız infaz yapıyorlar... Orada ailenin namusu daha önemli."

(İstanbul, kadın, yaş 21, İstanbul doğumlu)

"Töre cinayetleri genellikle Doğu' da olur, fakat benim memleketim Tunceli' de olmaz" (İstanbul, erkek, yaş 64, ilkokul, gençliğinden beri İstanbul' da)

"Karadeniz bölgesinde töre cinayeti olmaz. Fakat Güneydoğu' dan sonra namus cinayetlerinin en sık meydana geldiği yerdir." (İstanbul, erkek, yaş 32, ilkokul, Karadenizli)

"Töre cinayetleri farklı birşey....Vahşilik bu. Ben Şirvanlıyım, fakat bizim orada böyle birşey duymadım. Belki Şanlıurfa' da, Adana' da, Mardin' de... Fakat, namussuz bir hareket varsa, kurallar öldürmeyi gerektirir. Benim ailemde de aile meclisleri var, fakat hiç öldürme kararı alınmadı. Benim ailemde kurallar daha çağdaş..... Bana göre namus cinayetlerinin %99' u, o andaki şartlara bağlı olarak bir anda kendiliğinden meydana geliyor..... fakat töre cinayetlerinde birileri buna karar veriyor." (İstanbul, erkek, yaş 33, ilkokul mezunu, Doğulu)

"Töre cinayetleri de namusla ilgili, fakat namus cinayetleri daha bireysel, töre cinayetleri ise topluca işlenen suçlar. Töre cinayetlerinde birçok kişi, bir aşiret karar alıyor. Dolayısıyla bunu organize bir suç olarak kabul edebiliriz." (İstanbul, kadın, yaş 42, gazeteci)

"Kendisine ihanet eden kadını öldüren erkek ile, sevgilisiyle kaçan kız kardeşini öldüren erkek arasında kesinlikle fark var. Töre cinayetleri Doğu'

da ve Güneydoğu' da daha çoktur. (İstanbul, erkek, yaş 24, ilköğretim öğretmeni)

"Aslında ikisi de aynı şey, yalnızca şekilleri farklı... Namus cinayetlerinde, tüm toplum karar alıyor, diğerinde karar alan ortaklaşa bir mekanizma var. (İstanbul, kadın, yaş 42, öğretmen, kadın kuruluğu üyesi.)

"Bu ikisini birbirinden ayırmamız gerekir, çünkü her ikisi de toplumumuzdaki ataerkil anlayıştan besleniyorlar..... namus cinayetleri birçok yerde işleniyor, fakat yalnızca Kürtlerde varmış gibi gösteriliyor.... eğer ikisi arasında fark vardır dersek, töre cinayetlerine karşı çıkabiliriz, fakat diğerleri için hiçbir şey yapamayız anlamı çıkar." (İstanbul, kadın, yaş 32, avukat)

Araştırmamıza İstanbul' da cevap verenlerin ifadelerinde görülen eğilimlerin büyük çoğunluğu, diğer araştırma yapılan şehirlerde de farklı düzeylerde devam etti. Fakat, özellikle Şanlıurfa' da, görüşülen kişiler töre ve namus cinayetleri arasındaki farkları çok fazla vurgulamadılar. Töre cinayetlerindeki mekanizmanın farklı olduğunu ve daha çok kişinin işe karıştığını söyleseler de, her iki tür cinayette de ana neden aynı idi, ve her ikisi de namus uğruna işlenen cinayetlerdi. Bazı insanlar ayrıca, töre cinayetlerinin genellikle aileler ve/veya aşiretler arasında farklı nedenlerden kaynaklanan düşmanlıklarla bağlantılı cinayetleri, kan davalarını da kapsadığını, ve namus uğruna işlenenlerin bunlar içerisinde azınlıkta olduğunu söylediler. Biz bu araştırma da yalnızca namus cinayeti hikayelerini (aile meclisi kararıyla olan ve olmayan) toplamakla ilgilidik, diğerleriyle ilgili değildik.

Adana ve Batman' da görüşülen bazı kişiler, kendi şehirlerinde namus cinayetlerinin nadir görüldüğünü, belki hala aşiret bağları içinde yaşamaya devam eden dışarıdan göç etmiş kişiler arasında olabileceğini söylediler. Öte yandan, Şanlıurfa' da görüşülen kişilerden çoğu bölgelerinde töre cinayetleri olduğunu kabul ettiler. Fakat, görüşülen kişiler "namussuz bir hareket" ile ilgili anlaşmazlıkların farklı şekillerde sonuçlandırılması olanaklarını karşılaştırıyorlardı, başka bir deyişle farklı etnik gruplar arasında barışı sağlamak için pazarlık etmek gibi. Bu kişilerden çoğu cinayetleri doğrudan desteklemese de, aşiret hayatının empoze ettiği kurallar ve büyük sosyal baskı altında başka seçenek göremiyorlardı. Genç erkek üniversite öğrencileri bile konuyu temkinli bir şekilde tartışıyor, namus cinayetlerindeki vahşetin karşısında olduklarını, fakat törenin gerektirdiği şekilde hareket edilmesi gerektiğini, çünkü bu kuralların insanları disipline ettiği ve terbiye ettiğini söylüyorlardı. Ayrıca bazıları, bireysel olarak işlenen namus cinayetlerine karşı toleranslı olunması gerektiğini, çünkü insanların bazı durumlarda bir anda böyle birşey yapmak zorunda kalabileceğini; fakat töre cinayetlerinin kabul edilemeyeceğini çünkü bunların insanların aşiret hayatı yaşamalarının sonucu olduğunu söylediler. Bazıları aşiret yapısını ve bu konuyu çözme şeklini eleştirerek "bu devletin mahkemeleri, güvenlik güçleri, kanunları,

insanların kullanabileceği kararları var....” (Şanlıurfa, erkek, yaş 51, Alevi mezhebenden)

Bazı görüşmelerden yapılan aşağıdaki alıntılar, görüşülen kişilerin konuyla ilgili duygu ve düşüncelerini yansıtmaktadır:

“Namus ve töre cinayetleri arasında biraz fark var, çünkü Türkiye’ nin farklı bölgelerinde farklı kurallar var. Batı ile Güneydoğu arasında fark var, ya da Kuzey’ de ve Güney’ de farklı şeyle oluyor, fakat namus cinayeti daha genel bir kavram. Namussuzca davranan bir kişiye karşı harekette bulunmak Türkiye’ de çok yaygın bir durumdur. Yani yalnızca belirli bölgelerle sınırlı değildir.

Fakat töre cinayetleri bizden uzak birşey. Bizim çevremizde, örneğin erkek ile karısı arasında namus yüzünden işlenmiş bazı suçlarla karşılaşılabilir... Töre, belirli bir yaşam biçimi olan topluluklarda görülür.... Töre cinayetlerinde sebepler farklıdır, fakat bu konuyla ilgili herşeyi bilmiyoruz.” (Adana, kadın, avukat, Adana Bar Kadınları Komisyonu)

“Adı töre cinayeti olsun ya da olmasın, aslında hiçbir fark yok... yani töre cinayeti olduğu zaman insanlar bunu meşru kılan faktörler olduğuna inanmaya meyilli oluyorlar. O kişiyi suç işlemeye iten şeyler olduğunu, kendine saygısını yitirdiğini düşünüyorlar. Bu tür düşünceler suçu meşrulaştırma zemini oluşturuyor [.....] ve bazen insanlar istemeseler de öldürmek zorunda kalıyorlar. Aksi taktirde namussuz olarak kabul ediliyorlar.” (Adana, kadın, yaş 45, üniversite mezunu, STK üyesi)

“İkisinin arasında hiçbir fark görmüyorum. Çünkü töre cinayetlerinde kadınların neden öldürüldüğünü düşünenecek olursanız, sebep namustur. Namussuz oldukları için öldürülürler. Sebep aynıdır. Yani, bir töre cinayetinde neler olduğunu biraz deşerseniz, bunu bulursunuz.” (Batman, erkek, yaş 32, Şanlıurfalı, rehberlik öğretmeni)

“Töre cinayetlerinde de namus konusu olsa da, namus cinayetleri daha bireyseldir.” (Batman, kadın, yaş 28, avukat, Batman Bar Kadınları Komisyonu)

“ Töre cinayetlerinin kökü çok derindir, ve altından herşey çıkabilir. Namus cinayetleri yalnızca bir kadının namusu ile ilgilidir.” (Şanlıurfa, 19-20 yaş bayan üniversite öğrencileri ile grup görüşmesi katılımcılarından biri)

“Her ikisi de aynıdır, daha önce de söylediğim gibi, ‘bizim kurallarımız bunu gerektirir, o nedenle yaparız; bu bir namus meselesi ve kurallarımız buna karşı’ derler. Bu böyledir.” (Şanlıurfa, erkek, yaş 35, ilkokul mezunu, Arap kökenli)

“Namus cinayetleri de, töre cinayetleri de namus uğruna işlenir. Fakat birincisinde birey önemlidir, ikincisinde ise aile.” (Şanlıurfa, 19-22 yaş erkek üniversite öğrencileri ile grup görüşmesi katılımcılarından biri)

İnsanların bu cinayetlere karşı reaksiyonları ve bu suçlara yol açan sebepleri nasıl değerlendirdikleri, 'namussuz davranış' vakalarını analiz ettikten sonra gelecek bölümde detaylı olarak ele alınacaktır.

4. 'Namussuz Davranış' Vakaları: Nedenler ve Sonuçlar

Giriş bölümünde açıkladığımız gibi, bu araştırmada kurbanlara ve kurbanların akrabalarına ulaşmak özellikle zordu. Bu nedenle görüştüğümüz kişilerden namusla ilgili olaylar ve namus cinayetleri konusunda bilgi toplamaya karar verdik. Dolayısıyla, özellikle İstanbul' daki araştırmadan sonra, bize bu tür vakaları anlatmaları için özel çaba saffettik.

Görüştüğümüz kişilerin çoğunun bu tür vakalara tanık olduğunu (bazen çok yakın tanık), veya hikayeleri başkalarından dinlemiş olduklarını gözlemledik. Bu bölümde, Adana, Şanlıurfa ve Batman' da görüştüğümüz kişilerce anlatılan hikayeleri, ve araştırma kapsamındaki dört şehirde kurbanlar ve kurban yakınları ile yapılan görüşmelerde dile getirilen tecrübeleri biraraya getirmeye çalışacağız. Erişebildiğimiz kadarıyla, mahkeme dosyalarında aktarılan vakalar da bu tip olayların hangi şartlarda meydana geldiğini, "uygunsuz davranışları" nedeniyle kadınlara (ve erkeklere) verilen cezaları nelerin belirlediğini, ve insanların reaksiyonlarını anlamak amacıyla gözden geçirildi.

Analiz için aldığımız vakalarda seçici davrandık. Öncelikle, hiçbir belirsizlik içermeyen, olabildiğince açık seçik anlatılmış vakaları aldık. Sonra, vakayı aktaran kişinin yakın bir tanık olmasına dikkat ettik, örneğin kurbanın kendisi, yakın bir akrabası, komşusu; aynı köyden bir kişi, dava avukatı, haberi yapan gazete muhabiri, kurbanın kendisine veya ailesine yardım etmeye çalışan STK üyesi gibi. Ayrıca, vakalar farklı kişilerce birden çok kez anlatıldığında, iki kez saymamaya ve elemeye dikkat ettik. Bu kriterleri kullanarak, sonuçta 49 tanesi namus suçu olan 115 vaka elde ettik.

115 vaka büyük bir grup gibi görünüyor. Ancak, bu hikayelerin çoğunun başlarından geçen kişilerce değil, dışardan kişilerce, ve kendi algılayışlarına göre vurgulayarak anlatıldığını göz ardı etmememiz gerekir. Kurbanın kendisini nasıl hissetmiş olabileceği, diğer birçok detayla birlikte konu dışında tutulmuştur. Bu olaylardan çoğunun son beş veya on yılda gerçekleşmiş olduğunu bilmemize rağmen, tam olarak ne zaman gerçekleştiklerini bilmiyoruz. Bir temsili örnek grubumuz olmadığı, ve istatistiksel analiz için uygun bir yöntem kullanmadığımız için, bu tür olayların meydana geliş sıklığı konusunda istatistiksel tahminler yapamayız. **Ancak, görüşülen kişilerden çoğunun anlatacak bir hikayeye sahip olması bize "namussuz davranış" vakalarının yaygınlığı konusunda bir fikir verir, fakat meydana gelme sıklıklarını göstermez. Sonuç olarak, her bir kategori altında**

belirtilen sayılar, belirli bir zaman süresinde ve belirli bir yerde meydana gelen vakaların sayısı konusunda bize hiçbir şey söylemez. Bize yalnızca, herbir kategori altındaki bilgilere kaç vakadan ulaştığımızı gösterirler.

Hikayeler herbir anlatıcının kattıkları ile değişikliğe uğrasa da, ilk bakışta çok benzer görünen hikayeler arasında bile farklılıklar olduğunu görebiliyorduk. Her seferinde, kurban veya muhtemel kurbanın içinde bulunduğu şartlar farklıydı, ve değişik faktörler hikayenin gelişimini ve sonunu belirliyordu. Hikayeler her zaman tüm detayları kapsamadığı için, durumun tam bir kaydına sahip değildik. Hikayeleri gözden geçirirken, kurbanın durumunu belirleyen önemli faktörlerden birinin **medeni hali** olduğunu gördük, yani genç bir bekar mı (tabii ki bakire) yoksa evli bir kadın mı olduğu. İkinci faktör, **ne tür bir "namussuz davranışa"** karıştıyordu, yani trajedisini hazırlayan sebep tam olarak neydi. Bütün vakaları bu iki faktöre göre sınıflandırarak, altı farklı grup elde ettik:

- a) Evlilik dışı ilişki yaşayan evli bir kadın
- b) Bir erkek ile kaçan evli bir kadın
- c) Kocasını terk eden veya boşanan evli bir kadın
- d) Başka bir erkek ile ilişki kuran boşanmış bir kadın
- e) İlişki yaşayan genç, bekar kız
- f) Bir erkek ile kaçan genç, bekar kız
- g) Kaçırılan ve/veya tecavüz edilen (evli veya bekar) kadın

Her bir kategori altındaki vakaların daha derinlemesine değerlendirilmesi, her bir durumda verilen cezaların arkasında yatan nedenler, ve görüşülen kişinin anlattığı kadarıyla insanların reaksiyonları konusunda bize ipuçları verdi.

4A. Evlilik Dışı İlişki Yaşayan Evli Bir Kadın

Çoğunluk tarafından kabul edilen namuslu kadın kavramı, "kocasına sadık" bir kadın anlamına geldiği, ve namuslu erkek başkasının karısını kendi namusu olarak kabul eden erkek anlamına geldiği için, böyle bir "namussuz davranışa" karışan hem erkek hem de kadın öldürülmeyi hak eder. Bize anlatılan yaklaşık 20 adet bu tür hikaye vardı, ve bunların 14 tanesi cinayetle sonuçlandı. (Kadın veya adam, ya da her ikisi de öldürülmüştü). Çoğu zaman, bu "namussuz davranış" cezalandırılır, ve hem kadın hem adam, kadının kocası veya herhangi bir yakın akrabası tarafından öldürülerek her iki ailenin "namusu" temizlenir.

Araştırmaya cevap verenler, bu tür vakalarda kadının evli olmasının çok önemli olduğunu, ve kadının kocası her ikisini de öldürdüğünde insanların bunu sorgulamadığını vurguladılar:

"Evli bir kadını hiçbir şekilde affetmezler. Her ikisini de öldürürler, yani adamı da. Sonra kimse mahkemeye gitmez. Her iki aile, hem kadının ailesi hem de adamın ailesi bunu kabullenir." (Adana, kadın, yaş 44, ilkökul mezunu, Şırnaklı)

"Onlarda (kadının sevgilisinin ailesi) bunu haklı bulur. Kimse kimseyi suçlamaz. Namus nedeniyle, bu bir namus meselesi olduğu için, olay doğruysa ve erkek doğru olanı yaparsa, kimse birşey söylemez. Hiç kimse hak iddia etmez, yani adamın (kadının sevgilisinin) tarafından." (Batman, erkek, yaş 46, okula gitmemiş)

Bu tür vakalarda, erkeğin "namussuz" karısından boşanmasının yeterli olmadığı, çünkü kadının tekrar sevgilisine gitmesi ihtimali bulunduğu ifade edilmiştir. Kadını boşamak erkeğin veya ailesinin namusunu temizlemez. Evli bir kadın kocasının malı ve namusu kabul edilir (boşanma bu durumu tam olarak değiştirmez), ve evli bir kadın ile ilişki kuran erkek bir başkasının malını gaspetmeye çalışmış olur.

Ayrıca, bir kadın evlendikten sonra kocasının ve kocasının ailesinin malı olsa da, kadının ailesinin sorumluluğunun tamamen ortadan kalkmadığı gözlenmiştir. Özellikle Şanlıurfa' da kadının ailesi "sahipleri" olarak adlandırılıyordu, ve kadın değişik sebeplerle ailesine geri gönderildiğinde, "sahiplerine geri verildi" deniyordu. Dolayısıyla, bir kadın kocasına karşı sadakatsiz ise, "namussuz bir hareket" yapmış olur; kocası, kendi ailesi ve kocasının ailesi kendilerini sorumlu hissederler, bazen sorunu çözmek için ortaklaşa çalışırlar. Bu vakaların çoğu böyle ilişkileri yansıtmaktadır. Öte yandan, genellikle kadının sevgilisinin ailesi işe karışmaz, ve kadının ailesinden gelen karar sessizce onaylanır. Bu, "namus" u kadının vücuduna dayandıran, ve kadının "sahiplerinin" (kocası ve ailesi) kadının namusunu, yani vücudu ve cinselliğini, korumak zorunda olduğunu kabul eden anlayışın bir sonucudur. Erkek ve aile olarak saygınlıkları buna bağlıdır.

Karısının başka bir erkek ile ilişkisi olduğunu öğrenen hapisteki bir adam hakkındaki aşağıdaki hikaye, koca ve her iki tarafın ailesi arasındaki işbirliğini göstermektedir. Adam bir günlük izin alarak köye gelir, ve kayınpederi ile birlikte karısını öldürür:

"Sonra adam dışarı çıkar ve kayınpederine gider... "Bak, kızın bunları bunları yaptı. Hamile. Neyi hak ediyor?" der. Kayınpederi de "Bu kadın öldürülmeyi hak ediyor. Sen ne dersin, ben senin yanındayım" diye cevap verir. Baba böyle söyler... Sonra kızı mezara gönderir ve herşeyi örtbas ederler. Erkek (kadının sevgilisi) kalır. O neyi hak ediyor. Bu sefer, erkeğin ailesi de onu öldürür... Sonra ne kadının kocası, ne babası, hiç kimse bu konuda konuşmaz. Olay kapatılır. Üstünü örterler. Temizlerler..." (Batman, kadın, yaş 42, okula gitmemiş, Siirtli).

Hikayeler gösteriyor ki, ilişki hakkındaki dedikodular ciddi sorunlar doğursa da, kadını öldürmek için kocası veya aile üyeleri bunu doğrulamak için plan yapıyorlar, ve cinayeti toplum önünde meşrulaştıracak somut deliller buluyorlar. Aşıkları yatakta yakalamak, veya kocası askerdeyken bir kadının hamile kalması yeterli kanıt teşkil ediyor, ve öldürmeyi kesinlikle haklı çıkartıyor. Eğer bir kişi hiçbir somut delil olmadan dedikodu

yüzünden karısını öldürürse, meşruiyet kazanması daha zor oluyor. Aşağıdaki diyalog, genç bir adamın bu konudaki eğilimlerini yansıtıyor:

" -Sanırım kadın bir adamı evlerine alıyordu. Kocası bu durumdan haberdar oldu. Onları takip etti ve doğru olduğunu öğrendi. Ondan sonra öldürdü. Aksi taktirde, genellikle insanlar bunu yapmaz.

- Siz böyle bir durumda araştırma yapar mıydınız?

- Elbette araştırırdım. Önce kanıt bulurdum, ondan sonra ne gerekiyorsa yapardım" (Batman, erkek, yaş 26, lise mezunu, Batman'ın bir köyünden)

Elbette bu tür olayların sonuçlarını etkileyen birçok faktör var. Bazı vakalarda erkek (kadının sevgilisi) aşiret ilişkileri yönünden daha güçlü bir aileye mensup oluyor, ve bu nedenle öldürülmüyor, veya koca karısının masum olduğuna ve diğer erkeğin onda gözü olduğuna ikna ediliyor. Bu tür bir vakada koca, karısıyla ilişki kurmak isteyen arkadaşını öldürmüş.

Cinayet ile sonuçlanmayan vakalar farklı namus anlayışlarını yansıtıyorlar, fakat bunların bazılarında kadın öldürülme de cezalandırılıyor. Ve bazen, hem kadın hem de onu öldürmeyen kocası dışlanıyor veya o bölgeyi veya şehri terk etmeye zorlanıyorlar.

Osman Ağa isimli, belli ki zengin bir şahsın vakasında, alınan karar karısını derhal terk etmesi, onu boşaması, çocuklarını alması, ve başka bir kadın ile evlenip dört tane daha çocuk yapmasıydı. Onun hikayesini bize anlatan kişi şu yorumu yaptı:

"... hangisi daha iyi? Karısını öldürse daha mı iyiydi? Diğeri (eski karısı) yoldan çıkarak bir şekilde kendini öldürdü. Düşünelim. Onunla tanıştırsaydınız böyle bir kadına saygı duyar mıydınız? Söyleyin duyar mıydınız? İnsanın kendisini düşünmesi lazım..." (Adana, yaş 54, ilkokul mezunu, Tarsus'un bir köyünden)

Başka bir vakada, kayın biraderi kadını sıkıştırıyor ve onunla ilişkiye girmek istiyordu. Kocası karısına güveniyordu ve tamamen onun tarafındaydı, fakat aile üyelerinin ve etraftaki komşularının sürekli baskısı altındaydı, sürekli olarak onu rahatsız ediyorlar ve karısının her gün evi terk ederek bir asker ile buluşmaya gittiğini, eğer o yapmazsa karısını kendilerinin öldüreceğini vs. söylüyorlardı. Bu baskının sonucu olarak, adam köyü terk edip Diyarbakır'a göç etmek zorunda kaldı. Bize bu hikayeyi anlatan kadın, söz konusu aileyi destekleyen bir STK mensubuydu. Adamın köydeki durumunu şu şekilde aktardı:

"... Çok ilginç biliyor musunuz, kimse o adama selam vermedi. Köy meydanında birlikte yürüdük, adam herkese selam verdi, fakat kimse ona cevap vermedi. Neden? Çünkü karısıyla ilgili böyle bir dedikodu var ve adam hala gururla yürüyor. Bu imkansız. Sırf karısını öldürmediği ve namusunu temizlemediği için" (Batman, kadın, yaş 30, üniversite mezunu, doğma büyüme Batmanlı)

Bu vaka önemli çünkü bize, insanlar çevre baskısı altında iken STK veya diğer kuruluşların desteğinin önemini de gösterdi. Bu vakada, Diyarbakır valiliği de STK ile işbirliği içerisinde adamın iş bulmasına vs. yardımcı oldu.

Ayrıca, bir erkek ile bir kadın arasında ilişki olduğuna dair sağlam kanıtlar yoksa, o bölgenin saygın veya güçlü bir kişisi arabuluculuk yapabilir, ve adam (kadını taciz eden kişi) köyden dışarı, uzak bir yere gönderilerek sorunun çözümlenmesi konusunda aileleri ikna edebilir.

Fakat, görüşülen kişiler kurbanların çoğu zaman bu kadar şanslı olmadığını, öldürülmeseler de trajik olaylar ile karşılaştıklarını söylemişlerdir. Batman' da iki genç kuma tarafından anlatılan vaka, bir akrabalarının hikayesidir ve bu tür bir tecrübeyi yansıtmaktadır. Sevdiği kişi yerine bir akrabası ile evlenmek zorunda kalmış genç bir kadın, sevdiği ile birlikte bir arabanın içinde görülür. Aile üyeleri bu namussuz hareketin ölüm cezası gerektirdiğine karar verdiler, fakat kocası onu korudu ve aileyi bir süre için uzaklara gitmeleri ve ortalarda görünmemeleri konusunda ikna etti. Fakat bu önlem o kadar etkili olmadı, ve eve döndüklerinde kocanın yakınları kadının burnunu kestiler. Çocukları olmasına ve birlikte yaşamak istemelerine rağmen, bu çift, ve özellikle kadın üzerindeki baskı bundan sonra da devam etti, ve boşanmaya zorlandılar. "Burun kesme" nin (Mayıs 2005' te haberlere yansıyan başka bir namus olayında da uygulanmıştı) altında yatan neden, bu hikayenin anlatıcılarından biri tarafından aşağıdaki gibi yorumlandı:

"-Neden burnunu kestiler?

Diğerlerine ibret olsun diye. Namuslarını kirlettiği için, onlarda onu başkalarının yanında küçük düşürdüler.

İyi ama niye burun, parmak ya da kol değil?

Eğer parmak olsaydı, kolayca saklayabilirdi.

Dolayısıyla burnunu kesiyorlar çünkü görünmesini istiyorlar.

Evet.

Eğer sizin başınıza bu tür birşey gelseydi, mesela insanlar bir erkekle görüldüğünüzü söyleselerdi, kocanız aynı şeyi yapar mıydı?

Yapardı. Kolayca yapardı. Hiç acımazdı." (Batman, kadın, yaş 29, ilkokul mezunu, Batman' ın bir köyünden)

Kadınların organları kesilerek cezalandırılması başka görüşmelerde de ifade edildi. Bu konuyla ilgili olarak, görüşmelerden birinde geçen bir diyalog aşağıda verilmiştir:

"-.... Eğer kadın namussuz bir davranışta bulunursa kocasının saygınlığı etkilenir mi? Elbette. Hem evde hem de dışarıda etkilenir. "

- Ne olur mesela? Bu adama ne söylerler?

- Örneğin adamı dışlarlar. "Karın böyle şeyler yaparken sen neden ortaya çıkıp bir şey yapmıyorsun. Burnunu kesebilirsin. Bir şekilde canını yakabilirsin. Neden buna göz yumuyorsun?" derler. (Adana, yaş 31, okuma yazması var, ailesi Siirtli, doğma büyüme Adanalı)

Vakalar bize gösteriyor ki, evli bir kadının evlilik dışı ilişkisi çok önemli bir namussuz davranış türü, ve özellikle kanıt olması durumunda kadın öldürülmeyi hak ediyor. Eğer kanıt yoksa, veya koca karısına güvenir ve öldürmek istemezse, her iki tarafın akrabaları onları evlerini terk etmeye zorlayabilir, veya burun kesmek gibi şiddetli cezalar uygulayarak kadının hayatı boyunca taşıyacağı bir iz bırakırlar. Bu yalnızca o çifte verilmiş bir ders değildir, aynı zamanda aynı şeylere kalkışabilecek diğer kadınlar için bir örnektir.

4B. Bir Erkek ile Kaçan Evli bir Kadın

Bu da bir evlilik dışı ilişki şeklidir, kadın kocasını terk ederek sevgilisine gitme, veya evini terk ederek sevgiliyle birlikte başka bir yere gitme kararı alır. Bu kesinlikle ölüm cezası gerektiren bir hareket olarak kabul edilir, "evlilik yatağından kaçmak" şeklinde tanımlanan çok ciddi bir suçtur. Görüşme yapılan kişilerce bu tür beş hikaye anlatılmıştır. Bu hikayelerin üçünde, ya sadece kadın, ya da hem kadın hem adam veya aileden biri öldürülmüştür; diğer ikisinde ise karar yine aynıdır fakat muhtelif nedenlerle yerine getirilememiştir.

Bu vakalardan birinde, yaşlı bir adam ile zorla evlendirilen genç bir kadın sevgilisine kaçmış, ve sokak ortasında erkek kardeşi tarafından öldürülmüştür. Başka bir vakada, evli bir kadın evli bir erkek ile kaçmış, ve her ailenin kendi çocuğunu öldürmesi kararlaştırılmıştır. Planlar yapılmış, ancak kaçak çift önce İstanbul' a, oradan Avrupa' ya kaçmıştır. Kızın ailesi onları bulma ümidini yitirince "sevgilisinin" erkek kardeşini öldürmüştür. Namus aileye ait birşey olarak görüldüğünden, bu hareket bir şekilde ailenin kirlenen namusunu temizlemiştir.

Fırat' a atılan kadın vakasında da, kadınların hayatlarını kurtarmaya yardımcı olan kuruluşların önemini ve onlara olan ihtiyacı görebiliyoruz. Bu olayda, Şanlıurfa' lı 19 yaşında bir genç kız, yerel adetler doğrultusunda amcasının oğluyla evlendirilmiş. Fakat kendisi Antalya' da yetişmiş ve bu evliliği hiç istemiyormuş. Bir süre sonra sevgilisi ile kaçmış. Fakat babası ve amcası onu bulmuşlar, Şanlıurfa' ya getirmişler, bir eşarp ile boğmaya çalışmışlar ve Fırat' a atmışlar. İyi yüzme bildiği için, boğulma numarası yapmış ve birileri onu kurtarıncaya kadar hayatta kalmayı başarmış, daha sonra polis karakoluna getirilmiş. Polis yetkilileri hikayeyi öğrenince onu ailesine geri vermemişler, ve bir kız yurduna göndermişler. Vakayı bilen bir polis memuru şunları söyledi:

"Daha sonra Ankara' da bir yurda gitti. Ailesinin izini kaybetmesi için bir yurttan diğerine götürüyorlar. Bir süre sonra, kız eğer isterse yurttan ayrılabilir." (Şanlıurfa, polis memuru, Şanlıurfa Emniyet Müdürlüğü Çocuk Bürosu Amiri)

Burada söz edilen yurtlar, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Kurumu Genel Müdürlüğü'nün kontrolü altındadırlar, belirli şartlarla (örneğin öksüz olmak, yetim olmak, veya ailenin çocuğa bakamayacak durumda olması vs.) bu

yurtlara yerleştirilen 13- 18 yaş arası genç erkek ve kız çocuklara koruma sağladılar. Namus kurbanları bu yurtlarda ne psikolojik destek alabilirler, ne de uzun bir süre yaşayabilirler. Hayatları geçici olarak kurtulur, ancak yaşamları çok kritiktir.

Bu kategorideki son vakada, kadın evini terk etmiş ve sevgilisinin evine gitmiş. Sevgilisi ve sevgilisinin ailesi, özellikle amcaları kadını geri verirlerse öldürüleceğini bildikleri için kadına arka çıkıyorlar. Hikayeyi anlatan kişi adamın (sevgilinin) ailesini yakından tanıyor. Söylediğine göre kadının ailesi, karşılık olarak adamın ailesinden bir kız istemişler, fakat verilecek uygun bir kişi yokmuş. Bazı büyük aşiret reisleri arabuluculuk yapmaya çalışmışlar fakat başarılı olamamışlar. Ailesi bu kadını affetmemiş. Adamın ailesi köyü terk edip Adana' ya göç etmek zorunda kalmış....

"..... Biz de Adana' ya bu nedenle geldik. Onlar (kadın ve sevgilisi) buraya göç ettiler, biz de onların arkasından geldik. Köyü terk etmeye zorlandılar. Adana' da izlerini kaybettirdiler. Onları bulamadılar. Kadın artık hayatta değil, fakat ailesi hala bizim ailemizden bir kız istediklerini söylüyorlar....." (Adana, kadın, yaş 45, ilkokul mezunu, Şırnak' ın bir köyünden)

Bu örnekte, erkeğin ailesinin durumu idare etme şekli, kadının hayatının kurtulmasını sağlayan önemli bir faktör olarak görülüyor. Fakat, bu aileler arasındaki kuvvet ilişkisini bilmemiz gerekiyor. Aşiret ilişkileri bakımından ailenin kuvveti, bu tür olayların sonucunu bir şekilde etkiliyor gibi görünüyor.

4C. Kocasını Terk eden veya Boşanan Evli bir Kadın

Eğer evli bir kadın kocasından boşanmak isterse, veya kocasını terk ederse, bu da cezalandırılmayı hak eden namussuz bir hareket olarak görülüyor. Öte yandan, bize Şanlıurfa' da anlatıldığına göre, bazı hallerde erkek ilk eşinden ayrılıp ikinci eş almak istediğinde, ikinci kadın resmi nikahta ısrar ediyor. Bu durumda, bazen erkekler ilk eşlerini boşanma davası açması için avukata gönderiyorlar. (Şanlıurfa, kadın, Aile Mahkemesi Yargıcı). Ayrıca, kadının ailesi veya akrabalarının, kocasının uygunsuz davrandığına veya ailenin sorumluluğunu taşıyamayacağına hükmederek, kadını boşanma davası açmaya zorladığı durumlar da oluyor. Fakat, kadın boşanmaya kendisi karar verirse, bu namussuz bir hareket olarak kabul ediliyor.

Bu kategorideki dört vaka cinayetle sonuçlanmıştır. Vakalardan birinde, kocası askerde iken ailesine geri dönen kadın, kocasının erkek kardeşi tarafından öldürülmüştür; ikinci vakada, evini terk eden ve kocasından boşanmak için başka bir şehre giden kadın 19 yaşındaki oğlu tarafından öldürülmüştür; üçüncü vakada, sağır ve dilsiz bir adama "berdel" olarak verilmiş olan kadın, boşandıktan sonra adam tarafından öldürülmüştür. Hikayeyi anlatan kişi şunları da söyledi:

"Bu aileyi daha sonra ziyaret ettim ve bu bölgedeki kadınlarla toplantılar yaptım. Çok üzücü bir durumdu, çünkü kadınların çoğu onun ölümü hak ettiğini söylüyordu. Kadınlar böyle bir şey söylediğinde çok kötü hissettim, ve neden öyle söylediklerini öğrenmek için bu kadınlarla toplantı yaptım..... "Evinin terk etmemeliydi; kocasının yanında olmalıydı; sevilebilir de dövülebilir de, bu onun kaderidir ve kaderine katlanmalıdır" dediler. Olaya yaklaşım şekilleri buydu. (Adana, kadın, yaş 40, ilkokul mezunu, olayın geçtiği ilçenin belediye başkanı)

Bu kategorideki son vakada, evde şiddete maruz kalan bir kadın kocasından boşanmak istemiş. Fakat kadının ailesi buna karşı çıkmış, ve onu öldürmek istemiş. Kadın kendisine destek olan bir STK'ndan korunma istemiş, ve onların yardımıyla aile boşanmasını kabul etmeye ikna olmuş. Olay, bir STK üyesi tarafından şöyle aktarıldı:

"Kadın, eve kocasına dönmek istemiyordu ve üç gündür sokaktaydı. Çok kötü bir durumdaydı. Onu ailesine götürdüğümüzde, "yanında siz olmasaydınız onu öldürürdük" dediler. Evet babasının ilk sözleri bunlardı, ve beni çok etkiledi..... Sebep şu: "Nasıl üç gün boyunca evden uzakta olabilir? Bu bir kadını öldürmek için yeterli bir neden. Burada konu namus. Normalde aile onun boşanmasını istemiyordu. Bir kez evlendiğinizde, ölene kadar evli kaldığınızı düşünüyorlar. Eğer eve yalnız gitseydi, bu kesinlikle ölümüne neden olurdu." (Batman, kadın, yaş 27, ilkokul mezunu, STK üyesi)

4D. Başka bir Erkek ile İlişki Kuran Boşanmış bir Kadın

Dört tanesi namus cinayeti ile sonuçlanmış, beş adet bu tür vaka aktarıldı. Boşanmış bir kadının durumu evli bir kadından çok farklı değil (hatta daha kötü), çünkü vücudu ve cinselliği eski kocasının, ailesinin ve yakınlarının çok sıkı kontrolü altındadır. Boşandığı için kabul edilemez birşey yapmıştır, ve kurallara karşı çıkma ve namussuz hareketlerde bulunma potansiyeli taşıyan bir kişi olarak görülür. Bir grup görüşmesi esnasında anlatılan aşağıdaki hikaye, boşanmış kadının durumu hakkında bize ipuçları vermektedir:

"Bir adam karısından boşandı. Birkaç yıl sonra komşusu eski karısıyla evlenmek istedi. Bu durumda adam, komşusunu karısıyla evlendiği taktirde köyden gitmesi konusunda uyardı. "yakın komşuyuz, o benim eski karım, onu buraya getirirsen seni öldürürüm" dedi. Komşusu "İstediyimi yaparım" diye cevap verdi. Bir yıl sonra, adam eski karısı ile evlenen komşusunu tüfekte vurarak öldürdü. Tabii ki hapse girdi. Sonra köy muhtarı köy meclisini toplantıya çağırıp şöyle dedi: "Arkadaşlar, bundan sonra bu köyde boşanmış bir kadının, komşusu, amcasının çocuğu, ya da herhangi başka birisiyle evlenmesini yasaklayalım." Bundan sonra böyle olaylar olmadı. Hiç iyi birşey değil..." (Adana, erkek, yaş 49, ilkokul mezunu, Adıyamanlı, şu anda Mersin' de oturuyor)

Bu tür vakalar yalnızca kocanın kadın üzerindeki kontrolünün boşanmadan sonra da devam ettiğini göstermiyor, aynı zamanda bunun akrabalar ve komşular tarafından beklenen ve onaylanan birşey olduğunu da gösteriyor. Ayrıca, eğer boşanmış kadın kendi ailesine geri gönderilirse, aile kocanın rolünü üstleniyor ve kendilerini kadının davranışlarından sorumlu hissediyor. Ve bunun doğal bir sonucu olarak, bir erkek ile ilişki kuran dul bir kadın kendi aile üyeleri tarafından öldürülürse, bu cinayet çevredeki insanlarca "yapılması gereken", "kaçınılmaz bir şey" olarak görülüyor. Polis sorgusu esnasında bile, polislerin bu tür cinayet sanıklarına yaklaşımı diğer cinayet vakalarına kıyasla çok daha anlayışlı oluyor. Adana' lı bir gazeteci böyle bir vakadaki gözlemlerini şöyle aktardı:

"Kadın boşanmıştı ve başka bir erkekle ilişkisi vardı. Etraftaki insanlar oğlunu kıskırtmaya başladılar. Kadının oğlu, annesinin sevgilisini öldürdü. Polis onu sorgularken ben de odadaydım. Polis memurlarının ona nasıl davrandığını gördüm. "Aferin sana; yak bir sigara, sana bir çay ısmarlayım" vs. gibi sözlerle bir şekilde onu övüyorlardı. (Adana, erkek, yaş 30, gazeteci, doğma büyüme Adanalı)

Bu kategoride, boşanmış kadın ve sevgilisinin öldürülmediği bir tek vakamız var. Bu vakada adam boşanmış kadınla evlenmek istemiş, fakat ilişkileri hakkında çok fazla dedikodu olduğu için kadının babası izin vermemiş. *"Etraftaki insanlar bun ne der? Bu adamla evliyken de ilişkisi vardı, o nedenle boşandı derler. Ona kendi karımı bile verebilirim, ama bu kızı asla."* Adamın tek seçeneği, altı aylık hamile olan kadınla birlikte kaçıyordu. Bu vakada, annesinin kadını desteklediğini, ve adamın ailesinde güçlü bir kişi olduğunu öğrendik. Çift birlikte kaçtıktan sonra, adamın ailesi de intikam korkusuyla o bölgeyi terk etmişler.

4E. İlişki Yaşayan Genç, Bekar Kız

Bu grupta 25 vaka vardı, ve bunların yarısı cinayetle sonuçlanmıştı; kız, veya adam, ya da her ikisi de öldürülmüştü.

"İlişki yaşamak" olarak nitelendirilen hareketler birbirinden çok farklıdır; cinsel ilişki olabilir, kız ve oğlan birlikte görülmüş olabilir (etrafta dolaşırken, bir kafede, sokakta yürürken vs.), kız aşık olabilir vs. Görüşme yapılanların hikayelerine bakılırsa bunların hepsi namussuz hareket olarak adlandırılabilir:

"Sanırım adam arabayla biraz dolaşmayı teklif etti ve kız bunu kabul etti, ve adam onu köye geri getirdi; bu gerçekten de çok namussuzca, bir kız bir adamla nasıl böyle etrafta dolaşabilir... Birkaç hafta sonra öldürüldü. Adam bir yıl sonra [öldürüldü]. (Şanlıurfa, kadın, yaş 31, yüksek öğrenimli, Siverekli)

Fakat, bekar genç kızların evlenme şansı daha fazla olduğundan, ölümden kurtulmak mümkündür. Ve eğer (aşağıdaki vakada olduğu gibi) evlilik söz konusu değilse, o zaman namusu kurtarmanın tek yolu öldürmektir.

"... Kız hamileydi; daha fazla saklamaları mümkün değildi. Aile bunu öğrendiğinde, kızın karnına bastırarak, ve daha birçok şey yaparak bebeği düşürmesini sağlamaya çalıştılar, fakat başaramadılar. Eğer bebeği düşürseydi, bir akrabasıyla evlendirecek ve her şeyi örteceklerdi. Fakat şimdi her şey ortadaydı. Kızın sevgilisi, 40 yaşında işsiz bir adamdı. Evli ve iki çocukluydu, fakat ailesini geçindiremiyordu. Karısının babası, kızına ve torunlarına kendisinin bakacağını söyleyerek onu evden kovmuştu. Adam yeniden evlendi ve iki çocuğu daha oldu, fakat yine ailesini geçindiremedi. Öte yandan kızın babası güçlü bir aşiret reisiydi. Kızını, kendi tarlasında gündelikçi olarak çalışan fakir bir köylüye veremezdi. Kızın erkek kardeşleri adamı öldürdüler. Aile daha sonra kendi kızlarını da öldürmek istedi, fakat o nasıl yaptıysa kaçmayı başardı, şimdi hala onu arıyorlar. (Şanlıurfa, erkek, yaş 55, üniversite mezunu)

Özellikle kızlar hamile kaldıklarında, veya etrafta çok fazla dedikodu dolaştığında ölümlerle cezalandırılıyorlar, çünkü bu durumda kızın aile üyelerinin toplum içinde başı dik dolaşması çok zorlaşıyor, ve namuslarını kurtarmak için birşey yapmaları gerektiğini hissediyorlar.

Diğer taraftan, görüşme yaptığımız kişilerden bazıları kızların öldürülmesine kesin olarak karşıydılar, ve kızların evlendirilmesinin iyi bir çözüm olduğunu düşünüyorlardı. İçlerinden biri aşağıdaki hikayeyi anlattı:

"Bir arkadaşım vardı, ve onun da bir kız arkadaşı vardı. Kız arkadaşını çok seviyordu. Yatakta yakalandıklarını duydum, kız öldürülmüş, adam ise hala saklanıyor. Bu insanları mahkum ettik... Birbirlerini sevmişlerdi, tamam yaptıkları doğru değil, fakat bu yapılmamalıydı. Herkes bu işi öğrenmeden onları çağırıp uygun bir biçimde evlendirebilirlerdi.... Eğer insanlar bunu duyarsa, muhtemelen onları suçlarlar, ve ileride bir ev kurdukları veya aile sahibi olduklarında utanç duymalarına neden olurlar. O nedenle böyle söyledim. (Şanlıurfa, erkek, yaş 35, ilkokul mezunu, doğma büyüme Şanlıurfalı)

Bu tür vakalarda, kızın ailesinin hem kendi kızlarını hem de ilişkisi olan adamı öldürdükleri, adamın ailesinin işe karışmadığı gözlemleniyor. Namus kadın üzerine dayandırıldığı için, burada da söz konusu olan kızın ailesinin namusu, erkeğin ailesi ise durumdan etkilenmiyor.

Cinayet ile sonuçlanmayan aşağıdaki vakalarda değişik faktörler rol oynamıştır, ve değişik ceza türleri gözlemlenmektedir.

- Annesi ve kız kardeşleri kızın öldürülmesine şiddetle karşı çıkıp izin vermemişler ve aşiretten dışlanmışlardır.

- Kız, amcasının oğluyla birlikte iken (cinsel ilişki yok) erkek kardeşi tarafından görülmüştür. Her ikisi de aileleri tarafından dövülmüştür ve şimdi aileler birbirini düşman görmektedir.
- Kız sevgilisi ile pencereden konuşurken görülmüştür; intihar etmiştir.
- Bir erkek ile cinsel ilişkiye giren, ve onunla herhangi bir neden ile evlenemeyeceklerini anlayan kızlar yaşadıkları şehiri terk etmekte veya korunma için muhtelif kuruluşlara müracaat etmektedirler.

Evlenme ile sonuçlanan vakaların mutlu sonla bittiğini söylemek mümkün değildir. İlk olarak, kızın ölümle tehdit edildiği uzun bir sıkıntı süresi vardır; bu esnada önemli kişiler, aşiret liderleri, topluluk liderleri, veya STK arbuluculuk yapabilirler. Ve kızın evlenmesine izin verilse bile, hamile ise kürtaja zorlanabilir, veya çift köylerini veya şehirlerini terk etmeye zorlanabilir, ya da kız resmi nikahsız olarak o kişinin ikinci karısı olmaya zorlanabilir, veya sevdiği kişiden başkası ile evlenmeye zorlanabilir. Birçok durumda, evlilik töreni olmaz, kadın için çok aşağılayıcı bir şekilde çeyiz ve başlık parası söz konusu olmaz, ve bazen aile kızları ile tüm ilişkisini keser, ya da onu evlatlıktan tamamen reddeder. Bütün bunlar kadının kocasının ailesi içerisindeki durumunu ve saygınlığını da olumsuz etkileyerek, daha fazla soruna yol açabilir.

Batman' da görüşülen bir kurban, 14 yaşında iken ailesinin şiddetle karşı çıktığı masum bir aşk yaşayan bir genç kızın hayatının nasıl bütünüyle değiştiğini göstermektedir. Baba, kızının okulda bir erkek arkadaşı olduğunu öğrendiğinde, bekaretini kaybettiğinden şüphelenmiş ve kızına bekaret kontrolü yaptırmış. Bu durum kızın ailesi ile ilişkilerini olumsuz etkilemiş ve kızı erkek arkadaşına daha da yakınlaştırmış. Baba, oğlanı görmeye devam ettiği taktirde kızını ölümle tehdit etmiş. Kız okulu bırakmak zorunda kalmış. Oğlanla birlikte kaçmaya çalışmış, ama başaramamış. Oğlan kızla evlenmek istemiş ve babasının öne sürdüğü bütün şartları (büyük miktarda para dahil) kabul etmiş, fakat kızın babası Türk olduğu için onu yine de kabul etmemiş. Bu arada kız hamile kalmış ve ailesi tarafından kürtaja zorlanmış. Öte yandan, kızın akrabaları kızla evlenmekte ısrar etmesi halinde oğlanı ölümle tehdit etmeye başlamışlar, ayrıca oğlanın ailesini de rahatsız etmeye başlamışlar. Bütün bunlar oğlan için dayanılmaz hale gelmiş, ve kıza onu çok sevmesine rağmen bu ilişkiyi bitirmek istediğini söylemiş. Kızın ve umutsuzluğa kapılan kız polise giderek, oğlanın kendisiyle rızası dışında ilişki kurduğunu söylemiş. Oğlan tutuklanıp hapse gönderilmiş... Kız Batman' da ailesiyle sıkı bir disiplin ve kontrol altında yaşıyor. Akrabalarından bazıları tekrar ailesine dönmesi için arbuluculuk yaptılar. Kızın söylediğine göre babası da baskı altındaydı, çünkü bazı akrabaları kızını bir Türk' e vermemesi için onu etkilediler. Babasının ona şöyle dediğini aktardı: *"Eğer bu çocukla kaçarsan, dünyanın ucuna da gitsen, seni bulurum ve öldürürüm. "Kürtlerin böyle bir namus anlayışı var, ama namusun ne olduğunu bilmiyorlar"* diye ekledi, *"Namus dedikleri, kızları birisine aşık olduğunda bunu engellemek. Namusun böyle birşey olduğunu sanıyorlar."* (batman, bayan, yaş 17, 8. sınıftan terk, Mardinli)

4F. Bir Erkek ile Kaçan Genç, Bekar Kız

Bu grupta 29 vaka var, ve bunlardan beşi cinayet ile sonuçlanmış. Bu hikayeler arasında ölüm cezaları oranının, evlilik dışı ilişki yaşayan evli kadın vakalarına ve bir erkek ile ilişki yaşayan evlenmemiş kadın vakalarına oranla düşük olması ilgi çekicidir. Bunun arkasındaki nedenlerden biri, bu durumun çifti evlendirmek için bir pazarlık zemini oluşturması olabilir. Öte yandan, çevrenin tepkileri yine çok önemlidir. Eğer olay duyulursa, insanlar dedikodu etmeye başlar, ve bu ahlaksız davranışa doğru şekilde müdahale etmedikleri için aile sosyal ortamlarından dışlanabilir. Bu durumda aile prestijini korumak için öldürmek zorunda kalır. Ayrıca, kızın hamile olması veya erkeğin zaten evli olduğu için onunla evlenmek istememesi, yada kızın başkasıyla nişanlı olması gibi durumlar cinayet ihtimalini artıran karışıklıklar doğururlar. Farklı hikayelerden alınmış aşağıdaki ifadeler bu tür durumları yansıtmaktadır:

-“Aşiretlerinde daha önce kimse sevgilisi ile kaçmadığından, bu onlar için büyük bir utançtı; onlar çok büyük bir aşiretti. “Böyle bir şey nasıl olmuştu?” Onları takip ettiler. 35 milyar liralık yakıt harcadılar. 10- 15 araba Türkiye’ nin değişik yerlerinde dolaşip onları arıyordu..... Sonunda kız bulundu ve öldürüldü. Şimdi adamın peşindeler. Adam yüz yıl yaşasa bile bulup öldürecekler.... Aksi halde bu aşiret bütün olarak dışlanacak. Fakat onları temizledikten sonra “namusumuzu temizledik, bundan sonra başımız dik dolaşabiliriz” diyecekler.

-Bu tür ailelere karşı nasıl davranılıyor?

-Onlara selam bile vermezler. Her fırsatta, “Bana bak. Senin kızın bir süre önce kaçırılmıştı” derler. Çoğunlukla ailenin yüzüne söylerler. Herşey bittiğinde rahatlarlar.”

(Adana, erkek, yaş 53, okula gitmemiş, Şanlıurfalı)

“Bir adam bir kıza aşık oldu, onu kaçırdı ve buraya getirdi. Fakat kızın baş belası iki ağabeyi vardı... “Onunla evleneceğim” dedi, kızla cinsel ilişkiye girdi, ve sonra kızı ailesine geri verdi. Ve bu esnada kız hamileydi. Adamın ailesi bu evliliği istemedi, çünkü adam zaten evliydi ve iki çocuğu vardı.” Bu hikayede hem kız hem de adam kızın ailesi tarafından öldürüldü. (Şanlıurfa, erkek, yaş 35, ilkokul mezunu, doğma büyüme Şanlıurfalı)

“-Birlikte kaçtılar. İkisi de... İkisi de öldürüldü. Aile üyeleri onları öldürdü.

Kaçtıkları için mi? Yani, evlenmeye niyetleri yok muydu?

Kız nişanlıydı, fakat nişanlısını sevmiyordu. Onunla evlenmek istemediği için, sevgilisini kaçmaya zorladı. Kız adamı zorladı.

Sonra onları buldular ve öldürdüler. O sırada evlenmişler miydi?

Hayır evli değildiler. Onları biz bulduk; bize geldiler. Fakat sonra insanlar bunu duydular, ve bu konuda konuşmaya başladılar. Sonuçta onları öldürmek zorunda kaldılar. Eğer kız nişanlı olmasaydı bekli olay başka

şekilde çözüldü. Bu durumda ise namus meselesi oldu. Namustan kastettiğim budur.

Bunu onaylıyor musunuz?

Evet onaylıyorum.”

(Batman, erkek, yaş 18, lise öğrencisi, Batman'ın bir köyünden)

Diğer taraftan, nispeten barışçı çözümler ile sonuçlanan vakalarda, genellikle akrabalardan bazılarının arabuluculuk yaptığını, ve babasını veya erkek kardeşlerini kızı bir başkasıyla evlendirmek konusunda ikna ettiklerini görüyoruz. Bu kişi genellikle bir akraba oluyor, ve çiftin köyü ya da şehri terk etmesi ve uzağa gitmesi isteniyor. Bu durumda, kız öldürülme de bir kurban durumuna düşüyor, çünkü istemediği bir evliliğe zorlanmakla kalmıyor, ayrıca da dışlanıyor. Aşağıdaki örnek böyle bir vakayı anlatmaktadır:

"Ablam, en büyük ablam bir adamla kaçmıştı. Bizim geleneklerimizde namus cinayeti veya başlık parası yoktur. Fakat babamın pek sevmediği birisiyle kaçmış olduğu için, onu teyzemizin oğluna vermeye karar verdiler. Bizim bölgemizde her zaman böyledir. Cinayet yoktur, fakat her zaman namusumuzu temizleriz. Kimseyi öldürmeden, fakat saygın yaşamaya devam etmek için doğru olanı yaparak bu durumu diğerlerine de kabul ettirdik. Bu bizim namusumuz. Onu göz ardı edemeyiz.

Adama ne yaptınız?

Hiçbir şey. Babam hiç kavga etmeden yalnızca ablamı geri aldı. Ve Adana'ya göç ettik.

Fakat ablanız o adamı sevdiği için kaçmıştı. Öyle değil mi?

Kız çocuklarımız, yani kadınlarımız aşk konusunda ve her konuda zayıflar. Çok seviyorlar. Kadınlar erkeklerden daha hassas. Bu nedenle kandırılmayacak kadın hemen hemen yok... Diğer taraf [adamın ailesi demek istiyor] bize uygun bir aile değildi... Bu nedenle ablamı geri aldık.”
(Adana, erkek, yaş 54, ilkokul mezunu, Tarsus'un bir köyünden, fakat Adana'da büyümüş)

Kızlar yalnızca evlenmeye zorlandıklarında kurban durumuna düşmüyorlar, birlikte kaçtıkları kişiyle evlenseler bile acı çekebiliyorlar. Görüşmelerde, bu tür vakalara ait değişik hikayeler anlatıldı. Bunlardan bir tanesinde adam, "benimle kaçtığın gibi, başkalarıyla da kaçabilirsin" diyerek kadına yoğun şiddet uyguluyordu."

Birçok vakada, çiftin evlenmesinden sonra da kız ailesinin olumsuz tavrı devam ediyor, kızı öldürmek amacıyla veya mahkemeye de yansıyan ve mahkeme dosyalarına ulaştığımız bir vakada görüldüğü gibi intihara sürüklemek amacıyla kızı takip ediyorlar. (Şanlıurfa)

Çoğu kez, saygın din adamları, toplum liderleri, şehir veya ilçe yöneticileri, güç ve statü sahibi tanınmış kişiler, hatta bazen bakanlar aileleri etkileyerek sorunun barışçıl şekilde çözümlenmesini sağlamaya çalışıyorlar. Girişimleri her zaman olumlu sonu vermiyor. Aile barışçıl

çözümü kabul etse de, farklı pazarlık şekilleri söz konusu oluyor. Bir vakada, gelinin (kaçan kızın) kız kardeşi düğünün bir gün öncesinde gelinin yerine geçirildi. Birçok diğer vakada, bu durum "berdel" gerektiriyor, yani kadının ailesi karşılık olarak, başlık parası ödemediği erkeğin ailesinden bir kız istiyor. Bunun zararlarını karşıladığı düşünülüyor. Barışçıl bir anlaşma için berdel erkeğin ailesi tarafından önerilebileceği gibi, kadının ailesi tarafından da talep edilebiliyor. Kaçan kızın bir başkası ile nişanlı olması durumunda, berdelin şekli değişerek, erkeğin ailesinden birden fazla kız alınarak, kızın eski nişanlısının ailesine de veriliyor. Bu durumda değiş tokuş prosedürleri daha karmaşık ve zor bir hale gelebiliyor. Bu tür vaka anlatımlarından yapılmış alıntılar aşağıdadır:

"... sonunda oğlum bu kızla kaçtı... Benim bir de kızım vardı. Kızın babası "eğer oğlum benim kızımı kaçırdıysa, sen de kızını benim oğluma vermelisin" dedi. (Batman, yaş 56, okuma yazması yok, doğma büyüme Batmanlı)

"Bu kız amcasının oğlu ile nişanlıydı. Kına gecesinde kız evi terk etti ve sevgilisine kaçtı. Birlikte kaçtılar. Kızın ailesi bu kızın yerine erkeğin ailesinden iki kız aldı, biri damat olacak kişi için, diğeri de bir yeğen için. Babası onu affetmiş ve öldürmemiş olmasına rağmen, o kızın babasının evine gelmesi hala yasak. Kan akıtmak yerine berdel yapıldığında, ailelerini ziyaret etmeleri yasaktır." (Adana, erkek, yaş 45, ilkökul mezunu, Şırnaklı)

Aile namusunu kirleten bir kızın hayatı için pazarlık etmenin tek yöntemi bedel değildir. Erkeğin ailesinin ekonomik durumuna, kızın ailesinin pazarlık gücü ve statüsüne bağlı olarak başka değiş tokuş yöntemleri de mümkündür, örneğin kızın ailesine yüksek miktarda para, ev, araba, silah vs. gibi hediyeler verilebilir. Kürt halkı için namus bakımından sembolik bir anlam ifade eden silahlar (Bazı görüşülen kişilerin aktardığına göre) af dilemek için de verilmektedir. (Adana, kadın, yaş 45, Vanlı) Namus vakalarının barışçıl çözümünde paranın giderek daha önemli olduğu da gözlenmiştir. Bazı vakalarda, erkeğin ailesi oğullarını öldürmekle tehdit edilerek başlık parası olağanüstü miktarlara yükseltilmiş, ve aile parayı ödeyebilmek için evlerini satmak zorunda kalmıştır (Batman).

Kızların bir daha geri gelmemek üzere köylerini veya kasabalarını terk etmeye zorlandığı durumlar farklı sonuçlara yol açmıştır. Bu ailelerden biri, kızları ilk çocuğunu dünyaya getirdikten sonra geri gelip af dilediğinde kızlarını kabul etmişlerdir. Fakat başka bir vakada, kızın sürgün edilmesi intihar ile sonuçlanmıştır. Tüm bu vakalarda, kızı destekleyen, arka çıkan ve koruyan aile fertlerinin bulunması çok önemlidir. Farklı görüşmelerden alınmış aşağıdaki diyaloglar bu farklı durumları yansıtmaktadır:

Kız evine telefon etti, anne ve babasını, kız kardeşlerini, erkek kardeşlerini özlemişti.... Her aradığında: "Baban duymasın yoksa bizi öldürür diyorlardı." Sonunda kız intihar etti. Sanırım ayrıca eline de "Hayatın bu

kadar acımasız olduğunu bilmiyordum!” yazmıştı. (Batman, erkek, yaş 50, avukat)

“Bir adamla kaçan bir kız kardeşim var.... Ne yapılması gerektiğini konuşurlarken ben de aile meclisinde idim. Bazıları “öldürmemiz lazım”, bazıları “başka ne yapılabilir ki?” diyorlardı, o zaman ben: “Hayır, adam onu kendisine eş olarak aldı. Bu güne kadar iki can verdik. Şimdi, erkek kardeşim gidip kız kardeşimi öldürürse, hem kız kardeşimi hem de onu kaybederiz. Bunu kabul edemem, buna izin veremem. Onu affedin.” Zaten yeterince olgun olsaydı kaçmazdı, o hala çocuktü. Yaklaşık 13- 14 yaşındaydı. Ben onun aynı zamanda annesiydim ve bir anne olarak bunu önlemek için her şeyi yapardım.

Aile meclisine karşı gelir miydiniz?

Elbette gelirdim. Çünkü mecliste annemin yerine bulunuyordum. Annem bir aşiret kızıydı. Orada olsaydı zaten bunun olmasına izin vermezdi.

Eğer bütün amcalarınız ve dayılarınız öldürölmesi gerektiğini söyleselerdi, bu karara yine de karşı çıkarmaydınız?

Evet yapardım. Karşı çıkardım. Amcalarıma, “buraya bakın, çok acı çektik” dedim. “Eğer beni de kaybetmek istiyorsanız, beni de onunla beraber alın, bu ölüm cezasına şahitlik edemem” dedim. Onlara bu şekilde cevap verdim. Beni zaten öldürmezlerdi, karşı olduğumu anladıklarında, Allah’ a şükür benim isteğime karşı çıkmadılar.

(Adana, kadın, yaş 45, ilkökul mezunu, Şırnaklı)

“-örneğin amcamın kızı aşık oldu. Adam da ona aşıktı. Fakat amcam kızını o adama vermedi.... Sonunda birlikte kaçmak zorunda kaldılar, fakat ailesi kızı adamdan geri aldı. Kızı o kadar kötü dövdüler ki, ölmekten beter oldu.... Sonra onu bodruma kapatmak istediler. Amcam “onu öldüreceğiz” diyordu, “onu bodrumda boğacağız, sonra sabah olunca kızın öldüğünü söyleyip gömeceğiz.” Kızın büyükannesi de oradaydı ve bağırdı: “Eğer torunumu öldürürseniz, gidip sizi şikayet ederim.” Eğer bunu yapmasaydı, onu muhtemelen bodrumda öldürürlerdi...

-Ama yapmadılar değil mi?

Hayır yapmadılar. Kız bodrumdan çıkartıldı. Sonra onu sevgilisine geri verdiler.

(Batman, kadın, yaş 42, okula gitmemiş, Siirtli)

“..... tabii ki ben de aile meclisindeydim. Geleneklere göre benim müstakbel karımdı, ben de onun müstakbel kocasıydım... Hem de hem amcasının hem de teyzesinin oğluydum. Ve ayrıca aşiretimizin gelecek reisiydım. Bu nedenle bu sorunu çözecek kişi bendim.....

Öyleyse bize nasıl olduğunu biraz anlatabilir misiniz?

Onları buldum. Hem kızı hem de oğlanı.... Aile üyelerim bir düğüne gidiyorlardı. Bana istersen sadece oğlanı istersen her ikisini de öldürebileceğimi söylediler. “Ne gerekirse onu yaparım” dedim..... Onlar gittikten sonra, o akşam arabamla gittim ve bir nikah memuru getirdim, ve onlar resmen evlendiler..... Nikah memurunu geri götürürken, onları da bir arkadaşımın yanına şehir dışına gönderdim. .... Bir süre orada

kaldılar. Bir çocukları olduktan sonra onları öldürmezler. O zaman herşey biter ve örtülür. Onlara "buraya gelmeyin" derler. Kendi imkanlarıyla yaşayabilirler.

Birbirini seven insanları desteklediğinizi anlıyorum.

Evet, bunda yanlış birşey yok. Birbirlerini sevdiler. Kızın sevgilisi de çok iyi bir adam. Eğer öyle olmasaydı, Kafasına bir kurşun sıkmakta bir an tereddüt etmezdim. Sorun değil! Böyle bir durumda insan düşünmemeli, hapse girmeli. Hapiste bir süre kalırdım. Belki üç ay filan kalırdım. Elbette hayatın önemli olduğunu biliyorum, fakat böyle bir namussuzluğa nasıl dayanılır... fakat, bu çocuk kaçtıklarından hemen sonra beni aradı. "Kız benimle beraber, güvende; eğer isterseniz gelebilirsiniz" dedi, ve buldukları yerin adresini de verdi. Korkmuyordu. Bu şartlarda risk almaya hazırdı.

O halde kızı çok seviyordu.

Onu bu yüzden öldürmedim.

Tek neden bu mu?

Birbirlerini seviyorlardı. Genellikle bu tür olaylar mutlu sonuçlanmaz, fakat bana herşeyi söyledikleri için, böyle bitmesini istedim."

(Şanlıurfa, erkek, yaş 19, Şanlıurfalı bir Arap aşiretine mensup)

Namus cinayeti ile sonuçlanmayan vakalarda, kızı destekleyen aile üyelerinin sıradan insanlar değil, yaş veya konum bakımından topluluk veya aşiret içerisinde statü sahibi kişiler olduğunu gördük. Bu tür insanların bu işlere karışarak kendi konumlarını riske atmaları önemli, ayrıca bir şekilde güçlü olmasalar zaten bu durumların üstesinden gelemezler. Bu durumda bile kaçak aşıklar akrabalarının tehditlerine maruz kalıyorlar; aşiretle ilişkilerini kesmek zorunda kalıyorlar ve sosyal çevrelerinden dışlanabiliyorlar. Tüm bunlar bize, esasen ailesi çok güçlü bir aşirete mensup olduğu, ve babasının tarafı muhtemelen çok ileri gitmeye cesaret edemediği için kendi ayakları üzerinde durabilen yukarıdaki genç adamın hikayesinde anlatıldı.

Bu bölümün başında vurguladığımız gibi, bu tür olayların bitiş şeklini belirleyen önemli bir konu da, toplum da ne kadar duyulduğudur. Eğer sözde "namussuz hareket" duyulmuşsa ve insanlar bu konuda dedikodu yapıyorsa, aile etraftaki kişilerin beklediği şekilde hareket etmeye kendilerini mecbur hissediyor. Olayla ilgili neler söylendiği ve ailenin saygınlığını nasıl etkileyeceği, olayın kendisinden çok daha önemli gibi görünüyor. Bu nedenle, bazı olaylarda, ailenin olayı etraftan gizlemek için çok çaba sarfettiği görülüyor. Bu tür bir örnekte, aile kızlarının birisiyle kaçtığını gizlemek için, kızın bir trafik kazasında öldüğünü söylemiş ve hatta taziyeleri kabul etmiş.

Kızların ne kaçtıkları adamlarla, ne de bir başkasıyla evlenmedikleri vakalar da var. Bunlardan bir tanesinde, kız bir süre sonra kendiliğinden ailesine dönmüş, fakat öldürülmekten korktuğu için bir kadın sığınma evine yerleştirilmiş. Kızların ailelerine geri döndüğü diğer vakalarda, aileler evlerini değiştirmişler, veya başka yerlere göç etmişler, ve kızlar onlarla

birlikte yaşamaya devam etmiş. Bu tür başka bir vakada, çok küçük bir yaşta iken bir adamla kaçan evin kızı geri döndüğünde, baba ve ağabey evi terk etmişler. Adam kızı artık istemiyormuş ve kız hamile imiş. Babası ve ağabeyi kızı öldürmek istememişler, fakat bu onursuzluğa tahammül edememişler. Kızın dayısı, anne, kız, kızın bebeği, ve diğer kardeşlerin sorumluluğunu üstlenerek sorunu çözmüş. Diğer taraftan, kızın ablası dayısının oğluna gelin verilmiş. (Şanlıurfa' da, üniversite mezunu, 34 yaşında bir kadın öğretmen tarafından anlatıldı)

Bazı vakalar bize gösterdi ki, sevgililerine gitmek için evden ayrılan, ya da sevgilileri ile birlikte kaçan genç kızlar sorununu, kızları ve sevgililerini öldürmeden çözmek için bazı mekanizmalar geliştirilmiş. Fakat, bu herbir vakanın içinde bulunduğu şartlarla sıkı sıkıya bağlı. Ve kızın (ve aşığının) hayatları kurtulsa da, kız ve bazen diğer aile fertleri ve özellikle de başka genç kızlar bir şekilde bunun bedelini ödüyorlar. Kızlar isteyip istemedikleri sorulmadan akrabalara eş olarak "veriliyorlar"; ikinci eş olarak "veriliyorlar", veya ailenin bekar kızları kendi rızaları dışında "berdel" olarak veriliyorlar.

4H. Kaçırılan ve/veya Tecavüze Uğrayan (Evli veya Bekar) Kadın

Görüşmelere katılanlar tarafından anlatılan hikayeler arasında, 27 tanesi kadının kendi rızası olmadan kaçırıldığı, veya saldırıya uğrayıp tecavüz edildiği vakalardır. Bunlar arasında, çok genç kızların (12 ve 14 yaş) tecavüze uğradığı vakalar vardır. Bu vakalardan yedi tanesi namus cinayetleri ile sonuçlanmıştır.

Bize bu tür hikayeleri anlatan kişilere göre, tecavüz kesinlikle bir namus meselesidir, ve reaksiyonlar kadına, adama, veya her ikisine yönelik olabilir. Kaçırma ve tecavüz kadının isteği dışında gerçekleştiği için, kadınlar bu tür olaylarda genellikle kurban olarak görülürler. Ancak, bu tür olaylarda kadını suçlu görenlerin sayısı da küçümsenemez. Özellikle, kadının hamile kaldığı vakalarda durum aile için daha karmaşık bir hal almakta ve kadının ve bazen de erkeğin ölümü için ortam hazırlamaktadır. Öte yandan, birçok kişi saldırıya uğrayan kadın evli değilse, tecavüzcü ile veya onu kabul edecek başka bir erkek ile evlenebileceğini düşünmektedir. Elbette, bakire olmayan bir kadını kabul eden erkek genellikle yaşlı, özürlü, boşanmış ya da zaten evlidir. Sonuçta, cinayet ile bitmeyen tecavüz olayları, bu tür birleşmeler ile bitebilmektedir....

Aşağıdaki ifadeler, bir kadın zorla kaçırılmış ve tecavüz edilmiş bile olsa, öldürülmesi gerektiğini savunanların düşüncelerini yansıtmaktadır:

"-..... onların yerinde olsaydım bu işi bitirirdim.

Kız da bunu istedi mi?

Hayır, istemeden zorla oldu. Yine de kızı da öldürürdüm..... Eğer bütün aile bundan etkileniyorsa, saygınlıkları ve namusları etkileniyorsa, bütün hayatın boyunca bunu taşımaktansa bir seferde bitirmek daha iyidir..."
(Batman, erkek, yaş 23, liseden terk, Diyarbakırlı)

Kadriye Demirel, dayısının oğlu tarafından tecavüze uğradıktan sonra hamile kaldığı için ağabeyi tarafından öldürüldü.... Şanlıurfa' da bir STK üyesinin cenaze töreni esnasındaki gözlemleri de, tecavüze uğramış kadınlara yaklaşımı göstermektedir. Onun anlattıkları yine gösteriyor ki, kızın saldırıya uğramış ve tecavüz kurbanı olması önemli değil. Önemli olan aile namusu ve onun "temizlenmesi" gerekiyor. "Bunu (Kadriye Demirel in) cenazesinde gözlemledim, ağabeyi tarafından öldürülmüştü ve ağabey hapisteydi... Genellikle bu tür olaylarda anneler ölenin arkasından ağlamaz, fakat sanırım kadın kuruluşlarının ve diğer STK' nın kurbanı sahip çıkmış olması anneyi cesaretlendirdi, ve annelik içgüdülerini uyandırdı, ve anne mezarın başında ağlamaya başladı. O anda küçük oğlu (9 veya 10 yaşında) annesini dürterek uyardı ve "niye ağlıyorsun ki? Bu fahişenin yerine hapiste olan ağabeyimize ağla. Yıllarca hapiste kalacak..." O anda insan katil olan gençleri düşünmeye başlıyor. Aileler, aile namusunu temizleyebileceklerini söyleyerek onlara büyük baskı yapıyorlar, onlar da kız kardeşlerini öldürmek zorunda kalıyorlar. Başka bir deyişle, insanlarımız "bu bizim namusumuz, gidip öldürmemiz lazım" diye hissetmeleri başka şey, genç bir aile ferdini öldürmesi gerektiğini, bunun görevi olduğunu söyleyerek zorlaması başka bir şey, bu durum gerçekten daha karmaşık." (Viranşehir Kültür Merkezinde kadınlar ile grup görüşmesinden)

Kaçırma ve tecavüz vakalarının bazılarında, tecavüzcünün ve tecavüzcünün ailesinden başka erkeklerin de öldürüldüğü anlatılmıştır. Fakat bu hikayeleri anlatan kişiler yalnızca kendi bakış açılarına göre önemli olan konuları vurguladıkları için, bu olayların sonuçlarını etkileyebilen, ailelerin sosyal statüleri ve aileler arasındaki güç dengesi üzerinde detaylı bilgimiz yoktur.

Bu tür vakaların birinde aile fertleri, kızıdan da kurtulup bir şekilde dosyayı kapatmak için, kurbanı da öldürmeye çalışmışlardır. Yine bu tür bir olayda, bir aşirete mensup 30 erkek, nişanlı bir kızın o aşiret tarafından kaçırılmasından sonra yakılarak öldürülmüş ve tüm aşiret göç etmeye zorlanmıştır. Bu aşirete mensup bir kadın ile yapılan görüşmeden bir alıntı aşağıdadır:

"Buraya göç etmemizin tek nedeninin bir kız olduğuna inanabiliyor musunuz? Belki burada 100 veya 150 aile var; hepimiz buraya bu sebepten geldik. Bu insanları canlı canlı yaktılar.

30' unu da mı?

Evet, aynı aileden 30 kişi. Canlı canlı yakıldı. İlk duyduğumda şok oldum. Bu nasıl olabilir? Bir insan nasıl diri diri yakılabilir?"

(Adana, kadın, yaş 31, Siirt Eruhlu)

Başka bir olayda, zihinsel özürlü genç bir kıza tecavüz edilmiş. Kızın erkek kardeşleri, dedikodu çıkmaması için adama tüm düşün masraflarını karşılayarak kızla evlendirmeyi önermişler. Adam kabul etmemiş. Razi

etmek için arabulucular devreye girmiş, fakat yine reddetmiş. Sonunda, adamı sokakta vurmuşlar ve adam ölmüş. Daha sonra kızı da bir su kanalına atmışlar. Bir şekilde kıza zarar gelmemiş; kurtarılmış ve çeşitli kuruluşlarca başka bir yere gönderilmiş. Fakat aile hala onu arıyor. Bu hikayeyi anlatan polis memuru şöyle dedi:

"... ilk kez bir adamı vurdular, genellikle kadını öldürürler. .... Fakat adam..., kızın erkek kardeşleri gerçekten onunla anlaşmak için çok çaba sarf etmişler; bana şöyle dediler "Öldürmek istemedik, fakat kız zihinsel özürlyüdü, kendi rızasıyla yapması mümkün değildi." Fakat onu da kanala attılar... "Eğer öyleyse onu neden kanala attınız?" dedim. Kız bilinçli olarak böyle bir şey yapmazdı. "Yapmak zorundaydık" dediler. (Şanlıurfa Emniyet Müdürlüğü' nde polis memuru)

Eğer bir kız bir erkeğin tecavüzüne uğrarsa, artık bakire olmadığı için bu sorunu çözmenin en iyi yolu, eğer adam da zaten evli değilse, onları evlendirmek olarak görülmektedir. Eğer adam zaten evliyse, ve tecavüz ettiği kız hamile kalırsa, bu daha karmaşık bir sorun yaratıyor, ve genellikle kızın öldürülmesi ile sonuçlanıyor. Bunun bir örneği, çocuğunu doğurduktan üç ay sonra erkek kardeşi tarafından öldürülen Güldünya' dır. Güldünya' yı yaklaşık altı ay kendi evinde koruyan imam, köyde görev yaparken birçok bu tür olayla karşılaştığını, ve genellikle kızı tecavüzcüsü ile evlendirerek barışçı bir çözüm bulmalarına yardımcı olmaya çalıştığını anlattı. Güldünya' nın durumunda bu çözüm işe yaramadı, çünkü adam yalnızca evli değil, Güldünya' nın amcasının kızıyla evliydi, ve kadın onu tekrar köyde görmek bile istemiyordu. Bunun dışında, Güldünya' nın ailesi çok fakirdi, adam ise zengindi. Bu şartlar altında imam aileler arasında barışı sağlamak için aracı olamadı [veya olmak istemedi]. (İstanbul, erkek, yaş 65, okula gitmemiş, Siirt Kurtalan' lı emekli imam)

Kızların kendilerine tecavüz eden kişi ile evlendirilmesi, eski Türk Ceza Kanunu tarafından da bir şekilde destekleniyordu, çünkü kanuna göre tecavüzcü tecavüz ettiği kadın ile evlenirse cezası askıya alınıyordu, ve eğer beş yıl evli kalırsa cezası affediliyordu. Fakat bu artık geçerli değil; bize anlatılan vakalar arasında evlilikle biten bazı hikayelerde bu etkiye ait ipuçları bulunuyordu. Bu tür namus temizleme uygulamalarına ait bazı alıntılar aşağıdadır:

"(Tecavüze uğrayan) kızın babası bu duruma ne tepki gösterdi? Ne yapabilir? Kızı zorla verecek. O yüzden fazla bir şey söylemedi. Yani kız istemiyordu (evlenmeyi) Hayır istemiyordu, fakat mecburdu. (Adana, erkek, yaş 37, lise mezunu, Elazığlı, fakat Adana' da büyümüş).

"Aslında kız bunu yapmaya (evlenmeye) mecbur. İkinci bir yol yok. Bir alternatifleri yok." (Batman, kadın, yaş 23, ilkokul mezunu, Siirtli, Batman' da büyümüş)

"O sırada oğlan yalnızca 17 yaşındaydı, kız ise yaklaşık 11- 12.... Kıza saldırıp tecavüz etti, ve öldüğünü düşünerek onu gömdü. Sonra kızın arkadaşları onu aradılar, ve gömüldüğü yerde buldular... Oğlana 14 yıl hapis cezası verildi. Kız iyileşti, oğlan iki yıldır hapisteydi. Sonra oğlanın ailesi kızın ailesine giderek: "tamam, kızınızı gelin olarak kabul edeceğiz, fakat oğlumuzu karşı açtığınız davayı geri çekin, oğlumuz hapisten çıksın" dedi. Kızları büyüdüğünde nasıl olsa kimsenin onunla evlenmeyeceğini düşünen aile, bu öneriyi kabul etti, ve davayı geri çekti. Oğlan hapisten çıktığında, kız yaklaşık 15- 16 yaşındaydı..... Şimdi evliler. Fakat çok genç yaşta tecavüze uğramasından kaynaklanan bazı yaralanmalar nedeniyle bir süre çocuk doğurması mümkün değil..... bazen kızın oğlanı gördüğünde neler düşündüğünü kendime soruyorum. Hiçbir şey hatırlamıyor mu? Ben olsam onun yüzüne bakamazdım... bu çok üzücü. Onu her gördüğünüzde o olayı hatırlayabilirsiniz. Buna hiç anlam veremiyorum. Öte yandan oğlanın ailesi kızdan çok memnun. Ona çok iyi bakıyorlar. Ne isterse alıyorlar.

Kız mutlu mu?

O da halinden memnun. Olan biten herşeyi unuttu. Zaten kız öyle bir tip değil, yani çok derin düşünmüyor. Bugün ne olduğuyla ilgili, yarını düşünmüyor." (Batman, kadın, yaş 22, ilkokul mezunu, Mardinli, Batman' da büyümüş)

Öte yandan, bir tanıdığının tecavüzüne uğrayan (ve bunu hala ailesinden saklayan) genç bir kız, erkeklerin kendileri ile evlenmeye mecbur olacağı gerekçesiyle kızlara tecavüz ettiklerini düşünüyor, yani kaba kuvvet uygulamanın başka bir yolu olarak. Ve buna boyun eğmeyi hiç istemiyor:

"Ve sonra o boşluk hissi.... Gülüşü ve söylediği sözler, "Eğer istersen imam nikahı yapabiliriz" Ne kadar şaşırtıcı! Bu bir tür tutsaklık mıydı, hep beni mi takip ediyordu, gerçekten anlamıyorum. Bundan (olaydan) sonra tamamen ona bağımlı olacağımı düşünmüştü.... Ben hiç onun gibi düşünmedim. Ben ona bağımlı değilim. Böyle bir şey yaparak hiçbir zaman beni evlenmeye zorlayamaz. Bunun bilincindeyim, ve böyle birşey yapmaktansa ölmeyi tercih ederim..."

(Adana, kadın, yaş 21, üniversite öğrencisi, doğma büyüme Adanalı)

Yukarıdaki vakaların aksine, erkeğin ailesinin böyle tecavüze uğramış ve bekaretini kaybetmiş bir kızla evlenmesini istemediği örnekler de var! Böyle bir anlayış bize, namus kavramıyla ilgili standartlardaki cinsiyet ayrımı, ve erkek tecavüzcü olsa da bir vücudunu erkekten korumanın bir kadının görevi olduğu inancı konusunda ipuçları vermektedir.... Bu tür vakalarla ilgili görüşmelerden alıntılar aşağıda verilmiştir:

"-... bu kişi tutuklandı, fakat kefaletle serbest bırakıldı.

Kimse evlenmelerini istemedi mi?

Hayır, hiç böyle birşey olmadı. Tabii kızın ailesi böyle birşeyi bekledi, çünkü olaydan sonra etraftaki insanların onlara karşı tavrı değişmişti; herkes onlar hakkında olumsuz düşünüyordu. Düşünün. Bir toplumda

yaşıyorsunuz, ve herkes değil ama çoğu kişi sizin hakkınızda olumsuz fikirlere sahip. Bu durumdan kurtulmak için onları evlendirmenin daha mantıklı olduğunu düşünebilirsiniz. Fakat oğlanın ailesi bunu istemedi. Çok kendinden emin bir durumdaydılar.

Güçleri nereden geliyordu?

Ne olabilir, tabii ki maddi zenginlik. Zengin bir aile, ve eğer mahkum olsa bile onu hapisten çıkartmanın bir yolunu bulurlar; o yönden bir sorunları yoktu..... Kızın ailesi güçsüz ve dezavantajlı durumdaydı, o nedenle oradan göç etmek zorunda kaldılar. (Batman, kadın, yaş 24, üniversite mezunu, psikolog, Diyarbakırlı)

Şimdi şöyle birşey. Olay olduğunda ben oradaydım. Birisi geldi ve bize tecavüzü haber verdi. Petrokent' te yedi erkek bir kıza tecavüz etmişti. İçlerinden biri kıızı seviyordu, fakat birlikte olduklarında fazla dikkatli değildi, ve kız bekaretini kaybetmişti. Sonra arkadaşları da kızla ilişkiye girdiler. Sorumluluğu tek başına taşımak istemeyen çocuk, arkadaşlarını da getirmişti, ve onlarla birlikte olsa da hala kendisine ait olduğunu söyleyerek kıızı kandırmıştı.

Kız gerçekten bu çocukla evlendi mi?

Duyduğuma göre çocuğun ailesi, oğullarını dava etmemeleri için kızın ailesine para verdi. Ve onlara bu kıza yedi kişi tarafından tecavüz edildiğini, bu nedenle ailelerine uygun olmadığını söylediler. Ve oradan gideceklerini söylediler. Kızın ailesine büyük miktarda para verdiler ve kız onlardan hiçbirisiyle evlenmedi.

Allah Allah, kıza kendi oğulları tecavüz ediyor, ve hala bu kızın kendi aileleri için uygun olmadığını söylüyorlar. Tecavüz eden onların oğlu!

Öyle, ama onların da sosyal bir çevresi var. Olaydan psikopatik bir vaka olarak bahsediyorlar. Ve yedisi tarafından tecavüz edildikten sonra kız yalnız başına kalıyor. Problemi parayla çözdüler."

(Batman, erkek, yaş 21, liseyi dışarıdan bitirmiş)

Tecavüzcünün kızla evlenmek istemediği durumlarda, aile etraftaki insanların bu tür negatif reaksiyonları ile karşılaşarak, aşağıdaki örnekte olduğu gibi şehiri terk etmek zorunda kalabilirler:

"Bu olay bütün Silvan' da duyuldu. Ve Silvan halkı "onların evinde ne işi varmış", "zaten ona karşı birşeyler hissediyordu" türü şeyler söyleyerek kıızı suçladılar. (Kıza arkadaşı tarafından tecavüz edilmişti) Ve hiçkimse oğlanın ailesi hakkında birşey söylemedi, kızın ailesi her yerde eleştiriliyordu. Babası kahveye gidemiyordu. Adam baskılar nedeniyle alış verişe bile gidemiyordu, ve aile şehiri terk edip başka yere yerleşmeye karar verdi." (Batman, kadın, yaş 24, üniversite mezunu, psikolog, Diyarbakırlı)

Yukarıda sıraladığımız bütün vakalar evlenmemiş kadınlarla, ve çoğunlukla genç kızlarla ilgilidir.

Evli bir kadının kaçırılması veya tecavüze uğraması durumunda, insanların tepkileri daha sert ve daha acımasız olmaktadır. İnsanlarda, bu şartlar altında en iyi çözümün kadını öldürmek olduğunu düşünme eğilimi vardır.

Bize anlatılan bu kategorideki hikayeler arasından biri, çocuğu ile birlikte kaçırılan bir kadın ile ilgilidir. Kadının kaçırılma sebebi kocasının işi ile ilgili bir konuydu, ve kaçırılanların elinden kurtulan kadın ablasının evine gitmişti. Hem kadının hem de kocasının ailesi duruma çok olumsuz tepki gösterdiler, ve bu durumu temizlemek için hem kadının hem de kocasının öldürülmesine karar verdiler. Kadını destekleyen ablasına da baskı yaptılar ve ölümle tehdit ettiler. Sonuçta ablası "Size daha fazla bakamam, benim de ailem var" diyerek onları evden kovdu. Sonra kadın bir devlet kuruluşuna gitti. Olayı bize bu kuruluşun bir çalışanı anlattı. (Adana, kadın, sosyal hizmetler görevlisi)

Gözaltında iken saldırıya ve tecavüze uğradığını söyleyen başka bir evli kadın, aile meclisinin hakkında ölüm kararı verdiği bir kurbandı, ve biz kendisine İstanbul' da o esnada ona yardımcı olan STK üyesi aracılığıyla ulaştık. Hikayesi oldukça karışık ve birçok tezat içeriyordu, fakat kendisi bize aile fertlerinin gözaltında iken tecavüze uğradığını duyduklarında çok olumsuz davrandıklarını, onu evlatlıktan reddettiklerini, ve serbest kaldığında öldürmeye karar verdiklerini anlattı. Kadın bize evlatlıktan reddedildiğini, ve babasının eğer karara karşı gelirse annesini de aynı mezara girmekle vs. tehdit ettiğini söyledi. Daha sonra kendi başına bir hayat sürebilmesi için birçok kadın ve insan hakları kuruluşunun üyeleri kendisine yardımcı olmuşlar. (İstanbul, kadın, yaş 28, okula gitmemiş, Güneydoğulu)

Öte yandan, sayıları fazla olmasa da soruna sahip çıkan, ve tecavüze uğrayan kızlarına destek vermeye çalışan aileler de var. Ailelerin bu olayları çözme biçimi sosyo- ekonomik şartlarına bağlı, ancak bu insanların çoğu şehirlerde yaşıyor ve STK ve diğer kuruluşlarla temas kurma şansları var. Örneğin bir vakada, zeka özürlü kızı tecavüze uğrayan bir anne olayı bir kadın kuruluşunda çalışan arkadaşına anlatmış. Bu olayı gizli tutuyormuş, çünkü aile öğrenirse kızı öldüreceklerinden korkuyormuş. Kıza tecavüz eden üniversite öğrencisi psikolojik tedaviye gönderilmiş ve ailesi kızı hiçbir ceza vermemiş. Diğer üç vakada, tecavüze uğrayan kızların aileleri ilgili kuruluşlara müracaat etmişler ve söz konusu saldırıyı anlatmışlar; bazıları kuruluşlardan destek almışlar, ve kurbanlardan bazıları psikolojik destek görmüş. Bu vakalardan alıntılar aşağıdadır:

(Bu olayda, bize hikayeyi anlatan kişinin amcasının kızı bir geneleve satılmak amacıyla kaçırılmış, ve kısa bir süre sonra farklı bir kasabada bulunmuştur.)

Elbette harekete geçip dava edeceğiz. Bu bizim en doğal hakkımız. Eğer yapmazsak başka kızlar da kaçırılabilir. Elbette intikam veya kan davası peşinde değiliz. Eğer tutucu ve dar görüşlü olsaydık, yasal şikayette bulunmaz, gidip onları öldürürdük. Böyle bir şey olmadı. Aileleri bize de

geldiler ve çok büyük miktarda para teklif ettiler. Kabul etmedik. Babam kabul etmedi.

Çocuklara hiçbir şey yapmadınız mı?

Hayır yalnızca resmi olarak şikayetçi olduk. Gereken neyse adaletin yapmasına karar verdik....

Aile şu anda amcanızın kızına karşı nasıl davranıyor?

Geçekten çok olumlu. Bir sorun yok. Hiçbir şey olmamış gibi. Şu anda nişanlı, ve ileride düğünü olacak. Sorun yok. Kızı cezalandıramayız. Bir hafta boyunca cehennem hayatı yaşamış olan kızı cezalandırırsak, aklını kaybeder. Tamamen çıldırır. Ona karşı samimi davranıyoruz. "İstenmeyen bir şey meydana geldi" dedik, ve onu daha iyi hissetmesi için gezmeğe çıkarttık; bu olayı unutması için her şeyi yaptık." (Adana, erkek, yaş 20, lise mezunu- üniversiteye hazırlanıyor, Mardinli)

Başka bir olayda, baba kızına tecavüz eden kişiyi dava etti, ve kendisine kızını öldürmesi için baskı yapan ailesinden kızını uzak tutmak için aşağıdaki seklide davrandı.

"Baba 'Ben bunu yapamam; kızımı öldüremem. Ben böyle düşünüyorum, böyle şeylere karşıyım, fakat ben yapmazsam bir başkasına yaptıracaklarından korkuyorum... Bu kız sizin; ben bunu görmedim, duymadım' dedi. Kızını buraya getirdi ve biz onu korumaya başladık. .... Onu bazı faaliyetlere de dahil ettik. Yalnız olmadığını hissetmesi önemli. Eğer yalnız olduğunu düşünmeye başlarsa üstesinden gelemeyebilir." (Adana, kadın, orta yaşlı, Adana' da bir ilçe belediyesinde, özellikle kadın sorunları ile ilgili bir birimde çalışıyor)

Bize anlatılan vakalar içinde dört tanesi farklı kuruluşlara (aile fertleri veya kendilerine yardım etmek isteyen kişiler aracılığıyla) ve siyasi partilere sığınmış kadınlar ile ilgiliydi. Bu tür bir koruma kurbanın hayatını kurtarmak için önemlidir, fakat söz konusu kuruluşlar kadınları uzun süre tutmak veya onları psikolojik ya da ekonomik yönden desteklemek için gerekli hizmetlere veya imkanlara sahip değilse, özellikle de kuruluşlar kurbanların kritik durumunun tam olarak farkında değilse, bu insanların yardımları çok sınırlı kalıyor, ve bazen trajik sonu engelleyemiyorlar. Örneğin, çoğu zaman kurbanlar, eğer 18 yaşından küçük iseler SHÇEK (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu) yurtlarına (bazen de eğer daha büyük iseler aynı kurumun kadın sığınma evlerine) yerleştiriliyorlar. Ve aile hangi yurttan olduklarını öğrendiğinde yurt müdürünü ikna ederek onları geri alabiliyor. Bir kadın, yurttan geri alındıktan sonra ailesi tarafından öldürülmüştür.

4H. "Namussuz Davranış" ve Namus Cinayeti Deneyimleri: İlgili Faktörler, Tepkiler ve Sebeplerin Yorumlanması

Yukarıdaki vakalar bize, temelde o yörenin bir kadının (evli olsun ya da olmasın) vücudunun ve cinselliğinin nasıl kontrol edileceğini belirleyen kurallarına dayanan farklı sözde "namussuz davranış" türlerinin, farklı

sonuçları olduğunu göstermiştir. Her zaman olaya karışan kadının veya adamın, ya da her ikisinin öldürülmesiyle sonuçlanmazlar, fakat genellikle kurbanın veya "berdel" yönteminde olduğu gibi aileden başka bir genç kızın vücudu üzerinde pazarlıklar içeren daha barışçıl görüşmeler gerçekleşebilir. Kızın ailesinin görüşme yolunu açma kararı, barış yapmak olarak adlandırılır, ve kızın ya da sevdiğinin ne istediği ile hiç ilgisi yoktur. Tamamen onların dışında, parçası oldukları topluluk tarafından belirlenir. Kararı alan aile fertleri de topluluğun bir parçasıdır, topluluğun kuralları ile bağlıdır, ve görüldüğü kadarıyla topluluk dışında sosyal yaşantıları yoktur. Kadının cinselliğinin kontrol edilmesi, topluluk içerisinde diğer birçok ilişkinin kontrol edildiği önemli mekanizmalardan birisidir, ve bunlar daha derin araştırmayı hak etmektedirler.

Hikayeler bize göstermiştir ki, herbir vakada farklı faktörler ve bu faktörlerin farklı kombinasyonları, sözde "namussuz davranışın" nasıl karşılandığını etkilemektedir. Tüm bu vakalar konusunda tam ve yeterince derin bilgimiz olmamakla birlikte, namus cinayetlerinin dinamiklerini veya namussuz davranış karşısında diğerlerinin tepkilerini anlamamıza yardımcı olacak bir dizi faktörü sıralamak yine de mümkündür. Aşağıdaki faktörlerin, herbir vakayı anlamak ve yorumlamak bakımından önemli olduğuna inanıyoruz:

- **İlgili kadının medeni hali:** Herbir vakanın karmaşıklığına rağmen, evli kadınların daha şiddetli şekilde cezalandırıldığı, bekar bir kız içinse "barışçıl anlaşma" ihtimalinin daha yüksek olduğu görülüyor. Kadınların bir kez evlendikten sonra kocalarının malı haline gelmesi, fakat o malın eski sahiplerinin (kadının ailesi) hala üzerinde sorumluluk sahibi olmaları, aynı zamanda kocanın ailesinin de söz sahibi olması, herşeyi daha karmaşık hale getiriyor ve pazarlığa pek yer bırakmıyor. Sözü edilen "namussuz davranışa" karışan hem erkeğin hem de kadının evli olması durumunda karmaşıklık daha da artıyor.
- **Tarafların sosyal ve ekonomik durumları:** Görülüyor ki, zengin veya güçlü bir aile kızlarının kendilerinden daha fakir ve daha düşük statüdeki bir ailenin oğlu ile "namussuz ilişki" içinde olmasını kabullenemiyor. Fakat erkeğin ailesi zengin ise farklı anlaşma ihtimalleri olabiliyor, örneğin kızın ailesine yüksek başlık parası ödemek, veya şehri terk etmeleri için yüksek miktarda para vererek herşeyi örtbas etmek gibi. Elbette tüm bu olaylarda, bu insanların nerede yaşadığı, topluluklarının ne derece kapalı olduğu, ve olayın ne derece duyulduğu da önemlidir.
- **Sosyal çevre/ Sosyal baskı:** Akrabalık bağlarının güçlü olduğu, ve insanların kendi küçük dünyaları dışındaki ilişkilerinin çok sınırlı olduğu toplumlarda, özellikle köyde (veya şehirde, fakat çoğu kişinin akraba olduğu veya birbirini tanıdığı ilçelerde) yaşıyorlarsa, ailenin namuslarına zarar verenlere karşı tavrı çok acımasız olabilir. Kapalı bir toplulukta bu tür olaylarla ilgili bilgiler çok hızlı yayılır, dedikodular başlar, akrabalar işe karışmaya başlar ve aile prestijini tekrar kazanmak için birşey

yapması konusunda baskı altında kalır. Aile çevreleri tarafından empoze edilen yol ve yöntem tam olarak uymak istemezse, geriye kalan tek seçenek başka bir yere göç etmektir. Bazen başka yere göç etmek ve akrabalar ve yakınlardan uzakta yaşamak, ailenin duruma göre işi daha yumuşak cezalarla sonuçlandırmasını sağlayabilir. Bir kişinin aşiret bağlarının bir şekilde zayıflaması da benzer etkiler yapabilir.

İnsanlar arasındaki bağlı ne kadar yakın olursa olsun, eğer aile olanları bir sır olarak tutmayı başarabilirse, ceza vermeden barış yapma veya olayı kapatma şansı artar. Öte yandan, olayı gizlemenin, çifti evlendirmenin, veya farklı pazarlıklar ile olayı örtmenin imkansız olduğu durumlar vardır. Bu durumlar arasında kadının hamile olması, tecavüzcünün kadın ile evlenmeyi reddetmesi, veya ilgili ailelerin ekonomik ve sosyal durumları arasında uçurum olması sayılabilir. Bu tür vakalarda, sosyal çevreden gelen tepkiler genellikle aileleri çok katı önlemler almaya yönlendirmektedir.

- **Etnik ve Dinsel Kökenler ve İlişkiler:** Evlilik, aile ve namus ile ilgili kuralların; örneğin amca çocuğu ile evlenmenin önemi, bekaret, başlık parası, karşılık olarak kız vermek (berdel) gibi, aşiretlerin hem ekonomik gücü hem de sosyal integrasyonu yönünden önem taşıdığını gözlemledik. Kadın vücudu ve cinselliğinin kontrolü yoluyla, diğer kuvvet ilişkisi türlerinin kontrolüne yol açan mekanizmalar olarak süregeliyorlardı. Görüşmelere katılanlar tarafından da anlatıldığına göre, kişinin ait olduğu aşiretin gücü ve etnik kökeni, ve ailesinin aşiret içindeki gücü, bir "namussuz davranış" durumunda ailenin tepkilerini ve olayı çözme şekillerini etkiliyordu. Ayrıca Kürt ve Arap aşiretlerinin bu tür sorunları çözmek konusunda farklı eğilimleri olduğu, ve Arap aşiretlerinde para karşılığı barış yapmanın daha yaygın olduğu da vurgulanmıştır. Topladığımız veriler bu tür farklı açıklamaya yeterli olmasa da, bu bakımlardan daha fazla araştırmayı gerektiren farklılıklar olduğunu söyleyebiliriz.

Belirli dinlere ve mezheplere inanç bakımından da benzer şeyler söylenebilir. Dinlerin, özellikle de bölgedeki en yaygın din olan İslam' ın konu üzerindeki etkileriyle ilgili bilgimiz de sınırlı. İnsanlar namus konularındaki davranışlarını ve tepkilerini dinsel inançlarına bağlasalar da, durum genellikle çok gelişkilidir.

Bazı kişiler kadını veya adamı din öyle emrettiği için öldürdüklerini söylerken, öte yandan diğerleri dinin (yani İslamın) insan öldürmeye karşı olduğunu çünkü hayatın bize Allah tarafından verildiğini ve yalnız Allah tarafından alınabileceğini söylemişlerdir. Ayrıca, imamların ve diğer dini kişilerin sık sık söylediği gibi, bazı Kuran ayetlerine göre zinanın hiçbir zaman kesin olarak tespit edilmesi mümkün değildir, çünkü bunun için topluluktan dört güvenilir kişinin söz konusu çifti cinsel ilişki esnasında görmüş olması gerekir. Ve zina **kesin değilse**, ölüm cezası verilmemelidir.

Dinlerin ve mezheplerin bu konudaki farklılıkları ile ilgili olarak, Sünni ve Alevilerin erkek ve kadın ilişkilerini algılama şekilleri ve bunun neticesinde namus meselelerine tepkileri arasında bazı farklar olduğu söylenebilir. Alevi kişilerle yaptığımız görüşmelerden bazıları, hem erkeğin hem de kadının namusunun kendi saygınlıkları olduğunu vurgulayarak, bize algılama farklılıkları konusunda ipuçları vermiştir. Alevi ailelerinde namus meseleleri konusunda ailenin kontrolü olduğunu söyleseler de, "namussuz davranış" vakalarında genellikle barış yapma yolunu buluyorlardı. Ayrıca, ileride boşanmaya neden olmamak için, çiftin birbirini iyi tanıması gerektiğini de söylediler. (Şanlıurfa, erkek, yaş 50, üniversite mezunu, Kısas eski belediye başkanı.)

- Arabulucular veya kamu kuruluşları ya da STK' larının desteği: Birçok vakada, ilgili tarafların güvendiği bölgenin saygın kişilerinin veya akrabalar arasındaki saygın kişilerin, olayların yönünü değiştirdiği ve ailelerin barış yapmasına yardımcı olduğu gözlenmiştir. Bu kişiler olayı duyduklarında ya kendiliklerinden müdahale ederler ya da bazı akrabalar veya bölgenin insanları tarafından yardıma çağırılırlar. Olayların akışını değiştirebilen bir diğer faktör kamu kuruluşlarının veya STK' nın müdahalesidir. Bu çoğunlukla, olay kurbanlar tarafından (hayatları tehlikede ise) veya kurbanlara yardım etmek isteyen diğer kişiler tarafından olay güvenlik kuvvetlerine ya da diğer kamu kuruluşlarına intikal ettirildiğinde mümkün olmaktadır. Bu gibi durumlarda kurbanlar en azından bir süreliğine kuruluşlar tarafından korunabilir ve hayatları kurtarılabilir. Ancak, bu tür kurbanları korumak çok kritik bir konudur ve özellikle bu tür konularda hizmet vermek için organize edilmiş kadın sığınma evlerimiz mevcut değildir, en küçük yanlış hesaplanmış hareket büyük zarar doğurabilir.

Yukarıdaki faktörlere ek olarak, eğitimin, kişinin doğup büyüdüğü yer (özellikle kırsal alanlar) dışındaki yerlerde yaşama tecrübesi olmasının, namus cinayetlerinin önlenmesinde olumlu rol oynadıkları aktarılan kuruluşlar ve partiler ile bağlantıların "namussuz hareketin" doğurabileceği kötü sonuçları etkilediğini söyleyebiliriz. Eğer kızın babası veya yakın akrabalarından birisi kentli geçmişe sahip bir kişi ise, veya nispeten eğitilmiş ve siyasi partiler ya da STK ile ilişki içerisindeyse, aile en azından kızı öldürme konusunda farklı düşünmeye başlayabilir.

Bize "namussuz hareket" ve namus cinayeti hikayeleri anlatan kişilerin, tepkilerinden anlaşıldığı gibi farklı yaklaşımları vardı. Genel olarak, bu yaklaşımlar dört başlık altında toplanabilir:

1. Namus cinayetlerine tam destek verenler: Bu kişiler açıkça, namussuz bir insanın ölümü hak ettiğini, ve insanların namus uğruna öldürmesinin kaçınılmaz olduğunu söylediler. Eğer öldürülmezlerse, diğerleri de namussuzluk yapmaya cesaretlenirler ve bu tür olaylar devam eder. Bu kişiler bir bakıma namus cinayetlerinin ateşli destekçileri, ve bu tür cinayetlere verilen cezaların artırılmasını kınıyorlar.

2. Namus cinayetlerine şartlı destek verenler: Bu kişiler cinayetin doğru olmadığını, kimsenin bunu yapmak istemeyeceğini, fakat böyle bir "namussuz davranışla" karşı karşıya kaldığınızda ne olacağını kimsenin bilemeyeceğini savunuyorlar. Örneğin bir erkek karısının sadakatsizliğine şahit olursa, ve ayrıca başkaları tarafından da harekete geçmek için tahrik edilirse, kontrolünü kaybedebilir ve suç işleyebilir. Böyle bir durumda adaletsiz davranmış kabul edilemez. Bu kategorideki kişiler ayrıca kocasını aldattığı için kurbanı hatalı veya suçlu buluyorlar.

3. Namus cinayetlerine kaçınılmaz bir hareket olarak yaklaşanlar: Bu kişiler, özellikle toplumsal baskı neticesinde namus için öldürmenin kaçınılmaz olduğunu savunuyorlar. Özellikle fakir, güçsüz ve okuma yazması olmayan insanlar için aşağılama ve dışlanmaya tahammül etmenin çok zor olduğunu belirtiyorlar. Bu, esas olarak sosyo- ekonomik şartları ve sosyal çevreyi sorumlu tutarak, namus cinayetlerine destek vermenin daha örtülü bir şekli.

4. Namus cinayetlerine tamamen karşı olanlar: Bu grubun bir kısmı, "namussuz davranış" suçu işlemiş olsalar da insanların öldürülmesine karşı. Onlara göre bir insanı öldürmek prensipte yanlış. Diğer bir kısım fikirlerini dine dayandırarak savunuyor, ve kimsenin Allah' ın verdiği canı almaya hakkı olmadığını söylüyor. Bu insanlardan bazıları namussuz davranışın, kadını zorla evlendirerek veya bir şekilde tazminat vererek barış yapılmak yoluyla çözülmesini öneriyor. Bu grubun geri kalanı ise, namus cinayetlerini tamamen reddediyor ve sözde "namussuz davranışa" karışan kişileri suçlu olarak görmüyor.

Ayrıca gözlemledik ki, namus cinayetlerini tamamen veya şartlı destekleyen kişiler, söz konusu kadının medeni hali ve eylemin yapısına bağlı olarak farklı bakış açılarına sahip olabiliyorlar. Örneğin evli bir kadın için "öldürmek" meşru görülürken, bekar bir kadının evlendirilmesi çözüm olabiliyor. Kadının medeni halini gözetmeden "öldürmeyi" savunan kişiler, tecavüz durumunda veya kadının ilişkiye zorlandığının açık olduğu durumlarda bu eğilimlerini değiştiriyorlar. Bu tür durumlarda kadınları öldürülmemesi gereken kurbanlar olarak görüyorlar. Fakat, tecavüze uğrayan kadınların bile suçlu olduğunu ve öldürülmeleri gerektiğini düşünenler de var. Çocuklara ve çok genç kızlara tecavüz çoğu zaman çok ters tepki gören bir durum ve kurban masum kabul ediliyor. Ayrıca, çocukları öldürmenin dinen yasak olduğu, bu yüzden insanların öldürmek için büyümelerini beklediğini söylediler. Fakat elimizde böyle bir vaka yok.

Araştırmamıza cevap verenler, namusla ve namus cinayetleriyle ilgili olayların nedenlerini, aşağıdaki şekilde kategorize edebileceğimiz değişik faktörlere göre açıkladılar. Yorumlarında genellikle birden fazla neden söyledikleri için, kategoriler arasında kaçınılmaz olarak örtüşmeler var.

- **Sosyal, ekonomik ve demografik faktörlere dayalı açıklamalar:**

Bu kategoride insanlar, bu tür olayların nedenlerini en sık meydana geldikleri bölgenin sosyal ve ekonomik şartları ile, veya bu tür olaylara karışan insanların şartları ile açıklamaya çalışıyorlardı. Esasen, vurgulanan temel noktalar bölgenin sosyal ve ekonomik geriliği, feodal ve aşiret bağlarının hala devam ettiği toplumların sosyal ve kültürel özellikleri, ve değişime neden olan şartlar idi. İnsanlar geri kalmışlık sorunundan, ayrıca kadının konumu ve cinsler arasındaki ilişkilerle ilgili yeni değerlere yol açan sosyal değişim ve şehirleşme sorunlarından söz ettiler. Bu kapsamda, sorun toplumun farklı kesimlerince farklı noktalar vurgulanarak; toplumların daha geniş, yapısal özelliklerinden, veya genellikle "bozuk düzen" olarak özetledikleri günlük hayat tecrübelerinden bahsedilerek tartışıldı. Burada adı geçen konular yoksulluk, işsizlik, okuma yazma bilmemek, gelişmemişlik, güçlü gelenekler, akrabalar ile evlilik (öncelikle amca çocukları ile), genç yaşlarda zorla evlendirilme, çok eşlilik vs. idi. Bu faktörleri vurgulayan kişiler genellikle bu bölgelerdeki sorunları çözmek için doğru politikaları uygulamayan devleti suçluyorlardı.

İstanbul' da, özellikle doğma büyüme İstanbul'lu olanlar, namus cinayetlerini bir kırsal alan sorunu olarak, özellikle de ülkenin geri kalmış Doğu ve Güneydoğu' sunun problemi olarak, ve kendilerinden uzak, yalnızca bu tür olayları gazetede okuyup TV' de görünce etkilendikleri sorunlar şeklinde görerek tartıştılar. Konumları daha ziyade, "diğerlerine" ait bir sorunu analiz eden uzak bir gözlemci gibiydi. Bu sorunun yalnızca şartlar değiştirilerek çözülebileceğini söylüyorlardı; çoğunlukla yapılması gerekeni yapmayan devleti suçladılar ve bu insanlara acıdıklarını ifade ettiler.

İlginç bir şekilde Şanlıurfa' da da benzer değerlendirmeler kırsal kökenli genç üniversite öğrencileri tarafından yapıldı; namus cinayetlerinin bölgelerinde kırsal alanın bir sorunu olduğunu, zamanla değiştiğini ve kentli yerleşimlerde meydana gelmediğini söylediler. Aşağıdaki ifadeler, farklı şehirlerdeki insanların konunun farklı yönleri üzerinde bu yaklaşıma uygun şekilde nasıl yorumlarda bulduklarını göstermektedir:

"Eğitim seviyesi çok önemli. Siirt veya Kars olması önemli değil. Niğde de büyük bir şehir değil, fakat orada eğitim seviyesi oldukça yüksek. Töre kaynaklı namus cinayetleri orada olmaz. Fakat Türkiye' nin Doğu ve Güneydoğu' sunda, buradaki yaşam biçimleri, feodal bağların hala güçlü olması, ataerkil aile yapısı nedeniyle, ne yazık ki namus cinayetleri bir çözüm olarak görülüyor... toprak ağası veya aşiret reisinin sözleri kanun gibi görülüyor." (Adana, erkek, yaş 50, üniversite mezunu, emekli öğretmen, doğma büyüme Adanalı)

"... Oradaki insanlara eğitim verilmiyor... Töre cinayetlerinin tek sebebi devlet, toprak ağaları, imamlar, molla ve şeyhlerdir.... Birinci sorumlu

devlettir..... ve en sonuncusu aile meclisidir.” (Adana, erkek, yaş 17, lise mezunu, Diyarbakırlı)

“..... kesin olarak sorumlu tutuyorum (hükümeti). Eğer böyle yapmasaydı, Batman’ a fabrikalar ve iş imkanları getirseydi... Bakın, şu anda Batman’ da kaç kişi kaldı? Neredeler? Hepsi İstanbul’ da, büyük şehirlerde. Neden oralara gidiyorlar? Günlük nafakaları için.” (Batman, kadın, yaş 42, okula gitmemiş, Siirtli)

“..... Bunun nedeni bireylerin birey gibi davranamaması. Eğer buradaki insanlar birey olarak davranabilseydi, muhtemelen kendi kararlarına göre hareket ederlerdi, ve o zaman aile, aşiret veya köy kararlarına karşı gelebilirlerdi...” (Batman, kadın, yaş 28, üniversite mezunu, avukat, doğma büyüme Batmanlı)

“Kadınlar kendi ekonomilerini kontrol edebildikleri zaman, erkek ezilmiş hissediyor. O zaman sorun başlıyor, çünkü erkeklerin doğa, Allah tarafından verilmiş bir güçleri var; güç ve cesaret. Erkekler buna dayanamıyor, ve sonuçta boşanma, cinayet ve böyle şeyler meydana geliyor...” (Adana, erkek, yaş 54, ilkokul mezunu, çocukluğundan beri Adana’ da)

“Bir aşirete mensup olmanın verdiği güç, insanların suç işlemenin önemini küçümsemesine neden olabiliyor, “aşiretten bir çocuk hapse girer ve bir süre kalırsa ne olur ki” diyebiliyorlar....” (Şanlıurfa, erkek, yaş 53, üniversite mezunu, gazeteci, doğma büyüme Şanlıurfalı)

“.... Devlet buradaki sorunlara çözüm üretmiyor, toprak ağalarını destekliyor. Cezaları artırmak yeterli değil; okullara, kızların çalışacağı yerlere ihtiyacımız var...” (Şanlıurfa, kadın STK’ nda kadınlarla yapılan grup görüşmesinden)

- **Ataerkil ilişkilerin vurgulandığı açıklamalar:** Bu yaklaşımı savunanlar, bu tür suçların erkeklerin kadınları, özellikle kadınların cinselliğini kontrol etme hakkına sahip olduklarını düşünmeleri, ve güçsüzler üzerinde güç uygulamaları sebebiyle meydana geldiğini açıklamaya çalıştılar. Sorunu cinsiyet rolleri ile, medyanın genel olarak kabul görmüş cinsiyet rollerini ön plana çıkartması ile, tecavüz ve sonuçları ile, kızların kendilerine tecavüz eden kişiyle evlendirilmesi ile, yasal sistemin nasıl ataerkil yapıya hizmet ettiği ile vs. bağlantılı olarak açıklamaya çalıştılar. Bu görüşü destekleyenler arasında farklı mesleklerden insanlar vardı, örneğin psikologlar, avukatlar, gazeteciler, ve farklı STK üyeleri, özellikle İstanbul’ daki - ve az da olsa başka şehirlerdeki - kadın kuruluşlarının üyeleri vardı. İstanbul’ da, bu grubun göç etmiş ailelere mensup ve yakın çevrelerinin dışına çıkmayı başarmış olanlar da dahil, muhtelif STK faaliyetlerine katılmış genç kadınları da kapsadığını görmek ilginçti.

Bu görüşe sahip kadınların aynı zamanda, kadınlara karşı şiddet ve namus cinayetlerine karşı mücadele konusunda kadınların bilinçlendirilmesine de genellikle önem verdikleri gözlemlendi. Adana' da bir belediye başkanı (31 yaşında politik bir kadın), açıkça kadınların kendileri için mücadelede öncü olmaları gerektiğini; bunu başkalarına bırakmamaları gerektiğini söyledi.

- **Ailenin rolüne dayalı açıklamalar:** Bu görüşü destekleyenler genellikle ailelerin nasıl değiştiğinden, aile üyeleri arasındaki bağların nasıl zayıfladığından şikayet ettiler, ve çocukların kurallar, gelenekler ve din konusunda iyi eğitilerek yoldan sapmalarını ve uygunsuz kişiler ile ilişki kurmalarını önlemenin önemini belirttiler. Ancak bazıları, ailelerin genç erkekler ve kızlara, özellikle de kızlara baskı uygulamak bakımından olumsuz etkilerini de tartıştılar. İstanbul a göç etmiş ailelerde güçlü bir biçimde gözlemlediğimiz bu yaklaşım, ziyaret edilen tüm şehirlerin halkında da görülebiliyordu. İnsanlar eski nesilleri genç nesiller ile, veya geleneksel erkekleri daha 'modern' olanlar ile (karılarını sıkı tutmayanlar) kıyaslıyor, veya TV' nin kötü etkisi altında olan gençlerden şikayet ediyorlardı.

Çocukların sosyalleşmesi ile ilgili olarak, bazıları "*gençleri sıkı kontrol altında tutmanın ve onlara Allah korkusunu öğretmenin*" önemini vurguladılar, diğerleri (özellikle öğretmenler gibi bazı profesyoneller) çocuklar üzerinde aşırı baskının ters sonuçlar vereceğini belirttiler. Namus ile ilgili dramatik olaylar yaşamış 17 yaşındaki genç bir kadın, genç kızların aile baskısından kurtulmak için evden kaçarak gerilla olduklarını söyledi. Ayrıca, dağlara çıkıp gerilla olmanın namussuzluk olarak kabul edilmediğini, fakat bir kadın STK' na gitmenin ise namussuzluk olarak görüldüğünü söyledi. (Batman, kadın, yaş 17, ilkokul mezunu, Mardinli). Genç kızları baskı altında tutmanın olumsuz sonuçları, Şanlıurfa' lı kadınlarla grup görüşmesinde de dile getirilmişti. Katılımcıların kendi sözleri ile konu aşağıdaki şekilde tartışıldı:

"Herşeyden önce insanın iyi bir ailesi, iyi ilişkileri olmalı. Örneğin arkadaşlarım hırsızsa, ben de hırsız olurum... eğer bir kadın bir fahişe ile arkadaşlık ederse, o da fahişe olur..." (İstanbul, erkek, yaş 29, ilkokul mezunu, Karadenizli)

"Burada aileler çocuklarına şevkat göstermez, o yüzden bu tür olaylar yaşıyoruz. Ailemde mutlu değilsem, ve bir erkek bana beni sevdiğini, bana aşık olduğunu söyler ve benimle ilgilenirse, onunla birlikte giderim. Neden? Çünkü şevkate aşığım. Evde hiç şevkat görmediğim için isteyerek giderim." (Batman, bayan, yaş 19, okula gitmemiş, Gercüşlü)

"Kızım hiçbir zaman bir erkek ile kaçmaz, çünkü ona evde iyi bir temel [ahlak bakımından] verdim." (Şanlıurfa, erkek, yaş 35, ilkokul mezunu, doğma büyüme Şanlıurfalı)

"Şanlıurfa' daki genç kızların çoğu üzerlerindeki kısıtlamalar nedeniyle depresyonda; bazıları çareyi evden kaçmakta, hatta sokaklarda yaşamakta buluyorlar. Kadınlar da, bazı tabuları o kadar içselleştirmişler ki, kendi kendilerini sıkı kontrol altında tutuyorlar..." (Şanlıurfa, kadın STK' ndaki grup görüşmesinden)

- **Erkeğin sosyal baskı neticesinde çaresiz kalması:** Bu yaklaşımı savunanlar erkek üzerindeki baskıların altını çiziyorlar, veya erkeklerin nasıl sosyal çevrelerinin baskısı altında olduğunu ve aslında bu tür suçlara zorlandığını gösteren hikayeler anlatıyorlar. Toplumsal baskılar o kadar kuvvetli ki, erkekler toplumun bir parçası olmak istiyorlarsa başka seçenekleri yok. Adana' da bir grup görüşmesinin katılımcılarından birinin sözleri ile "Bütün aşiretin yediden yetmiş sürgün edilmemesi için öldürüyorlar. Ve sonra katili övüyorlar." (Adana, bir kurbanın Şanlıurfalı ailesi ve akrabaları ile grup görüşmesinden) Sonuç olarak, erkekler kendi topluluklarının geleneklerine ve ahlak kurallarına karşı çıkmaktansa devletin kurallarına karşı çıkmayı tercih ediyorlar. Başlarını dik tutarak bu topluluk içerisinde yaşamaya devam etmek istiyorlar. Küçük bir çocuk oldukları dönemden beri onlara öğretilen bu. Bu ayrıca, namus cinayeti işleyenlerin hapiste prestijli bir konumu olmasıyla ve diğer mahkumlardan saygı görmeleriyle de alakalı. Ve tabii ki böyle bir hareket topluluk içindeki statülerini yükseltiyor. Öte yandan, en önemli nokta sosyal baskının rolünün abartılması namus suçu işleyenlerin meşrulaştırılmasına (ve cinayete karışan tüm ailenin toplumun kurbanı gibi görülmesine) yol açabilir, aynı şekilde sosyal ve ekonomik koşulların gücünün abartılması da özellikle bazı bölgelerdeki cinayetleri ve katilleri meşrulaştırabilir.

Toplumun dışarıdan baskısı, namus suçlarına yakından tanık olmuş erkek ve kadınların (özellikle Şanlıurfa' daki bazı profesyoneller de dahil) ifadelerinde daha yaygındı. Bu insanların çoğu, namus suçlarıyla ilgili daha çok hikaye duymuş ve gerek ailelerinde, gerekse köylerinde vs. bu suçlarla ilgili daha çok doğrudan tecrübe yaşamıştı. Ancak, bu tür hikayelere avukat, sosyal görevli, STK üyesi vs. sıfatıyla tanıklık eden veya duyan profesyoneller arasında da erkeklerin sosyal baskı kurbanı konumunu vurgulayan birçok kişi vardı. Aşağıdaki ifadeler onların görüşlerini yansıtmaktadır:

- "Başka ne yapabiliydik? Bu bizim sosyal yapımız. Eğer bunu yapmasaydık insanlar bizimle alay ederdi. Bizi aşağılardı. Ben de bu olayları onaylamıyorum, fakat yapılması gerekiyordu. Eğer yapmasaydık ailemiz başlarını nasıl dik tutacaktı? (bir namus cinayeti kurbanının aile üyesinin sözleri, aktaran erkek, 28 yaşında, üniversite mezunu, İstanbul' daki göçmenlerin ve sürgün edilmiş kişilerin haklarıyla ilgili STK' nda üye)

- "İnsanlar bir anda canavara dönüşmez; toplum onlara baskı yapar; dedikodular başlar, ve aile "namuslarını" temizlemek gerektiğini düşünmeye başlar. Eğitimli olup olmamanız farketmez. Elinize bir silah verirler ve sizi kız kardeşinizi öldürmeye zorlarlar. Köyde dedikodular nedeniyle karısını öldürmemiş bir adama kimse selam vermezdi. (Batman, kadın, yaş 32, Siirtli)

- "... 'fırına gidiyorum yüzüme bile bakmıyor; kahveye gidip oturuyorum kimse bana selam vermiyor' dediler, içlerinden biri bu cinayetten kaçmak için İstanbul' a gittiğini, fakat ona sürekli telefon ettiklerini ve hatta 'eğer gelip öldürmezsen biz gelip seni öldürürüz' dediklerini söyledi" (Şanlıurfa, yaş 50, üniversite mezunu, avukat, doğma büyüme Şanlıurfalı, namus suçları mahkumları hakkında söyledikleri)

"Pişman değiller. Kaybettikleri statüye kavuştular. Konunun kritik noktası bu. Eğer bir insan öldürerek statüsünü yükseltiyorsa, eğer toplumu bu halde bırakmışsanız, bir dahaki sefer insanlar aynı suçu yine işler." (Şanlıurfa, erkek, yaklaşık 50 yaşında, avukat, namus davalarında sanık avukatı)

- "İnsanlar 'erkek gibi davran' dediklerinde, bu bile cinayet nedeni olabilir. Biliyorsunuz kadınlar toplumda ikinci sınıf vatandaş olarak kabul edilir, bir tür eksik insan (eksik etek tabirine atıfta bulunuyor) olarak algılanırlar... Hatırlıyorum, bir kadına benzetilmek bile insanları suç işlemeye itebilir." (Adana, erkek, yaş 30, gazeteci, doğma büyüme Adanalı)

- **Kişisel faktörleri veya bir çılgınlık anını vurgulayan açıklamalar:** Görüşülen kişiler içerisinde nispeten küçük bir grup, özellikle aile meclisi kararına dayanmayan namus cinayetlerinde kişisel faktörlerin önemini vurguladılar. İnsanların yalnızca psikolojileri bozulduğunda veya bir çılgınlık anında başka insanları öldürebileceğini söylemekle birlikte, aynı deneyimi yaşamadıkça insanın kendisini bu insanların yerine koyamayacağını da belirttiler. Hikayelerinin çoğunda kadınlar kocalarını aldatıyordu. Hikayeler çok benzerdi: Koca karısının sadakatsizliğini farklı kanallardan öğreniyor, takip ediyor ve bazen aşıkları birlikte yakalıyor. Görüşülen kişilerden birçoğu böyle bir durumda insanın kontrolünü kaybetmesini vurguladı, bu ifadelerden biri aşağıdadır:

- "Eğer karınız başkasıyla yatıyorsa, mesela a anda ne yapabilirsiniz? Her ikisini öldürürsünüz, ama bu çözüm mü? Ancak, geleneklerimiz ve kurallarımız böyle şeylere tolerans göstermemize izin vermezler... Ayrıca, insan bu şartlar altında kendisini kontrol edemez. Daha önce dediğim gibi, erkek namusu ve saygınlığı ile yaşar." (Adana, erkek, yaş 44, üniversiteden terk, Elazığlı)

Bu gibi durumlarda, işi çok ileri götüren veya olayı TV programlarında vs. anlatarak şov yapan kişiler de trajik sonu hazırlamak yönünden suçlu görülüyorlar. Bu tür açıklamalar yapan kişiler, çoğu zaman aynı şeyin eşleri tarafından aldatılan veya şiddete maruz kalan kadınlar için de geçerli olması gerektiğini savundular. O durumda kadının da karşılık verme ve başka erkeklerle beraber olma hakkı doğuyordu. Ne var ki, anlatılan hikayeler her zaman karılarını öldüren veya öldürmeye teşebbüs eden kocalar hakkındaydı.

- **Medyanın oynadığı rol:** Görüşmeye katılanlar namus cinayetlerinin nedenlerini anlatırken bu konu da tartışıldı. Çoğu kişinin medyanın rolünü olumsuz, kışkırtıcı, ayrımcı ve yalnızca teşhirci, fakat derinlemesine analiz etmeyen ve çözüm önermeyen bir rol olarak gördükleri ortaya çıktı. Medya bu olayların nedeni olmamakla birlikte, özellikle TV’deki magazin programları ile dolaylı bir şekilde cesaretlendirmekte ve tahrik etmektedir. Bu tür programlar birçok kişi tarafından çok eleştirildi, aşağıdaki imamın sözleri buna bir örnektir:

-"Ahlakımız TV’nin ahlakı oldu.... Bu gelenekler ve ahlaki değerlerin dejenerasyonuna neden oldu. Magazin programları olmamalı.... 'Televole' türü programlar yasaklanmalı. Ahlaksız programlar insanları kışkırtıyor." (Adana, erkek, yaş 39, lise mezunu, imam)

Kuruluşların yetersizliği: Bu konu özellikle, namus cinayeti muhtemel kurbanlarına destek vermeye çalışan kişilerce dile getirildi. Çabalarının söz konusu kişinin hayatını kurtarmakta yeterli olmadığını, çünkü ya onları uygun şekilde koruyacak kuruluşlar bulunmadığını ya da bu kuruluşların gerekli yardımı sağlama konusunda yetersiz olduklarını söylediler. Çalıştığımız tüm şehirlerdeki profesyoneller ve STK üyeleri de, bu tür vakalardaki yetersizliklerini ifade ettiler, ve kuruluşların yalnızca kişisel ilişkilere dayanarak kurbanları korumaya çalıştıklarını söylediler. Örneğin Batman’da Kadınları Destekleme Merkezi, Müftülük ve polisle birlikte çalışacak bir kriz birimi kurma projesi yaptı. Fakat proje il valiliğince kabul edilmedi. Kadının tehlike altında olması durumunda polise gidip sığınmasının yeterli olduğunu, onlarla birlikte çalışmaya gerek olmadığını, ve gerekirse aileler ile irtibata geçileceğini düşündüler. Genellikle STK aileyle yalnız başlarına temas kuramazlar ve dini makamların desteği gerekir. Ayrıca, kadınları koruyan, psikolojik yönden destek olan ve kendi ayakları üzerinde durmalarına destek veren kuruluşların olmaması da, kadınların her türlü riske açık şekilde yalnız başlarına kalmalarında olumsuz rol oynamaktadır.

5. Namus Cinayetlerine Karşı ne yapılabilir?

5A. Önerilerin Genel Özeti

Bu kısım ilk olarak, namus cinayetlerine karşı yapılabilecek hareket önerilerinin kısa bir özetini, ve daha sonra kişiler, profesyoneller kuruluşlar

tarafından yapılan önerilerin bir listesini kapsamaktadır; İstanbul için yaptığımız gibi, profesyoneller ve kuruluşlar tek bir grup olarak değerlendirilecektir. Dört şehirde yapılmış olan hareket önerileri birlikte verilecektir, çünkü çoğu birbiriyle çok benzer önerilerdir, ancak önerinin yalnızca bir şehirde, veya tüm şehirlerde yapıldığını, ya da bir veya iki şehirde vurgulandığını belirten notlar koyacağız. Ve son olarak konu üzerinde kendi değerlendirmelerimizi ve bir hareket planı önerilerimizi vermeye çalışacağız.

İlk olarak İstanbul' daki bulgularımız ile genel bir kıyaslama yaparsak, araştırma boyunca hareket önerileri bakımından çok benzer eğilimlerin devam ettiğini söyleyebiliriz. Bazı profesyoneller, STK ve siyasi partiler ve STK ile ilişkileri olan kişiler dışında, çoğu insanın hareket önerileri konusunda ciddi biçimde düşünmediği görülüyordu. Konunun çok içinde olan, sıkıntıları bilen ve hatta taşıyan kişiler bile, ya öneri getirmek konusunda çekingendiler, ya da çok genel şeyler söylüyorlardı. Bunun bir sebebi olaya çok umutsuz şekilde bakmaları, ve çok kolay değiştirilemeyecek bir şey olarak görmeleri olabilir. Bu hayatlarının bir parçası olmuş. Ayrıca, önerileri de hareket programlarında uygulanabilecek özel şeyler olmaktan ziyade çok genel talepler idi. Fakat yine de, çözemedikleri ve desteğe ihtiyaç duydukları sorunları dile getirdiler.

Batman ve Şanlıurfa' daki insanların cevaplarında umutsuzluk eğilimi daha belirgindi, bu durum hem konunun değiştirilmesi çok zor bir kader olarak kabul edildiğini, hem de böyle büyük bir problem karşısındaki insanların güçsüzlük ve umutsuzluğunu yansıtıyordu. Bu özellikle daha yaşlı ve eğitimsiz kadınların, ve şehirin nispeten tutucu ve kapalı topluluklarında yaşayan okuma yazmasız genç kızların yaklaşımlarında belirgindi. Diğer uçta, genç ve eğitimli insanlar, özellikle Şanlıurfa' daki üniversite öğrencileri, oldukça umutlu idiler ve olayların çok değiştiğini bu tür şeylerin yalnızca kırsal alanlarda devam ettiğini söylediler. Sonuç olarak ilk örnekte sorun gücün yetmeyeceği kimsenin bir şey yapamayacağı bir konu olarak görülürken, ikinci örnekte sorun marjinal ve zaman içindeki değişimlerle kaybolacak bir şey olarak görülüyordu.

Her şeyden çok umutsuzluk içeren birinci eğilim, bir hareket programını olumsuz etkilemesi bakımından önem taşımaktadır. İnsanların hareket programlarına ilgi duyabilmesi için herşeyden önce olayların değişebileceğine ve kendilerinin de değişimin öncüsü olabileceklerine inanmaları gerekir. Fakat, öncelikle bir topluluğun parçası olduklarına, bu topluluğun uymaları gereken kendisine ait kuralları olduğuna, ve yalnızca bu şekilde yaşayabileceklerine inandıkları için birey olarak davranamıyorlar. Ebeveynleri, aileleri, aşiret veya sülaleleri, köydeki komşuları her zaman kendilerinden daha önemli. Dolayısıyla, **herhangi bir hareket planının bu umutsuzluk duygularını silecek ve insanları, özellikle de kadınları, muhtelif yollarla güçlendirerek**

birey olarak hareket edebilecek duruma getirecek faaliyetler içermesi çok önemlidir.

Sayıları az olsa da, çoğunlukla erkekler, özellikle de genç erkekler arasında, namus ile bağlantılı suçlara yol açan gelenekleri değiştirmenin neredeyse imkansız olduğunu söyleyen bir grup vardı. Bazıları şiddete karşı olduklarını, fakat törenin (ahlak kurallarının) toplumun ve ailenin korunması ve kızların namuslu yetişmesi için önemli ve gerekli olduğunu söylüyorlardı. Sonuç olarak, şiddetin ortadan kalkması için birşey yapılması gerektiğini, fakat ahlak kuralları ve geleneklerin kalması gerektiğini söylüyorlardı.

Bazı politik ve STK çalışmalarına katılmış kişiler, Kürtçülük hareketi veya partisinin kadınları politize etmek ve serbestleştirmek için önemli olduğunu ifade ettiler. Elbette bunun kadınların durumu, kadın ve erkek ilişkileri ve namus konularında etkileri olur.

Bilinç yükseltme faaliyetleri ve özellikle kızlar için temel eğitim, ayrıca kadın sığınakları, acil telefon hatları ve acil durum istasyonları ihtiyacı da, araştırma yapılan tüm şehirlerde vurgulandı.

Kanunların değiştirilip namus cinayetlerine ölüm cezası verilmesi, görüşülen şahıslarca muhtelif nedenlerle etkin bir önlem olarak kabul edilmiyordu, buna karşın bazı profesyonellerce STK eğer iyi uygulanırsa bunun insanları suç işlemekten vazgeçirebileceğini düşünüyorlardı. Fakat namus cinayetlerinin daha sık görüldüğü bölgelerde, özellikle de Şanlıurfa' da, profesyoneller arasında bile cezalandırarak öldürme yönündeki sosyal zorunluluğun değiştirilemeyeceğini, ve hayat boyu namusunu kaybetmektense uzun yıllar hapiste yatmanın daha önemsiz görülebileceğini söylüyorlardı. Ayrıca, görüşme yapılan bazı kişilerce anlatıldığı gibi, insanlar ağır cezalardan kurtulmak için bu tür cinayetlere her zaman intihar süsü verebilirler.

5B. Öneriler

5B1. Şahısların Önerileri

1. Ekonomik Yapı ve Gelişme ile İlgili

- Doğu ve Güneydoğu Türkiye' deki feodal ilişkiler yıkılmalıdır
- Devlet Doğu bölgelerine daha fazla yatırım yapmalıdır
- İş imkanları artırılmalı ve işsizlik azaltılmalıdır
- Aşiret ve sülale ilişkileri yıkılmalıdır
- Kadınlar için daha fazla iş imkanı yaratılmalıdır

2. Eğitim ve Öğretim ile İlgili

- Doğu' daki yeni kuşakların daha iyi öğrenim imkanları olmalıdır

- Namus cinayetlerinin daha yoğun olduğu bölgelerdeki insanlara bilinçlendirme eğitimleri verilmelidir
- Aileler için özel bilinçlendirme programları
- Hem okul öğretimi hem de eğitim programları erkeklerin görüşlerini değiştirecek konuları kapsamalıdır.
- Dini ve kültürel eğitim programları **(yalnızca Şanlıurfa’ da önerildi)**
- Yetişkinlerin ve gençlerin mantalitelerini değiştirmek için farklı eğitim programlarında eğitilmesi
- Eşler arasında iletişim konulu eğitim programları **(yalnızca Adana’ da söylendi)**

3. Yasal Değişikler ile İlgili

- Namus cinayetlerine verilen cezalar daha ağır olmalı, hatta ölüm cezası verilmelidir
- Olaya katılan tüm kişilere ceza verilmelidir **(yalnızca Adana ve Şanlıurfa’ da söylendi)**
- Sık sık genel af olmamalıdır **(yalnızca Adana’ da söylendi)**
- Cezalar çok ağır olmamalıdır, çünkü bu aile fertleri için yıkıcı olmaktadır **(yalnızca Şanlıurfa’ da söylendi)**
- Devlet yasaları aşiret kurallarından önce gelmelidir

4. Özellikle Cinsler Arasındaki İlişkiler, Kadınların Hakları ve Konumları ile İlgili

- Kızlar için eğitim imkanları artırılmalıdır
- Kadınlar haklarını korumak konusunda eğitilerek kendilerine daha fazla güven duymaları sağlanmalıdır
- İlçeler düzeyinde gayri-resmi toplantılar ile genç kızların bilinçlendirilmesi
- Kadınlar için daha fazla iş

1. Kuruluşların Kurulması, Gelişmesi, İşbirliği ve Çalışma Şekilleri ile İlgili

- Siyasi partilerin (DEHAP adıyla söylenmiştir) ve STK’ nın yalnız sayıca değil, parasal olarak ta güçlendirilmesi
- Kadın sığınma evleri ve acil durum telefon hatları kurulmalıdır
- Camiler ve değişik mahallelerde insanların biraraya gelip çeşitli konuları tartışabileceği “tartışma odaları” kurulmalıdır **(yalnızca Şanlıurfa’ da söylendi)**
- İnsanların eğitilmesinde ziraat mühendisleri öğretmenlere, öğretmenler de imamlara yardımcı olmalıdır **(yalnızca Şanlıurfa’ da önerildi)**

6. Medya ile İlgili

- Diziler bu konuları ciddi şekilde işlemeli ve programlar daha eğitici olmalıdır
- Gençler üzerinde olumsuz etkisi olan ve onları ahlaksız davranışlara iten programlar yayınlanmamalıdır

7. Diğer

- Aileler çocuklarını yetiştirirken daha dikkatli olmalı ve daha koruyucu olmalıdır
- Aileler çocuklarına iyi bir dini eğitim vermeli ve Allah korkusunu öğretmelidir; çocuklarını geleneksel değerlere ve inançlara göre yetiştirmelidir **(İstanbul ve Adana' da)**
- Bu tür suçlara karışan aileler ile diyalog kurulmalıdır; iletişim ve psikolojik destek **(İstanbul ve Adana' da)**
- Evlilik şekilleri değişmelidir, evlilikler önceden kararlaştırılmamalıdır; birbirini seven gençlerin evlenmesine izin verilmelidir
- Gençlere ve özellikle kızlara baskı uygulanmamalıdır
- Cinsel ilişki anlayışını değiştiren cinsel bir devrim olmalıdır **(yalnızca Adana' da tecavüz kurbanı genç bir kadın)**
- Devlet memurları ve yerel yöneticiler kendilerini yerel halka kabul ettirmelidir; güven oluşturma'nın önemi **(Batman ve Şanlıurfa' da söylendi)**
- 70' ini geçmiş yaşlıları ortadan kaldıralım! **(özellikle STK ile teması olan Şanlıurfalı genç kızlar ve kadınlar tarafından yapılan bu öneri (!), matalitelerin topyekün değişebilmesi için kuşak değişimine olan gereksinimi dile getiren sembolik bir yöntem idi. Bu gereksinim bütün şehirlerde birçok kişi tarafından dile getirildi)**
- Namus ile ilgili anlaşmazlıklarda, saygın ve güvenilir kişiler aileler arasında arabuluculuk yapmalıdır **(yalnızca Şanlıurfa' da söylendi)**
- Konuya ilgi uyandırılmalı, kamuya açılmalı ve insanlara tanıtılmalıdır **(Adana' da)**

5B2. Profesyoneller ve Kuruluşların Önerileri

1. Ekonomik Yapı ve Gelişme ile İlgili

- Türkiye' nin doğusuna yönelik ekonomik gelişme programları
- Aşiretleri sona erdirmek için önlemler
- Feodal ilişkiler değişmelidir
- Kadınlar için daha fazla iş imkanları
- Politikacılar aşiret sistemine ve feodal ilişkilere destek vermemelidir **(özellikle Şanlıurfa' da vurgulandı)**
- Daha fazla eğitim ve istihdam yatırımı **(Şanlıurfa' da vurgulandı)**

2. Eğitim ve Öğretim ile İlgili

- Yetişkinler için eğitim programları
- Okullarda cinsellik eğitimi (**İstanbul ve Adana' da söylendi**)
- Toplumsal bilinci yükseltmek için devlet STK ile birlikte çalışmalıdır
- STK bireylere ve polis memuru, avukat, hakim, doktor, öğretmen vs. gibi ilgili profesyonellere yönelik çeşitli eğitim programları düzenlemeli; namus suçları ve kurbanları ile ilgili konulardaki sorumluluklarını öğretmelidir (**tüm şehirlerde çeşitli şekillerde söylendi**)
- Özellikle 4320 sayılı kanun (Ailenin Korunmasına Dair kanun) içeriği ve uygulanmasıyla ilgili eğitim programları
- Hapishanelerdeki, namus cinayetinden mahkum olmuş genç insanlar için rehabilitasyon programları (**yalnızca İstanbul' da söylendi**)
- İmamlara bu konuda daha aktif rol vermeye yönelik eğitim programları
- Şiddet kültürünü genelde değiştirmeye yönelik eğitim programları (**yalnızca İstanbul' da söylendi**)
- İnsan hakları veya kadın sorunları üzerinde çalışan tüm kuruluşlar bu konuyu eğitim programlarına dahil etmelidir
- İnsanları, özellikle kadınları yasal hakları konusunda bilgilendiren eğitim programları
- Her yaş grubu için eğitim imkanlarının artırılması
- Öğrencilere 4. – 5. sınıftan itibaren haklarının öğretildiği daha kapsamlı bir temel eğitim
- Resmi eğitim ile ilgili genel yaklaşım değişmelidir; daha eleştirel olmalıdır
- Öğretmenler kendilerini daha kolaylıkla öğrencilerin ve yetişkinlerin yerine koyabilecek şekilde eğitilmelidir
- Anne ve babalar için çocuklarını daha iyi anlama ve çeşitli sorunların farkında olma eğitimleri; ailece olayların bilincinde olma (**Batman ve Şanlıurfa' da vurgulandı**)
- Erkeklerin görüşlerini değiştirmeye yönelik resmi öğretim ve özel eğitimler; ve aile içi şiddet konusunda psikolog ve sosyologlar tarafından aile üyelerine, özellikle babalara yönelik eğitimler
- Öğretmenler için cinsiyet konularında özel eğitimler (**özellikle Batman' da vurgulandı**)
- Okullarda, aile içi şiddet, insan hakları ve kadın hakları konularında eğitim programları düzenlenmesi (**Batman ve Şanlıurfa' da vurgulandı**)
- Yalnızca kadınları değiştirmeye yönelik değil, erkekleri de değiştirmeye yönelik eğitim programları (**Batman ve Şanlıurfa' da vurgulandı**)
- Eğitim programlarında yerel ve/veya bölgeyi iyi bilen bölge dillerini konuşan (Arapça ve Kürtçe) kişiler çalışmalıdır

3. Yasal Değişikler ile İlgili

- Türk Ceza Kanunu, tüm namus suçlarını kapsayacak şekilde değiştirilmelidir; gerektiğinde aile meselelerine müdahale edebilmeyi

sağlayan gerekli yasal değişiklikler yapılmalıdır **(yalnızca İstanbul’ d söylendi)**

- Yasalar yerel değerler ve gelenekler üzerine kurulmamalıdır (yalnızca Adana’ da söylendi)
- Cinsel saldırıya, tecavüze ağır ceza verilmeli
- Bu suçlardan hüküm giyenlere daha yüksek cezalar hatta ölüm cezası verilmeli
- Daha ağır cezalar caydırıcı olabilir; fakat insanlar bunlardan haberdar olmalıdır **(yalnızca Şanlıurfa’ da söylendi)**

4. Özellikle Cinsler Arasındaki İlişkiler, Kadınların Hakları ve Konumları ile İlgili

- Siyasi partilerde kadınlar için kota (yalnızca İstanbul’ da söylendi)
- Okullardaki ders kitapları, cinsiyet rolleri, kadın hareketinin tarihi ve ilgili konuları kapsayacak şekilde değiştirilmelidir
- Kızlar için eğitim imkanları artırılmalı, devletin ve diğer kuruluşların bu konudaki kampanyaları desteklenmelidir **(tüm şehirlerde söylendi)**. Okul eğitimi ve diğer bilinçlendirme eğitimleri konusunda genç kızlar vurgulandı; bir köyden tek bir kızın bile eğitimini tamamlayıp meslek sahibi olmasının tüm kızların kaderini değiştirmek bakımından çok önemli olduğu belirtildi
- Kadınların ekonomik özgürlük kazanması için fırsat sağlanmalıdır **(tüm şehirlerde vurgulandı)**
- Yukarıda “Öğretim ve Eğitim” kategorisinde belirtilmiş olan eğitim programı önerileri
- Kadınların kendi ayakları üzerinde durmasını sağlayacak her türlü program **(Şanlıurfa’ da vurgulandı)**

5. Kuruluşların Kurulması, Gelişmesi, İşbirliği ve Çalışma Şekilleri ile İlgili

- Kadın Merkezlerinin kurulması ve desteklenmesi (dört şehrin hepsinde söylendi)
- STK, bu konulardaki bilginin yaygınlaşması ve eğitim için SHÇEK (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu) gibi ilgili devlet birimleri ile ortaklaşa çalışmalıdır
- STK, kadınlara yönelik şiddet ve namus cinayeti gibi konulardaki faaliyetlerde belediyeler, yerel yönetimler, Eğitim Bakanlığı ve diğer kamu kuruluşları ile işbirliği yapmalıdır
- Yerel yönetimler ve belediyeler kadınlar için danışmanlık birimleri kurmalıdır
- Şiddet altındaki kadınlar için acil durum telefon hatları kurulması
- STK ve üniversiteler bu konularda birlikte çalışmalıdır
- Çeşitli mahallelerde, belediyeler ve STK tarafından aile merkezleri kurularak danışmanlık verilmesi ve aileler için yerel dilde eğitim programları düzenlenmesi **(Batman’ da söylendi)**
- Şiddet kurbanlarına psikolojik destek veren kuruluşların kurulması

- Namus ile ilgili suçların sosyal, ekonomik, ve kültürel yönleri olduğu için, birçok kuruluş ve sosyologlar, psikologlar ve dini liderler gibi profesyoneller birlikte çalışmalıdır **(Batman' da söylendi)**
- Hükümetlere baskı yapabilmek için STK' nın sayısı ve etkinliği artırılmalıdır
- Yerel yönetimler ve dini liderler bu konularda birlikte çalışmalıdır **(Batman' da söylendi)**
- STK biraraya gelmeli ve devletten, yerel yönetimden, Muhtar, İmam ve öğretmenler gibi topluluk liderlerinden ne istediklerini belirlemelidir
- STK, insanların güvenini kazanmak için toplumun saygı duyduğu yerel kişileri bünyesinde bulundurmalı veya faaliyetlerine dahil etmelidir **(Batman' da söylendi)**
- Polis karakollarında ve adliye binalarında şiddet, namus cinayeti vs. gibi konularda uzman görevliler bulunmalıdır **(Şanlıurfa' da önerildi)**
- Özellikle evden kaçan ve/veya tecavüze uğrayan kızlar için rehabilitasyon programları ve acil durum istasyonları **(Şanlıurfa' da polis memurları tarafından önerildi)**
- Üst düzey devlet yetkilileri veya jandarmalar köylülerle temasa geçerek bu konuları tartışmalıdır **(yalnızca Şanlıurfa' da söylendi)**

6. Medya ile İlgili

- Medya, sosyal hassasiyeti ve konu hakkındaki bilgiyi artırıcı programlar yapmalıdır
- Yerel medya daha etkin kullanılmalıdır
- TV programları sosyal sorunları yansıtmalı ve ayrıca yasa değişiklikleri gibi konu ile ilgili hususlarda bilgi vermelidir; bilgilendirici ve eğitici olmalıdırlar
- Medya kadınları güçlendirici bir rol oynamalıdır
- Medya bu konularla ilgili daha sorumlu, objektif, ve tarafsız bir konumda olmalıdır; konu ile ilgili özel TV programları yapılmalıdır **(tarafsızlık Şanlıurfa' da özellikle vurgulandı)**
- Kadın hakları ve kadın ile ilgili konularda TV dizileri ve belgeseller olmalıdır
- Medya olaya kilitlenmemeli, onun yerine her bir olayın arkasındaki mantaliteyi vurgulamalıdır; olayı sunuş şekliyle bu tür cinayetleri özendirilmemelidir; mahkeme kararlarını da eleştirel bir biçimde sunmalıdır **(hepsi Şanlıurfa' da söylendi)**

7. Diğer

- Çeşitli kuruluşlarda ombudsman birimleri kurulması (yalnızca İstanbul' da söylendi)
- Diyanet İşleri Başkanlığının desteği ile imamlar, ve topluluk liderleri bilinçlendirme programlarında kullanılmalıdır
- Aileler çocuklarını uygun şekilde yetiştirmelidir

- İlerici ve sol görüşlü partiler bu konuda politik programlar geliştirmelidir **(yalnızca İstanbul’ da söylendi; Adana ve Batman’ da bu bazı siyasi partilerin güçlendirilmesi olarak ifade edildi)**
- Karı koca arasında sağlıklı diyalog olmalıdır
- Konu üzerinde bilimsel araştırmalar yapılmalıdır
- KAMER tarafından düzenlenen kampanya gibi konu ile ilgili kampanyalar devam etmelidir
- Medya, yerel yönetim ve STK bu konu ile ilgili sorumluluk taşımaktadır **(Şanlıurfa’ da vurgulandı)**

5C. Bir Hareket Programı üzerine Düşünceler: Olanaklar ve Kısıtlamalar

Yapılan görüşmeler gözden geçirildikten ve muhtelif öneriler biraraya toplandıktan sonra, bir hareket planı düşünmek o kadar kolay değil. Tüm şehirlerde faydalı olabilecek genel kapsamlı bir program yapmak özellikle zor. Fakat en azından bu olayların nasıl ele alınacağını, hangi faaliyetlere öncelik verileceğini, olanaklar ve kısıtlamaları tanımlayabiliriz.

5C1. Önemli hususlar

Umutsuzluğa yer yok: Namus suçları ile ilgili herhangi bir hareket programı herşeyden önce, özellikle Batman ve Şanlıurfa gibi namus ile ilgili suçların daha sık meydana geldiği şehirlerde, insanlardaki umutsuzluğu ve çaresiz kabullenışı kıracak faaliyetleri kapsamalıdır. Bunun STK üyeleri üzerinde de olumsuz bir etkisi vardır, Bunun üstesinden gelmek için, STK üyeleri (özellikle o şehirde doğmamış olanlar) mahallelerdeki insanları anlamının ve onlarla daha yakın çalışmanın yollarını bularak toplumun kendilerine daha fazla güvenmesini sağlayabilirler.

Yerel basın ve yerel TV’ ler, STK, STK çalışmalarının önemi, ne tür insanların STK’ da çalıştığı gibi konularda bilgiler verebilirler. “iyi örnekleri”, başarı hikayelerini ve sorunlarını göstererek, insanlara onların nasıl çalıştığını, kim olduklarını ve nasıl yardımcı olabileceklerini anlayabilirler.

Her olay kendine özgüdür: Bu araştırma bize gösterdi ki, namus vakalarının altında yatan nedenler çok benzer olsa da, birbirine bağlı birçok faktör (4. bölümün sonunda özetlendiği gibi) hikayenin nasıl geliştiğini ve nasıl sona erdiğini belirlemektedir. Dolayısıyla, herhangi bir aşamada müdahale edebilecek durumda isek (profesyoneller veya STK olarak) bu özelliklere çok dikkat etmeliyiz. Kurbanın ailesinin şartları ve statüsünün, varsa (töre cinayetleri bakımından önemli bir rol oynayan) aşiret bağlantılarının, olaya karışan kişilerin sosyal ve demografik özellikleri ve olayın toplumda duyulma derecesinin anlaşılması önemlidir.

Kurbanın hayatını kurtarmak istiyorsak, soruna toptan bir çözüm yoktur. Kurbanların müracaat ettiği veya akrabaları tarafından getirildiği polis karakollarında, (varsa) belediyelerdeki rehberlik birimlerinde veya STK'nda, **bu tür vakaları anlama deneyimine sahip ve insanlarla ana dillerinde konuşabilecek uzmanlar bulunmalıdır.**

Kurbanın Ailesi ile İlişkiler: Bireysel kurbanlara yardım etmeye çalışan STK üyeleri, profesyoneller veya toplum liderleri, kurbanların kendi kararlarını alabilecek şekilde tamamen özgür olmadıklarını iyi bilmelidirler. Kadın çok kişisel bir sorun yaşıyor olsa da, olay tüm aileyi ve bazen tüm aşireti de ilgilendirmektedir. Dolayısıyla, kişisel düzeyde bir çözüme ulaşılması yeterli olmayabilir. Aile fertleri ile diyalog kurulması gerekli olabilir (çok gizli çalışan aile meclisleri bulunduğu bu genellikle çok zordur), ancak genellikle bağlantı arabuluculuk yapan saygın yerel yöneticiler ve toplum liderleri tarafından sağlanabilir. Bazı vakalarda aile ile ilişki kurulması riskli olabilir ve bundan kaçınılmalıdır; fakat diğer birçok durumda doğru kişiler bulunursa faydalı olabilir. Bazı şartlar altında, aileyi veya aile fertlerini tamamen dışlamak muhtemel bir çözümü önleyerek kurbanın durumunu daha da zorlaştırabilir. Bu dikkatli ele alınması gereken çok kritik bir ilişkidir.

Güven Oluşturma: Özellikle Güneydoğu illerinde yaşayan insanlar devlete güvenmiyor ve işbirliğinden kaçınıyorlar. Yasalara ve yasal sistemin işleyişine karşı ilgisizlik kısmen bu güvensizliğin eseri. Yerel yöneticiler, belediye başkanları, yüksek bürokratlar, polis şefleri yerel halkla daha çok birlikte olmanın, sorunlarını dinlemenin ve ihtiyaçlarını çözümleyecek projelerde yer almanın yollarını bulmak zorundadırlar. STK'nın yerel yönetim, belediye ve ilgili kamu kuruluşları ile birlikte çalışması önemlidir; ancak işbirliği şekli bölgenin şartlarına, devlet kuruluşlarının yaygın davranışlarına vs. göre değişebilir. **STK farklı ortaklıklara açık olmalı, fakat ortaklarını seçerken ve ortak çalışma şartlarını belirlerken dikkatli olmalıdır.**

Konunun Merkezindeki Kızlar: Erkekler de tehdit edilip öldürülmekle birlikte, kadınlar, ve özellikle de genç kadınlar ve bekar kızlar namus konularının önde gelen kurbanlarıdır. Bu nedenle, devletin, belediyelerin ve STK'nın kadınları ve özellikle genç kızları (ailelerinin onayı ile) evden dışarı çıkartacak faaliyetler düzenlemeleri önemlidir. Bu yalnızca kadınların eğitimi ve sosyal katılımı açısından önemli değildir, aynı zamanda toplum genç kızları evin dışında, okulda, iş yerlerinde ve farklı faaliyetlerde görmeye de alışmalıdır. Namus kurbanlarından biri olan 17 yaşındaki genç bir kadın şöyle dedi "kızlar kuşlar gibi, ama uçmak isteseler de kanatları yok." **Evet, kızlara "kanat" verilmeli.**

Her yerde Hayat Boyu eğitim: Hedef katılımcıların günlük faaliyetlerinin dışında ekstra faaliyetler olarak, genellikle çeşitli kuruluşlar (resmi veya özel) ve STK tarafından eğitim programları planlanır. **Eğitim çalışmalarının yerleri, şekilleri ve kapsamı, erişmek istediğimiz**

halkın yaşam şartlarını ve ihtiyaçlarını göz önüne almalıdır. Dolayısıyla, okullar (ilkokuldan başlayarak), askerlik hizmeti, kahvehaneler, camiler, (varsa) mahallelerdeki halk evleri veya odaları, komşu ziyaretleri bir şekilde eğitim yeri olarak kullanılabilir.

Eğitim programlarının hedef kitlesi olarak, bu güne kadar STK çoğunlukla kadınları dikkate almış, ve onların kendilerine saygı duyan bireyler olmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Fakat özellikle Batman ve Şanlıurfa' da erkeklerin, özellikle de genç erkeklerin mantalitetlerini değiştirme ihtiyacı, ve ebeveynlere yönelik eğitim ihtiyacı vurgulanmıştır. Bu da göz önüne alınması gereken bir husustur.

5C2. Hareket Önerileri

Acil ihtiyaçlar: Acil durum telefon hatları ve istasyonları, ve kadın sığınma evleri ihtiyacı, her dört şehirde geniş bir STK ve profesyoneller grubu tarafından, yalnızca namus cinayetlerine karşı bir önlem olarak değil, aynı zamanda namus olaylarında kurbanların hayatını kurtarma imkanı olarak ta dile getirilmiştir. Bölüm 4' teki bazı vakalar, polis memurlarının, STK' nın veya kurbanların kendileri ve/veya akrabalarının anlattığı bazı tecrübeler de, bu sorumluluğu alacak profesyonel kuruluşlar bulunmadığında tehdit altındaki kadınları korumanın çok zor ve tehlikeli olduğunu göstermektedir. 18 yaşından küçük kızlar için tek seçenek çocuk yurtlarıdır, ancak bu yerler bu tür vakaları resmi olarak kabul etmezler, ve genellikle bürokratik işlemlerin çok uzun sürmesi riski artırır. Acil durum istasyonları veya kadın sığınma evleri, yalnızca kadınları bir süre güvenli bir yerde tutmak için değil, aynı zamanda onlara profesyonel destek vermek için de gereklidir.

Sığınma evlerinin kurulması, yönetimi ve devam ettirilmesi Türk kadın hareketi tarihinde yeni bir sorun değildir, ve ne yazık ki bir başarı hikayesi de değildir. Kadın STK' ları (özellikle kadına karşı şiddet konusunda çalışanlar) bu talepleri muhtelif zamanlarda dile getirmişler ve dile getirmeye devam etmektedirler. Ancak ihtiyaç hala devam etmektedir, ve bir kez daha bu şehirlerin yerel yönetimleri ve belediyeleri bunun farkına vardırılmalı ve işbirliği olanakları tartışılmalıdır.

Namus cinayetleri konusunda kapsamlı bir kampanya bu ihtiyaçları daha iyi ortaya koyabilir. Burada önemli olan topluma bu sığınma evlerinin neden gerekli olduğunun anlatılması, bunların daha ziyade birer yatılı okul gibi olduğu, ve toplumun bazı kesimlerince algılandığı gibi genelev olmadığı anlatılmasıdır.

Medya, yerel radyo ve televizyonlarda farklı çalışma alanlarından kişilerle, özellikle bölgede saygı gören kişilerle bu tür kuruluşların önemini konuşulduğu programlar yapıp, bilgilendirici bir rol oynayabilir.

Kapsamlı bir Eğitim Programı: Gençler, yetişkinler (kadın ve erkek), STK çalışanları, bu vakalar ile bir şekilde ilgilenen profesyoneller, ve

topluluk liderlerine yönelik eğitim programları ihtiyacı, profesyoneller ve STK' ları ve ayrıca farklı yaş gruplarından kişilerce dile getirilmiştir. Eğitimler için çok çeşitli konu başlıkları belirtilmiştir, örneğin genel olarak insan hakları, yasal haklar, kadın hakları, şiddet konusunda bilinç ve farkındalık, cinsiyet ve cinsiyet ilişkileri, iletişim becerileri geliştirme, şiddet ve namus cinayetlerini anlamak konusunda uzmanlaşma, öz- güven geliştirme ve hakkını savunma vs.

Hedef gruplarının farklılığı ve konu başlıklarının çok çeşitliliği ihtiyaçların ve beklentilerin çeşitliliğini, ve STK' nın programları ve hedeflerindeki farklılıkları da yansıtmaktadır. Yıllardır birçok STK ve kamu kuruluşları toplumun farklı kesimlerine yönelik eğitim programları düzenlemektedir. Birçoğu bölgede deneyimler edinmiş, fakat çok az kuruluş eğitim tecrübelerinin değerlendirmesini yapmıştır. Bu nedenle, tecrübelerin paylaşılması ve karşılıklı destek yönünden hala yapılacak çok şey vardır. Bu, halen yapılmış çalışmaların mevcut olduğu; ve daha tecrübeli olanların, özellikle bu tür programlar üzerinde çalışan STK sayısının az olduğu şehirlerde tecrübelerini başkalarıyla paylaşmaya hazır olmaları gereken bir alandır.

Eğitim faaliyetlerinin artırılabilmesi için her şeyden önce, diğerlerinin çalışmalarından faydalanarak bölgelerindeki ihtiyaçlara ve sosyal ve ekonomik şartlara uygun eğitim programları hazırlayabilecek STK' larına ihtiyaç vardır. Bu tür programlar üzerinde çalışan STK' ları, bu konulara ilgi duyan öğretmenlerden ve çeşitli üniversitelerde bulunan kadın merkezlerinden bilgi alabilirler. Adana' da böyle bir imkan olabilir.

Eğitimler çeşitli gruplara yönelik olacağı için, konu başlıkları ihtiyaçlar belirlendikten sonra seçilebilir, ve herbir konu ve grup için farklı modüller hazırlanabilir. Bu tür programlarda arabulucu olabilecek, interaktif eğitim tekniklerinde tecrübeli eğitimcilerin yetiştirilmesi de önemlidir. Yukarıda belirttiğimiz gibi eğitim oturumları, çoğunlukla mümkün merteye insanların yaşadıkları mahallelerde ve doğal ortamlarında gayri- resmi toplantılar olarak düzenlenebilir.

Film ve slayt gösterileri gibi görsel malzemelerin ve dokümanların hazırlanması da eğitim faaliyetlerinin önemli bir kısmı olarak görülmelidir. STK' ları üniversitelerin ilgili bölümleriyle çalışarak, en iyi belgesel film veya en iyi senaryo ödülleri verilen yarışmalar düzenleyebilirler.

Eğitim programları üzerinde çalışan STK' ları bölgesel ve ulusal bazda düzenli toplantılar yaparak tecrübelerini paylaşabilir ve birbirlerinden öğrenebilirler. Kadının Durumu ve Sorunları Genel Müdürlüğü de, bu tür eğitim projelerinde tecrübeli olduğu için bu toplantılara katılabilir ve aktif rol oynayabilir.

Eğitim programları üzerinde çalışan STK' ları ve profesyoneller bunun hayat boyu süren bir çalışma olduğunun bilincinde olmalıdırlar. Eğitimi

veren kişi her yeni eğitim çalışmasında birşeyler öğrenir, ve eğitim programını buna göre güncellemesi gerekir. Bir grup veya birey için çok yararlı olan bir şey, diğerinde işe yaramayabilir. Ve programlar uzun vadede etkilerini gösterirler.

Aile ve tüm Aile Fertleri için Faaliyetler: Taslak raporda, görüşmeye katılanlardan çoğunun, özellikle Türkiye' nin çeşitli şehirlerinden İstanbul' a göç etmiş olanların taleplerini (makro düzeyde) devlete yönelttiğini görmüştük. Bu eğilim diğer şehirlerde de devam etti. Gelişmeye yönelik ekonomik ve sosyal önlemler ile, namus cinayetleri dahil tüm sorunların sona ereceğini düşünerek, iş yerleri, iş, sosyal güvenlik, eğitim kurumları sağlama sorumluluğunu devlete verdiler. Öte yandan, tüm geriye kalanlar aileden bekleniyordu. Aile ve özellikle anneler, çocukları büyütme ve aile fertlerinin tüm duygusal ve ahlaki sorunlarını zme sorumluluğu taşıyorlar. Aileler güvenmedikleri taktirde, yardım almak için özel sorunlarını paylaşmak istemiyorlar. Fakat alışma süresince gördük ki, kadın ve erkek evli de olsalar tamamen ayrı hayatlar yaşıyorlar, bu da aile bireyleriyle ilgili sorunların üzümünü daha da zorlaştırıyor. Dolayısıyla aileler ile çalışmanın yolunu bulmak gerekli fakat çok zor. Gözlemlerimiz gösterdi ki, yerel dili konuşan yerel üyeler ile mahallelerde sıradan insanlar düzeyinde alışan STK' larının aileleri anlama ve onlarla beraber olma şansları daha yüksek. Böylece aileleri eğitilmeye ve diğer faaliyetlere çekmek daha kolaylaşır. STK' ları genellikle genç kızlar ve kadınlara yönelik faaliyetler (okuma yazma kursları, dikiş ve diğer hobi kursları vs.) düzenleyerek onlara evden dışarı çıkma şansı veriyorlar, fakat erkekler, özellikle genç erkekler için bu tür kurslar yok.

şanlıurfa' da bazı kişilerce önerilen 'tartışma odaları' farklı türdeki toplantılar için sosyal bir yer olarak kurulabilir. (Bu odalar halka açık ve herkesçe iyi bilinen yerlerde olmalı, olumsuz yorumlara yol aılmamalıdır. şanlıurfa' da erkeklerin erkek arkadaşları ile sosyal toplantılar için odalar kiraladıklarını ğrendik. Kadınlar, kocalarının kendilerinden sakladığı bu tür odalardan şikayetçi idiler, nkn kocalarının buraları randevu evi olarak kullandığından şpheleniyorlardı.)

Belediyeler tarafından da, çeşitli mahallelerde yalnızca okul çocuklarının değil, değişik yaşlardaki genç erkeklerin de gidip hobiler geliştirebileceği sosyal merkezler kurulması gereklidir. Özellikle Batman ve şanlıurfa' da genç insanların gidip eğlenebileceği çok az yer vardır.

Aile fertleri ile düzenlenen gayri-resmi toplantılar (bunların muhtemelen ebeveynler, erkek çocuklar ve kız çocuklar için değişik yerlerde düzenlenmesi gerekir), şu konuları kapsayabilir:

Aile fertleri arasındaki iletişimin önemi ve erkek ile kadının farkları ve hakları; cinsiyet ilişkileri; bildikleri ve sevdikleri birisiyle evlenmelerinin önemi; erken evlilikler, akraba evlilikleri, birden çok kadınla evlilik vs. Bu konuların hepsi, özellikle genç, geleneksel ailelerde çok hassas olduğu için, STK yeleri kendi görüşlerini empoze etmemeye dikkat etmeli,

onların tartışmalarını ve konunun bazı yönlerini sorgulamalarını sağlamalıdır.

Aile üyeleriyle yapılan bu eğitimlerdeki bir diğer tartışma konusu, namus meselelerinde annelerin rolü ile ilgili olmalı ve eğitim 'annelere' yönelik olarak verilmelidir. Bu araştırmada, annelerin namus meseleleri ve suçlarındaki rollerine dair pek çok çelişkili konumu içeren hikayeler dinledik. Bazıları bize aile meclisine kadınların alınmadığını ve söz hakları olmadığını söyledi. Diğerleri güçlü bir aşirete mensup olan, veya ölmüş kocalarını temsil eden kadınların söz hakkı olduğunu söyledi. Yine bazıları, kadınların aile meclislerine giremediğini, fakat kararlarının diğerlerince bilindiğini söyledi. Anlatılan hikayeler arasında, aşiretinden ömür boyu uzaklaştırılma tehlikesi pahasına kızını koruyan bir tek anne vardı.

Bu tür hikayelerde annenin konumu farklı kişilerce, annenin, esasen çocukların ahlaki sorumluluğu olarak özetlenebilecek evdeki genel rolü ve konumuna istinaden yorumlandı. Dolayısıyla, yürek acısı çekseler de anneler birşey söylemiyor, ve hatta bezen tüm aile önünde kendilerini suçlu gördüklerinden kızlarını intihara zorluyorlar. Bir bedel ödemeleri gerektiğini düşünüyorlar.

Dolayısıyla, annelerin konumunu anlamak ve, onları bu tür durumlardaki konumlarını açıklamaya ve sorgulamaya cesaretlendiren özel eğitimler düzenlemek önemlidir. Bu kadınların kurbanların anneleri olması ya da olmaması önemli değildir, özellikle aşiret bağlantısı olan ailelerdeki ataerkil gücün ve namusun genel anlamda anlaşılması, çoğu annenin benzer durumlara karşı çıkmasına yol açacaktır.

Topluluk liderleri ve imamlar ile işbirliği: STK' ları faaliyetleri ile ilgili bilgi vermek, ve bazı vakalarda yardım istemek yoluyla topluluk liderleri ile iyi ilişkiler içinde olmalıdır. Bu, yüz yüze ilişkilerin hala önemli olduğu ve insanların iyi tanıdıkları yerel liderlere daha fazla güvendikleri küçük şehirlerde çalışırken daha da önemlidir. Fakat bu çalışmadaki, özellikle Batman ve Şanlıurfa' daki gözlemlerimiz gösterdi ki, yerel liderler ile işbirliği yapmak kritik bir konu, çünkü farklı etnik gruplar ve farklı aşiretler arasında güç ilişkileri var, ve işbirliği kararı almadan önce bu konularda yeterli bilgi sahibi olmak gerekiyor.

Taslak raporda, İstanbul' da görüştüğümüz imamlardan etkilenerken, imamların eğitilebileceğini, ve öğrendiklerini özellikle çok kişinin katıldığı Cuma namazlarında cemaate anlatabileceklerini düşünmüştük. Bazı yörelerdeki STK çalışmaları için İmam ile iyi ilişkiler kurmanın önemli olduğunu hala düşünmekteyiz, fakat bu tüm imamların, özellikle namus meselelerinde çok etkili olacakları anlamına gelmiyor. Gözlemlerimize göre, yalnızca bir devlet memuru olarak görülen imamlardan çok daha fazla saygı duyulan ve itaat edilen dinsel otoriteler ve şeyhler var. Ayrıca, imamlar Cuma hutbelerini Müftülükten gelen direktiflere göre hazırlıyorlar, dolayısıyla bu kuruluş ile sistematik ilişkiler kurulması muhtemelen daha

önemli. Ayrıca, imamlar ile yapılan görüşmeler bize gösterdi ki, kökenleri ve namus meselesine bakışları bakımından aralarında önemli farklar var. Bürokrasinin daha üst seviyelerindeki dini otoriteler bu cinayetleri meşrulaştırmayan vaazlar verebilir ve din adına kadın haklarının korunması yönünde bir söylem geliştirebilirler. Bu araştırma kapsamında görüşülen imamların tümü insan öldürmenin meşru görülemeyeceğini söylemişlerdir. Fakat namus ve namuslu kadın anlayışı bakımından, çoğu bu cinayetleri doğrulayan kişilerden farklı düşünmüyordu. Dolayısıyla, bu da kritik bir konu, ve işbirliği yapmak için 'doğru' imamların bulunması gerekli.

Bu çalışma bize gösterdi ki, namus meselelerinde arabulucuların rolü, barış yapmak bakımından çok önemli olabilmektedir. İlçe belediye başkanlarının aileler veya aşiretler arasında arabuluculuk yaptığı vakalar ile karşılaştık. Ayrıca görüşmeye katılanlar çeşitli kişilerin, örneğin taraflarca sayılan yaşlı bir adam, politikacılar veya dini liderler gibi, arabuluculuk yapabileceğini söylediler. Okuma yazma bilmenin ve eğitimin hiç önemli olmadığı, fakat bu kişilerin genellikle çok temiz bir geçmişleri olduğu ve çok namuslu kişiler olarak tanındıkları söylendi. Bu tür arabuluculuk ayrıca kan davalarında da birçok hayat kurtarmaktadır. Milliyet' in 7 Ağustos 2005 tarihli Pazar ekinde tanıtılan Diyarbakırlı bir adam otuz yıl içerisinde 300 olayda arabuluculuk yapmış ve barış sağlamıştı, ve bunlardan 87 tanesi kız kaçırma olayı idi, hatta bütün bu olayları bir deftere kaydetmişti. Bütün arabulucuların bir defteri olmasını beklemek mümkün değilse de, hangi şartlar altında barış yaptıklarını öğrenmek için bu insanlara ulaşmanın bir yolunu bulmak faydalı olacaktır. Özellikle Şanlıurfa' da, yerel insanların çoğu arabuluculuğu namus cinayetlerini önlemenin önemli bir yolu olarak görüyor. Sonuç olarak, arabuluculuk yapan kişiler ile temasta olmak, aileler ile bağlantı kurmanın bir yolu olabilir.

Kadınları ve kızları güçlendirecek muhtelif faaliyetler: Yukarıda belirtilen eğitimler ve sosyal faaliyetler yanında, en önemli faaliyetlerden biri kızların okula gitmesini sağlamak ve kadınlara iş bulmaktır. Ailelerinin baskısı nedeniyle eğitimlerine devam edemeyen genç kadınlar, çoğunlukla tek özgürlük yolunun eğitim olduğunu düşünüyorlar. Bu, 17 yaşındaki bir Kürt kızının sözlerinde şöyle ifade ediliyor:

"... çalışıp kendi paramı kazanacağım, kendi hayatımı kazanacağım, başkasının parasıyla yaşamayacağım. Ondan sonra istediğim şeyler için mücadele edebilirim. Eğer Kürtler kızlarını okula göndermezse, kızlar her zaman ezilirler."

Kızların okula gönderilmesi ile ilgili tüm kampanyalar desteklenmeli ve ailelere 'iyi örnekler' sunulmalıdır (okullarını bitirmiş, çalışan ve ailelerine destek olan kızların başarı öyküleri). Ayrıca, eğitimlerinin belirli bir düzeyinde başarılı olan kızlar, yerel yöneticiler, belediyeler ve yerel STK' larının ortaklaşa çalışmaları ile desteklenmelidir.

Kadınlar için gelir sağlayan faaliyetler ve iş olanakları sağlanması da, kadınların kendi kararlarını almalarına ve zaman içinde birey olarak davranabilmelerine yardımcı olacak bir diğer önemli faaliyettir. Bu yalnızca STK'larının kısa vadeli projeleri ile sağlanamaz. Kamu yatırımları ve özel yatırımlar, istihdamı destekleyen politikalar, ayrıca kadınlara yönelik meslek edindirme kursları ve kendi küçük işlerini başlatmalarını sağlayacak mikro krediler gereklidir. Uzun vadede bunlar kadınların aile içindeki rolünü ve statüsünü değiştirmeye yardımcı olacaktır.

Medya, bunların yalnızca kızlar ve kadınlar için değil, tüm aile için önemini vurgulayarak, hem kızların eğitimi hem de kadınların istihdamı yönünden olumlu bir rol oynayabilir.

Medya olumlu bir rol oynayabilir: Yukarıda sıralanan faaliyetlerin çoğu medya tarafından desteklenebilir, özellikle yerel gazete ve televizyonlar halka daha fazla bilgi verebilir, başarı hikayelerini anlatabilir, kısıtlamalar ve sorunları aktarabilir, fakat bunların yanında alternatif çözümleri de gösterebilir. Fakat Şanlıurfa' da bazı gazetecilerin ifade ettiği gibi, burada çok dikkatli olunmalıdır, çünkü yerel kurallar ve değerlerden tamamen farklı şeyler savunulursa ters etki yapabilir.

Özellikle Batman ve Şanlıurfa' da, bazı genç ve eğitimsiz kadınların hayat hakkındaki bilgilerinin çoğunu muhtelif TV kanallarından edindiği gözlenmiştir. Özellikle evden pek çıkmayan bekar genç kızlar zamanlarının çoğunu televizyon seyrederek geçirmektedir.

Ulusal gazete ve TV' ler yönünden, medyanın namus meselelerinin cinayet ile sonuçlanmadığı vakalar olduğunu da göstermesi önemlidir. Namus suçlarının daha yoğun olduğu bölgelerin sosyal ve kültürel şartlarını yansıtan belgeseller ve dizi filmler yapılabilir. Filmler halkın mantalitesini, meydana gelen değişimleri ve benzer konular ve sorunlar üzerinde alternatif düşünme yollarını gösterebilirler.

Yasal sistem ve yasa değişiklikleri hakkındaki bilgilerin duyurulması: Araştırmalarımız gösterdi ki, halkın çoğu, özellikle Şanlıurfa' da Ceza kanunundaki değişikliklerin insanları suç işlemekten caydıramayacağını, çünkü sosyal prestij ve aile namusunu korumanın hapse girmekten daha önemli olduğunu gösterdi. Hatta bazıları, birçok vakanın mahkemeye bile yansımadığını, aile tarafından çözüldüğünü düşünüyordu. Öte yandan, bu vakaları çok yakından bilen bazı profesyoneller de dahil birçok kişinin kanun değişiklikleri hakkında yeterli bilgisi olmadığını gördük. Bu sadece Ceza Kanunu için değil, kadın hakları ve ailenin korunması ile ilgili diğer kanunlar için de geçerli. Dolayısıyla, öncelikle bu bilginin çeşitli yollarla toplumun değişik kesimlerine ulaştırılması gerekiyor. Medya, özellikle yerel medya bu faaliyette önemli bir rol oynayabilir.

Öte yandan, kanunların uygulanması, kısıtlamalar ve başarı öyküleri de uzun vadede değişim talep etmek yönündeki güçlerini ve zayıflıklarını bize göstermek bakımından önemlidir. Namus cinayetleri ile ilgili olarak, bir STK' nun (veya bir kadın avukatlar girişiminin) vakaları izleyip sonuçları analiz etmesi, yeni kanunun töre cinayetleri karşısında uygulanışı hakkında sistematik bir kayıt elde etmek bakımından çok faydalı olacaktır.

STK' nın sayısı ve Etkisinin Artırılması: Şiddet konusunda çalışan STK' nın sayısı artırılmalıdır. Daha görünür ve etkili hale gelmeleri için devlet ve yerel yönetimler tarafından desteklenmelidirler. STK' nı destekleyen uluslararası kuruluşlar fonlarını her zaman iyi yapılanmış ve nispeten iyi tanınan kuruluşlara yönlendirmemeli, insanları motive etmek için yeni ve daha küçük projeleri de desteklemelidir. Diğer STK' larını ve destekleyen veya onlarla işbirliği yapan STK' ları ve diğer kuruluşlar çeşitli şekillerde ödüllendirilmelidir.

Burada ayrıca vurgulamamız gerekir ki, STK' larının sayılarının artması, yerel halkın güvenini kazanmaları, birbirleriyle uyum içinde çalışmaları, ve benzer konularda çalışan kamu kuruluşları ile daha iyi işbirliği yapmaları için, bölgedeki politik şartların dengeli olması ve hayatın normale dönmesi, ekonomi ve sosyal gelişme kadar önemlidir. Güvenlik kuvvetleri ve PKK arasında uzun yıllardır süren çatışmalardan kaynaklanan korku, şiddet ve güvensizlik ortamı, ve Hizbullah gibi dinsel grupların terörü birçok bakımdan ve sivil toplumun gelişmesi yönünden çok zararlı olmuştur. Bu güvensizlik ortamı ve ekonomik ve sosyal problemler, bölgenin kırsal alanların dan göç etmiş çok sayıda kişiyi barındıran Batman' da daha fazla hissedilmektedir. Sağlıklı bir toplumun gelişmesini engelleyen şartlar ve gönüllü kuruluşlar, bu organizasyonlara olan ihtiyacı daha da artırmıştır. Sonuç olarak, özellikle batman ve Şanlıurfa gibi şehirlerde, aynı zamanda İstanbul ve Adana' nın göç ederek gelenlerin yaşadığı kenar mahallelerinde, her türlü STK' na acil ihtiyaç vardır.

Son olarak, bu araştırmanın bize bol miktarda veri temin ettiğini, bu verilerin ulusal düzeyde ve özellikle Orta Doğu ülkelerinde konu üzerinde çalışan diğer kişilerle, akademisyen ve STK üyeleriyle paylaşarak daha da artırılabilirliğini söyleyebiliriz. Tespitlerimiz, konuyla bağlantılı muhtelif alanlarda araştırma ihtiyacını işaret etmektedir, örneğin kadının ailedeki rolünü etkileyen faktörler olarak etnik ve dinsel köken, aşiretlerde ailenin ve aile geleneklerinin değişimi, erkeklik ve özellikle bunun Türkiye' deki genç bir erkek için anlamı, Karadeniz ve İç Anadolu gibi Türkiye' nin diğer bölgelerinde namus cinayetleri, göçmen ailelerinde kadın meseleleri bakımından kadın kuşaklarının karşılaştırılması gibi. Daha fazla araştırma yapılacak konular, kadınlar ile ilgili çalışan STK üyeleri ile de tartışılmalı, ve öncelikler ihtiyaçlar doğrultusunda birlikte kararlaştırılmalıdır.